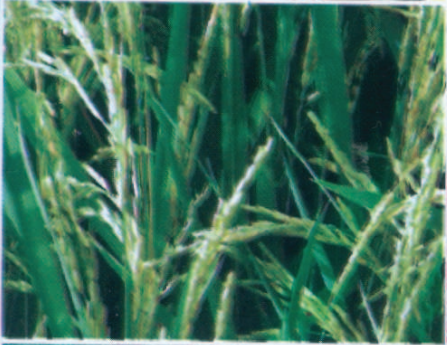

सिंचन स्थिती दर्शक अहवाल २००९-२०१०

जलसंपदा विभाग
महाराष्ट्र शासन
सप्टेंबर २०१०

कार्यालयीन उपयोगाकरीता

महाराष्ट्र शासन
जलसंपदा विभाग
सिंचन स्थितीदर्शक अहवाल
(२००९-२०१०)

सप्टेंबर २०१०

प्रस्तावना

पाणी ही प्रमुख व मौल्यवान नैसर्गिक साधनसंपत्ती आहे. पाणी म्हणजे जीवन असे म्हटले जाते. या पार्श्वभूमीवर पाण्याचा संचय, नियोजन आणि संवर्धन या बाबी फार महत्वाच्या झाल्या आहेत. जगातील पाण्याची तसेच आपल्या खंडप्राय देशातील पाण्याची विभागणी नैसर्गिकरित्याच विषमतेने झाली आहे. अशीच परिस्थिती महाराष्ट्रातही आहे. वाढती लोकसंख्या व औद्योगिक प्रगतीबरोबर कृषी उत्पादनासाठी उपलब्ध होणारे पाण्याचे प्रमाण कमी होत आहे. त्यामुळे सिंचनासाठी पाण्याचा वापर काटकसरीने व आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने करणे गरजेचे झाले आहे.

महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाच्या अनुमानानुसार भू पृष्ठावरील पाण्यातून, लाभक्षेत्रातील विहिरीद्वारे आणि नागरी व औद्योगिक पाण्याचा पुनर्वापर तसेच आधुनिक सिंचनाच्या पध्दतीच्या अवलंबनातून अंतिमतः सुमारे ८५ लाख हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली येऊ शकणार आहे. त्यादृष्टीने जलसंपदा विभाग प्रयत्नशील आहे.

सन १९६० अखेर राज्याची निर्मित सिंचन क्षमता ३.८६ लाख हेक्टर होती. सिंचनाचा जलदगतीने विकास होण्याच्या दृष्टीने शासनाने अंगिकारलेल्या नव नवीन धोरणानुसार राज्यात जून २००९ अखेर पूर्णतः व अंशतः सिंचन क्षमता निर्माण झालेले ७९ मोठे, २४९ मध्यम व ३००४ लघु असे एकूण ३३३२ प्रकल्प आहेत. या प्रकल्पांमुळे सिंचन क्षमतेत लक्षणीय वाढ होवून निर्मित सिंचन क्षमता ४६.३४ लाख हेक्टर (राज्यस्तर) इतकी झाली आहे. याशिवाय स्थानिक स्तर प्रकल्पावर १३.५३ लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण झाली आहे, अशी राज्याची एकूण सिंचन क्षमता ५९.८७ लाख हेक्टर पर्यंत पोहोचली आहे.

पाण्याचा पूर्ण क्षमतेने वापर होण्यासाठी व निर्माण झालेली सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष वापर यातील अंतर कमी करण्यासाठी मोठ्या, मध्यम व लघु असे एकूण २११० प्रकल्पांच्या बाबतीत जललेखा परिक्षण (Water Audit) करण्यात येत असून सिंचन व्यवस्थापनाची कार्यक्षमता वाढविणेच्या दृष्टीने व्यवस्थापन शास्त्रातील स्थिर-चिन्हांकन संकल्पनेनुसार एकूण २६३ प्रकल्पांचे स्थिर चिन्हांकन (Bench Marking) करण्यात येत आहे.

सिंचन व्यवस्थापनात लाभधारकांचा सहभाग यशस्वी होण्यासाठी कार्यान्वित पाणी वापर संस्थांचे व्यवस्थापन कार्यक्षम राहून संस्था नेहमीसाठी स्वबळावर सुदृढपणे कार्यरत राहणे आवश्यक आहे. पाणीवापर संस्थांना प्रोत्साहन देण्याकरिता पाणीवापर संस्थांच्या व्यवस्थापनामध्ये स्पर्धा निर्माण होण्यासाठी महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत दरवर्षी

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा आयोजित करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

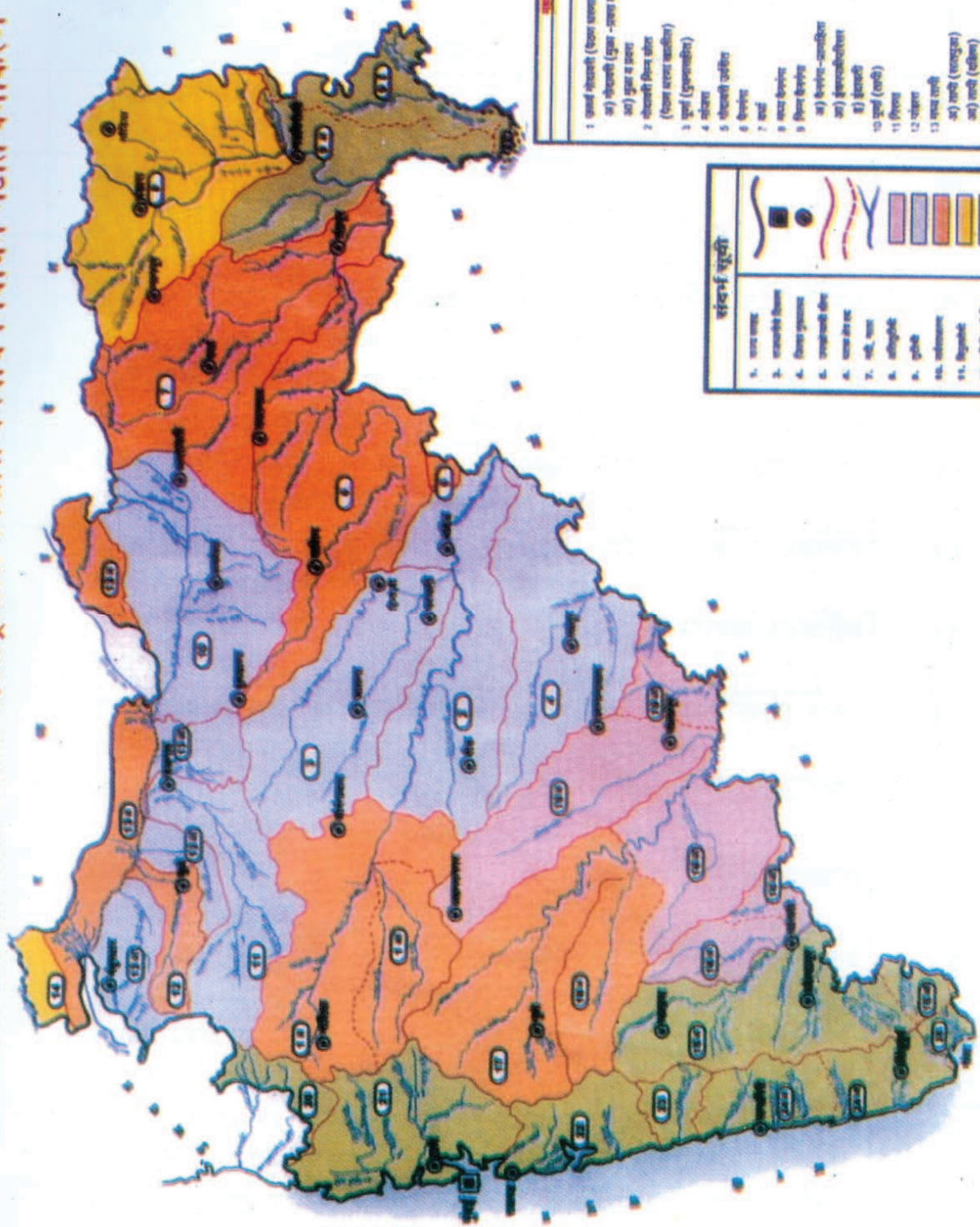
सन २००८-०९ मध्ये १५ ऑक्टोंबर रोजीचा उपयुक्त पाणीसाठा २४,८०३ दलघमी होता. सन २००९-१० मध्ये तो १९,३६६ दलघमी होता. असे असले तरी सिंचन क्षेत्रात कपात होऊ नये म्हणून विशेष लक्ष देण्यात आले तसेच पाण्याचा कार्यक्षम वापर करून सिंचन क्षेत्रातील घट अत्यल्प ठेवण्यात यश मिळविण्यात आले. त्यामुळे सन २००८-०९ मध्ये २७.३२ लक्ष हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली होते ते २००९-२०१० मध्ये २५.४२ लक्ष हेक्टर झाले.

दिनांक :- १५ सप्टेंबर २०१०

(मु.सं.मुंडे)
सचिव (लाक्षेवि)

आयोगाने प्रस्तावित केलेली महाराष्ट्रातील उपखोरी व त्यांचे नियोजन गटात वर्गीकरण

महाराष्ट्र शा. ३.२.१
परिवर्तन संदर्भ ३.२.१

संदर्भ खुशी

१. नारायण	१०. पुणे (उत्तर)
२. मराठवाडा क्षेत्र	११. पुणे
३. पुणे उपखोरी	१२. पुणे
४. मराठवाडी क्षेत्र	१३. पुणे
५. मराठवाडा	१४. पुणे
६. मराठवाडा	१५. पुणे
७. मराठवाडा	१६. पुणे
८. मराठवाडा	१७. पुणे
९. मराठवाडा	१८. पुणे
१०. मराठवाडा	१९. पुणे
११. मराठवाडा	२०. पुणे
१२. मराठवाडा	२१. पुणे
१३. मराठवाडा	२२. पुणे
१४. मराठवाडा	२३. पुणे
१५. मराठवाडा	२४. पुणे
१६. मराठवाडा	२५. पुणे

उपखोरी व त्यांचे नियोजन गटात वर्गीकरण

१. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१४. पुणे
२. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१५. पुणे
३. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१६. पुणे
४. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१७. पुणे
५. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१८. पुणे
६. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	१९. पुणे
७. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२०. पुणे
८. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२१. पुणे
९. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२२. पुणे
१०. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२३. पुणे
११. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२४. पुणे
१२. पुणे उपखोरी (पुणे उपखोरी)	२५. पुणे

सिंचन स्थिती दर्शक अहवाल (२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य अनुक्रमणिका

अ. क्र.	तपशिल	पृष्ठ क्रमांक
१	दृष्टीक्षेपात सिंचन स्थिती	१
२	प्रकरण -१ सिंचन सुविधांबाबत सर्वसाधारण माहिती	३
३	प्रकरण-२ राज्यातील सिंचन विषयक सुविधाची प्रगती (२०००-२००१ ते २००९-१०)	१०
४	प्रकरण-३ तुषार व ठिबक सिंचन	३७
तक्ता	परिशिष्टे	
१	राज्यातील जिल्हानिहाय भौगोलिक क्षेत्र, लागवडी लायक क्षेत्र आणि निर्मित सिंचनक्षमता (राज्यस्तर) (३० जून २००९ अखेर)	३९
२	प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००० ते ३० जून २००९ अखेर वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील एकूण निर्मित सिंचन क्षमता	४०
३	प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००७ अखेर वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण निर्मित सिंचन क्षमता	४२
४	प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००८ अखेर वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण निर्मित सिंचनक्षमता	४४
५	प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००९ अखेर वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण निर्मित सिंचन क्षमता	४६
६	प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून अखेर सन २०००-०१ ते सन २००९-२०१० मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील एकूण सिंचित क्षेत्र.	४८
७	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (कालव्यावरील)	५०
८	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (विहिरीवरील)	५२
९	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र.(कालवा व विहिरीवरील एकत्रित)	५४
१०	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (कालव्यावरील)	५६
११	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (विहिरीवरील)	५८
१२	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (नदी-नाल्यावरील)	६०

१३	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (कालव्यावरील, विहिरीवरील व नदी-नाल्यावरील – एकत्रित)	६२
१४	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (कालव्यावरील)	६४
१५	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (विहिरीवरील)	६६
१६	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (नदी नाल्यावरील)	६८
१७	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील वर्षनिहाय व हंगामनिहाय राज्यातील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र. (कालवा, विहिरी व नदी-नाल्यावरील एकत्रित)	७०
१८	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००७-२००८ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)	७२
१९	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००७-२००८ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)	७४
२०	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००७-२००८ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (कालवा व विहिरीवरील एकत्रित)	७६
२१	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००८-२००९ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)	७८
२२	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००८-२००९ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)	८०
२३	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००८-२००९ मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (नदी नाल्यावरील)	८२
२४	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००८-२००९ मधील एकूण सिंचितक्षेत्र (कालवा, विहिरी व नदी नाल्यावरील एकत्रित)	८४
२५	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००९-२०१० मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)	८६
२६	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००९-२०१० मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)	८८
२७	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००९-२०१० मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (नदी नाल्यावरील)	९०
२८	प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे २००९-२०१० मधील एकूण सिंचित क्षेत्र (कालवा, विहिरी व नदी नाल्यावरील एकत्रित)	९२
२९	खोरेनिहाय प्रमुख पिकाखालील प्रवाही सिंचनाचे सिंचित क्षेत्र. २००७-२००८ ते २००९-२०१० (खरीप हंगाम)	९४
३०	खोरेनिहाय प्रमुख पिकाखालील प्रवाही सिंचनाचे सिंचित क्षेत्र. २००७-२००८ ते २००९-२०१० (रब्बी व इतर हंगाम)	९५

३१	पाणी पट्टी थकबाकी, आकारणी व वसुली (२०००-२००१ ते २००९-२०१०)	९६
३२	प्रकल्पाची सिंचन/बिगर सिंचन, पाणी पट्टी थकबाकी, आकारणी व वसुलीचा ताळेबंद सन २००९-२०१०	९७
३३	पाटबंधारे प्रकल्पावरील परिरक्षण व दुरुस्ती खर्च (आस्थपनेसह आणि पाणी पट्टी आकारणी व वसुली) सन २०००-२००१ ते २००९-२०१०	९८
३४	सहकारी पाणी वापर संस्थांचा तपशिल सन २००८-२००९ ते २००९-२०१०	९९
३५	पाणीवापर संस्थांचा विभागनिहाय तपशिल सन २००९-२०१०	१००
३६	राज्यातील जून ते ऑक्टोबर २००९ या कालावधीतील जिल्हानिहाय प्रत्यक्ष पर्जन्यमान	१०२
३७	प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० चा पाणीवापर	१०३
३८	सिंचन व बिगर सिंचन पाणीवापर सन २००९-२०१०	१०५
३९	जलविद्युत प्रकल्प (पूर्ण झालेले)	१०७
४०	जलविद्युत प्रकल्प (बांधकामाधीन)	१०९
	पाणी पट्टी दराबाबतचे व इतर संबंधीत शासन निर्णय	११० ते १४०
	आलेख	
१	राज्यस्तरीय प्रकल्पाचा प्रकल्पीय पाणी साठा, उपयुक्त पाणी साठा व वापर (२०००-२००१ ते २००९-१०)	१२ नंतर
२	सिंचन व बिगर सिंचन पाणीवापर (२०००-२००१ ते २००९-१०)	१२ नंतर
३	एकूण राज्यस्तरीय प्रकल्पांची प्रकल्पीय सिंचनक्षमता, निर्मित सिंचनक्षमता व सिंचित क्षेत्र (समादेश क्षेत्रातील विहिरींसह) (२०००-२००१ ते २००९-१०)	१८ नंतर
४	प्रकल्प प्रकारानुसार कालव्यावरील व समादेश क्षेत्रातील विहिरीवरील एकूण सिंचित क्षेत्र (सन २००९-१०)	१८ नंतर
५	कालव्यावरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (सन २००९-१०)	२० नंतर
६	विहिरीवरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (सन २००९-१०)	२० नंतर
७	नदीनाल्यावरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (सन २००९-१०)	२० नंतर

अहवाल

दृष्टीक्षेपात सिंचन स्थिती

१ जून २००९ अखेर राज्यात अंशतः व पूर्णतः सिंचन क्षमता निर्माण झालेले ७९ मोठे, २४९ मध्यम व ३००४ लघु (राज्यस्तर) असे एकूण ३३३२ प्रकल्प होते.

जून २००९ अखेर राज्याची निर्मित सिंचन क्षमता ५९.८७ लाख हेक्टर होती. (राज्यस्तर ४६.३४ लाख व स्थानिक १३.५३ लाख)

सन २००९-१० मध्ये राज्याचा प्रकल्पीय उपयुक्त पाणीसाठा **३३२११** दलघमी होता व १५ ऑक्टोबर २००९ रोजीचा उपयुक्त पाणीसाठा १९३६६ (५८%) दलघमी होता. बाष्पीभवन व्यय ३९७२ (२१%) दलघमी, सिंचनासाठी पाणी वापर १२११४ (६३%) दलघमी व बिगर सिंचनासाठी पाणी वापर ४७६३ (२५%) दलघमी होता. बिगर सिंचन पाणी वापरात पिण्यासाठी ३१५१ दलघमी, औद्योगिक प्रयोजनासाठी ६१० दलघमी व इतर १००९ दलघमी पाणी वापर झालेला आहे.

सन २००९-१० मध्ये राज्यातील एकूण सिंचित क्षेत्र २५.४२ लाख हेक्टर होते. (मोठया प्रकल्पावर १७.७१ लाख, मध्यम प्रकल्पावर ३.६७ लाख व लघु (स्थानिक स्तर) प्रकल्पावर ४.०४ लाख) सिंचित क्षेत्र होते.

राज्यात जून २००९ अखेर ४६.३४ लक्ष हेक्टर एवढी सिंचन क्षमता निर्माण झाली असून हंगामनिहाय सिंचन क्षमता खरीप १६.८० लाख हेक्टर, रब्बी २१.२३ लाख हेक्टर, उन्हाळी १.२१ लाख हेक्टर, दुहंगामी ४.६८ लाख हेक्टर व बारमाही २.४१ लाख हेक्टर अशी त्याची विगतवारी आहे. सन २००९-१० मध्ये राज्यात २५.४२ लाख हेक्टर सिंचित क्षेत्रापैकी खरीप ७.५७ लाख हेक्टर, रब्बी ९.५५ लाख हेक्टर, उन्हाळी २.९६ लाख हेक्टर, दुहंगामी ०.६९ लाख हेक्टर व बारमाही हंगामात ४.६५ लाख हेक्टर सिंचित क्षेत्र होते.

सन २००९-१० मध्ये राज्यात प्रमुख पिकांखालील क्षेत्र (हेक्टर मध्ये) ज्वारी ३.१२ लाख, गहू ४.१० लाख, भुईमूग ०.५९ लाख, हरभरा १.५६ लाख, भात ३.१३ लाख, तेलबिया ०.८२ लाख, उस ३.९८ लाख, कापूस ०.८० लाख, फळ लागवड ०.७९ लाख व इतर ६.५३ लाख असे एकूण २५.४२ लाख हेक्टर क्षेत्र होते.

सन २००९-१० मध्ये राज्यात सिंचनाची पाणी पट्टी वसुली रुपये ७० कोटी व बिगर सिंचनाची पाणीपट्टी वसुली रुपये ७३३ कोटी अशी एकूण रुपये ८०३ कोटी वसुली झाली. परिरक्षण व दुरुस्ती खर्च (आस्थापनेसह) रुपये ७०९ कोटी इतका झाला आहे.

सन २००९-१० मध्ये एप्रिल, २०१० अखेर राज्यात पाणी वापर संस्थांची स्थिती अशी होती : प्रस्तावित ३४७०, नोंदणी झालेल्या ११३९ (क्षेत्र ४१७ हजार हेक्टर), करारबध्द झालेल्या २८२ (क्षेत्र १३० हजार हेक्टर) व प्रत्यक्ष कार्यरत २८१५ (क्षेत्र ११०२ हजार हेक्टर).

सिंचना संबंधीच्या जास्तीत जास्त सुविधा उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने शासनाने अलीकडील काळात काही महत्वाचे निर्णय घेतले आहेत. त्यात मुख्यत्वेकरून विहिरीवरील सिंचन पाणीपट्टी रद्द करणेबाबतचा निर्णय दि.१७/०६/२००९ रोजी घेतला आहे. तसेच पाणीवापर संस्थांना प्रोत्साहन देण्याकरीता पाणीवापर संस्थांच्या व्यवस्थापनामध्ये स्पर्धा निर्माण होण्यासाठी महात्माफुले पाणीवापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत दरवर्षी पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणीवापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा आयोजित करण्याचा निर्णय शासनाने दि. २१/०८/२००९ रोजी घेतला आहे.

प्रकरण १

सिंचन सुविधांबाबत सर्वसाधारण माहिती

१.१ महाराष्ट्र राज्याची भौगोलिक रचना :

१.१.१ महाराष्ट्र राज्य १ मे, १९६० रोजी अस्तित्वात आले. महाराष्ट्राचे भौगोलिक स्थान उत्तर अक्षांश १६.४ अंश ते २२.१ अंश व पूर्व रेखांश ७२.६ अंश ते ८०.९ अंश यामध्ये आहे. महाराष्ट्राने भारतीय उपखंडाचे ३.०८ लक्ष चौरस कि.मी. इतके क्षेत्र व्यापलेले आहे व ते भारताच्या एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या ९.४ टक्के आहे. भारतीय द्विपकल्पाचा महाराष्ट्र हा एक प्रमुख भाग आहे. राज्याला पश्चिमेला सागराची सुमारे ७२० कि.मी. लांबीची किनारपट्टी लाभलेली आहे. दक्षिणोत्तर पसरलेल्या खंडीय विभाजकामुळे राज्याच्या भूभागाची विभागणी मुख्यत्वे कोकण व देश अशा दोन भागात होते. पश्चिम घाटातील सहयाद्रीच्या रांगाची समुद्र सपाटीपासून सरासरी उंची १००० मी. आहे. घाटाच्या पूर्वेला पसरलेल्या दख्खनच्या पठाराचा उतार पश्चिम - पूर्व असा येतो. या पठाराची उंची ३०० ते ६०० मीटर पर्यंत आहे. महाराष्ट्राच्या उत्तर पश्चिमेस गुजरात राज्य, उत्तर आणि पूर्वेस मध्यप्रदेश व छत्तीसगड आणि दक्षिणेस आंध्रप्रदेश, कर्नाटक व गोवा या राज्यांच्या सीमा येवून मिळतात.

१.१.२ प्राकृतिक रचनेच्या दृष्टीकोनातून महाराष्ट्र राज्याचे मुख्य पाच विभाग पडतात. १)पश्चिमेकडील कोकणपट्टी, २)सहयाद्री रांगा, ३)पूर्वेकडील पठारी प्रदेश, ४)उत्तरेकडील सातपुडा पर्वताच्या रांगा व लगतचा प्रदेश व ५)उत्तर - दक्षिण वैनगंगा खोरे त्यापासूनचे डोंगर आणि वनप्रदेश.

१.२ लोकसंख्या :

१.२.१ सन २००१ च्या जनगणना नुसार महाराष्ट्राची लोकसंख्या ९.६९ कोटी होती व ती भारताच्या एकूण (१०२.८६ कोटी) लोकसंख्येच्या ९.४ टक्के होती. लोकसंख्येच्या बाबतीत महाराष्ट्र हे उत्तर प्रदेश या राज्याखालोखाल भारताचे दुसऱ्या क्रमांकाचे मोठे राज्य आहे. ३१ मार्च २००९ रोजीची राज्याची प्रक्षेपित लोकसंख्या सुमारे १०.९७ कोटी इतकी आहे.

१.२.२ जनगणना २००१ अनुसार महाराष्ट्रातील काम करणाऱ्या व्यक्तींची एकूण संख्या ४.१२ कोटी इतकी होती. यापैकी ५५ टक्क्यापेक्षा जास्त काम करणारे हे स्वतःच्या उपजीविकेसाठी प्रत्यक्षपणे शेतीवर अवलंबून आहेत. राज्याच्या एकूण लोकसंख्येपैकी जवळपास ५८ टक्के लोकसंख्या ग्रामीण आहे. महाराष्ट्रातील बहुतांशी लोकसंख्या चरितार्थासाठी शेतीवर अवलंबून असल्यामुळे राज्याच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये कृषि व संलग्न व्यवसायांना महत्वाचे स्थान आहे. शेतीची उत्पादकता व उत्पादन वाढविणे हे ग्रामीण विकासाचे महत्वाचे अंग आहे.

१.३ सिंचनाचा उद्देश व जलसंपत्तीची उपलब्धता

१.३.१ सिंचनाचा मुलभूत उद्देश कृषि उत्पादनात भरीव वाढ करून ग्रामीण जीवन समृद्ध करणे हा आहे. त्यासाठी शासन सतत प्रयत्नशील आहे. या दृष्टिने शासनाने विविध प्रगतीशील धोरणे अवलंबिले आहेत.

१.३.२ कृषि उत्पादनामध्ये सिंचन व्यवस्थेला अन्योन्य साधारण महत्व आहे. सिंचनाचा प्रमुख स्रोत म्हणून राज्यातील पाटबंधारे सुविधांचा प्रामुख्याने विचार होतो. पाटबंधारे प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रात किमान दोन शाश्वत पिके घेणे शक्य होते.

१.३.३ महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाच्या अहवालानुसार राज्याच्या भौगोलिक क्षेत्रापैकी २२५ लाख हेक्टर क्षेत्र लागवडीयोग्य आहे. परंतु सर्व स्रोतातून अंतिमतः १२६ लाख हेक्टर इतकी सिंचनक्षमता निर्माण होवू शकेल असा निष्कर्ष नोंदविण्यात आला आहे. यापैकी भूपृष्ठावरील पाण्यातून सुमारे ८५ लाख हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली येवू शकणार आहे. असे असले तरी जून २००९ अखेरपर्यंत निर्मित सिंचनक्षमता ५९.८७ लाख (राज्यस्तरीय प्रकल्प ४६.३४ व स्थानिकस्तर प्रकल्प १३.५३ लाख) हेक्टरपर्यंत पोहोचली आहे. ही बाब लक्षात घेवून निर्मित सिंचनक्षमता व वापर वाढविण्याच्या दृष्टीने सिंचन व्यवस्थापनात विविध सुधारणा राबविण्यात येत आहेत.

१.४ पर्जन्यमान व जलसंपत्ती

१.४.१ महाराष्ट्रात प्रामुख्याने नैऋत्य व ईशान्य अशा दोन्ही मौसमी वाऱ्यापासून पाऊस पडतो. राज्याचे सरासरी पर्जन्यमान अंदाजे १३०० मि.मी. आहे. एकूण सरासरी पर्जन्यापैकी जवळजवळ ८८ टक्के पाऊस जून ते सप्टेंबर या काळात पडतो व जवळजवळ ८ टक्के पाऊस ऑक्टोबर ते डिसेंबर या काळात पडतो.

१.४.२ कृषि हवामानानुसार महाराष्ट्रातील हवामान, झाडे, झाडोरा, उंच सखलपणा, मृदु व पीकरचना या आधारे कृषि विभागाकडून राज्याचे नऊ कृषि हवामान विभाग पाडण्यात आले असून त्या विभागातील वार्षिक पर्जन्यमान तक्ता क्र.१.१ मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता क्र.१.१

कृषि हवामानानुसार विभाग व वार्षिक पर्जन्यमान

अ. क्र.	कृषि हवामान विभाग	वार्षिक पर्जन्यमान (मि.मी.)
१)	जांभा जमिनीचा अतिपर्जन्यवृष्टीचा प्रदेश	२००० ते ३०००
२)	बिनजांभा जमिनीचा अतिपर्जन्यवृष्टीचा प्रदेश	२००० ते ३०००
३)	घाटमाथ्याचा प्रदेश	३००० ते ५०००
४)	संक्रमण विभाग (१)(तांबूस व तपकिरी मातीचा प्रदेश)	१२५० ते २५००
५)	संक्रमण विभाग (२)(करडी व काळी जमीन असलेला प्रदेश)	७०० ते १२५०
६)	अपुऱ्या व अनियमित पावसाचा प्रदेश.	५०० ते ७००
७)	निश्चित पर्जन्याचा प्रदेश	७०० ते ९००
८)	अधिक पावसाचा प्रदेश	९०० ते १२५०
९)	जास्त पावसाचा प्रदेश (संमिश्र खडकापासून बनलेला जमिनीचा भाग)	१२५० ते १७००

वरील नऊ कृषि हवामान विभाग हे सिंचन सुविधा निर्माण करणे, पाणी वापर आणि पीक पध्दती इत्यादीच्या दृष्टीने महत्त्वाचे ठरतात.

१.५ भू-पृष्ठावरील जलसंपत्ती

१.५.१ महाराष्ट्र राज्यात लहान मोठ्या मिळून जवळजवळ ४०० नद्या वाहतात. त्यांची एकंदर लांबी सुमारे २०,००० कि.मी. आहे. राज्याचे एकंदरीत भौगोलिक क्षेत्र मूलतः गोदावरी, कृष्णा, तापी व नर्मदा या चार मोठ्या नद्यांच्या खोऱ्यामध्ये विभागलेले आहे.

१.५.२ जेव्हा जेव्हा भरपूर पाऊस पडतो तेव्हा तेव्हा ते पाणी साठवून ठेवणे व त्याच्या उपयोगाची व्यवस्था हाती असणे हा उपलब्ध जलसंपत्तीचे समृद्धीत रुपांतर करण्याचा खात्रीलायक मार्ग आहे. सर्वसाधारण प्रदेशात धरणाची संचय क्षमता व लाभक्षेत्र ७५ टक्के विश्वासार्हते प्रमाणे व अवर्षणप्रवण प्रदेशात ५० टक्केपर्यंत यानुसार ठरविण्याचे राज्याचे धोरण आहे.

१.५.३ पाणी वापराच्या नियोजनासाठी राज्यातील सर्व नद्या ५ खोऱ्यांमध्ये विभागलेल्या आहेत. या खोऱ्यातील जलसंपत्तीच्या सरासरी उपलब्धतेबाबतचा खोरे निहाय तपशील तक्ता क्र. १.२ मध्ये दर्शविलेला आहे.

तक्ता क्र.१.२ खोरे निहाय सरासरी जलसंपत्तीची उपलब्धता

(द.ल.घ.मी.)

बाब	गोदावरी	तापी	नर्मदा	कृष्णा	कोकणातील पश्चिम वाहिनी नद्यांची खोरी	महाराष्ट्र राज्य (एकूण)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
वार्षिक सरासरी उपलब्धता	५०,८८०	९,११८	५८०	३४,०३२	६९,२१०	१,६३,८२०
७५ टक्के विश्वासार्हतेची उपलब्धता	३७,३००	६,९७७	३१५	२८,३७१	५८,५९९	१,३१,५६२

१.६ भू-पृष्ठावरील सरासरी पाणी उपलब्धता व पाणी वापराचा अंदाज

१.६.१ महाराष्ट्रात पडणाऱ्या पावसापासून भू-पृष्ठावरील पाण्याची सरासरी उपलब्धता १,६३,८२० दश लक्ष घन मीटर (द.ल.घ.मी.) आहे. आंतरराज्यीय पाणी वाटपामुळे पाणी वापरावर आलेली मर्यादा लक्षात घेता १,२६,३८७ द.ल.घ.मी. पाणी वापरण्यास उपलब्ध होऊ शकेल. त्यातून बिगर सिंचनासाठी लागणारे पाणी वजा जाता १,१२,५६८ द.ल.घ.मी. पाणी सिंचनास उपलब्ध होईल, असे महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाच्या अहवालावरून दिसून येते.

१.७ पाण्याच्या नैसर्गिक उपलब्धतेनुसार खोऱ्यांची गट विभागणी

१.७.१ नैसर्गिक संसाधनाच्या उपलब्धतेवर राज्याचा विकास करावयाचा झाल्यास त्यामध्ये पाणी हा महत्वाचा घटक ठरतो. पाणी या संसाधनाच्या उपलब्धतेचे खालील दोन प्रमुख निर्देशांक वापरण्याची सर्वसाधारण प्रथा असल्याचे महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाच्या अहवालात नमूद केले आहे.

- १) दरडोई पाण्याची उपलब्धता
- २) लागवडीयोग्य क्षेत्रासाठी दर हेक्टरी पाण्याची उपलब्धता

१.७.२ सर्वसाधारणपणे दर हेक्टरी ३००० घनमीटरपेक्षा कमी पाणी सरासरीने उपलब्ध असेल तर दोन पिके घेणे (खरीप व रब्बी) सर्वांना शक्य होणार नाही. या उलट दर हेक्टरी ३००० घ.मी.पेक्षा जास्त पण ८००० घ.मी.पेक्षा कमी पाण्याची उपलब्धता ज्या ठिकाणी आहे, तेथे काही भागात खरीप, रब्बीच्या बरोबर उन्हाळी पिकेही घेता येऊ शकतील. सामान्यपणे दोन पिके तरी निश्चितपणे घेता येऊ शकतील. दर हेक्टरी ८००० घ.मी. पेक्षा जास्त पाणी उपलब्ध असेल तर आधुनिक सिंचन तंत्राचा उपयोग करून तीन हंगामी पिके घेणे शक्य आहे. दर हेक्टरी १२००० घ.मी. पेक्षा जास्त पाण्याची उपलब्धता असल्यास सिंचनेतर पाणी वापरचा विचार करता येऊ शकेल किंवा इतरत्र पाणी स्थलांतरीत करण्याबाबत विचार होऊ शकेल.

१.७.३ दर हेक्टरी पाण्याची उपलब्धी, पाण्याच्या उपलब्धतेचे प्रमाण व उपलब्ध पाण्यातून कमीत कमी घेता येऊ शकणारी पिके याचा वरीलप्रमाणे शास्त्रीय आधारावर विचार केल्यास नियोजनाच्या दृष्टीने खोऱ्यांचे ५ प्राथमिक नियोजन गट संभवतात, असे महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाच्या अहवालात नमूद केले आहे.

अ.क्र.	प्रति हेक्टरी पाण्याची उपलब्धता (घनमीटरमध्ये)	वर्गीकृत-क्षेत्र
१)	१५०० पेक्षा कमी	अतितुटीचे क्षेत्र
२)	१५०० ते ३०००	तुटीचे क्षेत्र
३)	३००० ते ८०००	सर्वसाधारण क्षेत्र
४)	८००० ते १२०००	विपुलतेचे क्षेत्र
५)	१२००० पेक्षा अधिक	अतिविपुलतेचे क्षेत्र

वरील निकषाच्या आधारे राज्यातील प्रमुख खोऱ्यांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे :--

अ.क्र.	खोऱ्याचे नांव	नियोजनासाठी वर्गीकरण
१)	गोदावरी खोरे	सर्वसाधारण
२)	तापी खोरे	तुटीचे
३)	नर्मदा खोरे	विपुलतेचे
४)	कृष्णा खोरे	सर्वसाधारण
५)	कोकणातील पश्चिम वाहिनी नद्यांची खोरी	अतिविपुलतेचे

१.८ सिंचन क्षमतेचा अंदाज

महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोग १९९९

१.८.१ जेथे खरीप व रब्बी अशी कमीतकमी दोन हंगामी पिके घेण्या इतपत सिंचन व्यवस्था केली आहे, त्या क्षेत्राला सिंचन क्षेत्र म्हणतात. विविध खोऱ्यातील पाण्याची उपलब्धता, लागवडीयोग्य जमीन, भूजलाची वाढ, पाणलोट क्षेत्र विकासामुळे त्यात पडणारी भर, आधुनिक सिंचन तंत्र व शेतीवरील पाणीवापर व्यवस्थेतील सुधारणा या सर्वांचा विचार केला तर राज्याची सिंचन क्षमता १२६ लाख हेक्टर पर्यंत वाढू शकेल व यामध्ये भूपृष्ठावरील साठविलेल्या पाण्याद्वारे व लाभक्षेत्रातील विहिरीद्वारे ८५ लाख हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली येवू शकेल, असे महाराष्ट्र जल व सिंचन आयोगाने अनुमानित केले आहे.

१.९ दृष्टीक्षेपात सिंचन विकास

राज्यात योजनापूर्व काळापर्यन्त रुपये १६.६० कोटी गुंतवणुकीतून केवळ २.७४ लाख हेक्टर सिंचनक्षमता निर्माण झाली होती. महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीनंतर पाटबंधारे विकास क्षेत्राकडे विशेष लक्ष देण्यात आले. पहिल्या पंचवार्षिक योजनेपासूनच्या ५८ वर्षात निर्मित सिंचन क्षमतेत लक्षणीय वाढ होऊन जून २००९ अखेर निर्मित सिंचनक्षमता ४६.३४ लाख हेक्टरपर्यन्त पोहोचली आहे. त्यासाठी मार्च २००९ अखेरपर्यन्त एकूण रुपये ४८,५०० कोटीची गुंतवणूक करण्यात आली आहे. आर्थिक वर्ष २००९-१० मध्ये रुपये ७,१२८.६२ कोटीची गुंतवणूक झाली असून त्यातून सुमारे १.७५ लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्मिती अपेक्षित आहे. प्रगतिपथावरील ६८ मोठ्या, १२८ मध्यम प्रकल्प, ८०७ लघु पाटबंधारे आणि २० उपसा सिंचन योजना अशा एकूण १,०२३ प्रकल्पांची १ एप्रिल, २०१० रोजीची उर्वरित किंमत रुपये ८०,००० कोटी इतकी आहे. हे सर्व प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर सुमारे ३८.५८ लाख हेक्टर अतिरिक्त सिंचनक्षमता निर्माण होणार आहे आणि अंतिमतः राज्यात स्थानिकस्तर प्रकल्पांसह भूपृष्ठावरील पाण्यातून सुमारे ८५ लाख हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली आणण्याचे लक्ष्य गाठण्याच्या दृष्टीने शासन प्रयत्नशील आहे.

१.१० जलसंपत्ती क्षेत्रातील सुधारणा

आज देशभरातील सर्व राज्यातील जलप्रकल्प आणि विशेषतः सिंचनप्रकल्प संक्रमण कालखंडातून जात आहे. महाराष्ट्र देखील याला अपवाद नाही. सिंचन विकास योजनाबद्ध करण्यासाठी गेल्या ५ वर्षात राज्याने महत्वाच्या सुधारणा घडवून आणल्या. त्याचा सारांश खालीलप्रमाणे आहे.

१.१०.१ जलनीती

जलसंपदा विभागाने जुलै, २००३ मध्ये राज्याची जलनीती घोषित केली. देशाची जलनीती एप्रिल, २००२ मध्ये प्रसृत करण्यात आलेली आहे. राज्यांमध्ये जलनीती निश्चित करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य आहे. राज्याने स्विकारलेल्या जलनीतीची प्रमुख वैशिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

- पाणीवापराचा अग्रक्रम पुढील प्रमाणे निश्चित केलेला आहे.
  १. पेयजल
  २. औद्योगिक आणि वाणिज्यिक
  ३. कृषि व जलविद्युत
  ४. पर्यावरणीय व मनोरंजन विषयक
  ५. अन्य

- सिंचन व्यवस्थापनात लाभधारकांचा सहभाग अनिवार्य केला जाणार असून कायद्याने अधिकार दिलेल्या पाणीवापर संस्थांना सिंचन व्यवस्थापन हस्तांतरित करण्याचे धोरण निश्चित केले आहे.
- पाणीवापर संस्थाना पाणी हक्काचा कोटा निश्चित करणे व त्यानुसार अंमलबजावणी करणे
- पाणीवापर मोजणी घनमापन पध्दतीने करणे व वापरलेल्या पाण्याच्या मोजमापावर आधारीत पाणीपट्टी ठरविणे.

१.१०.२ महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण- (MWRRA)

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम मे २००५ मध्ये पारित करण्यात आला. राज्यातील उपलब्ध जलसंपत्तीचे पाण्याच्या हक्कदारांमध्ये समन्यायी वाटप करणे व विविध उपक्षेत्रांच्या पाणी हक्काचा कोटा निर्धारित करणे यासारखी कार्ये प्राधिकरणाच्या कक्षेत येतात. ऑगस्ट २००५ मध्ये प्राधिकरणाची रितसर स्थापना झाली. जलक्षेत्रात अशा प्रकारचे प्राधिकरण स्थापन करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिलेच राज्य होय.

या प्राधिकरणाची प्रमुख कामे खालीलप्रमाणे आहेत--

(अ) खोरे/प्रकल्प स्तरावर विविध वर्गातील वापरकर्त्यांमध्ये पाणीवापराच्या हक्काचा कोटा निश्चित करणे, नियमन करणे आणि वाटप करणे.

(ब) पाणीवापराच्या हक्कांचे हंगामी/वार्षिक नियमन करणे.

(क) पाण्याच्या विविध वापरासाठी पाणीपट्टीचे दर निश्चित करण्यासाठीची व्यवस्था बसविणे व त्याचे नियमन करणे. सिंचन/जलसुविधांच्या पूर्ण परिचालन व परिरक्षण विषयक गरजा भागविण्याच्या हेतूने ही व्यवस्था बसविणे.

१.१०.३ सहभागी सिंचन व्यवस्थापनाचा पुरस्कार करण्याचा धोरणात्मक निर्णय जलसंपदा विभागाने जुलै २००१ मध्ये घेतला. त्या धोरणाच्या पाठपुराव्यासाठी महाराष्ट्र शेतक-यांकडून सिंचन पध्दतीचे व्यवस्थापन अधिनियम मे २००५ मध्ये करण्यात आला. या कायद्याच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी नियम तयार करण्यात आलेले आहेत. एकात्मिक राज्य जलनियोजन आराखडयानुसार जलसंपत्ती प्रकल्पांच्या बांधकामाचे नियमन करणे. जलगुणवत्ता राखणे व तिचे संरक्षण करणे यासाठी सुरळीत व्यवस्था बसविणे.

१.१०.४ धोरणात्मक, वैधानिक, वित्तीय सुधारणांबरोबरच राज्यात प्रशासकीय सुधारणां करण्यात आल्या आहेत. जलसंपदा विभागाच्या सिंचन क्षेत्रातील कामगिरीमध्ये अधिक पारदर्शकता यावी यासाठी वार्षिक सिंचन स्थितीदर्शक अहवाल, पाटबंधारे प्रकल्पांचे बेंच मार्किंग अहवाल, जललेखा अहवाल इत्यादी नियमितपणे प्रकाशित करणे हा त्याचा भाग होय. सिंचन स्थितीदर्शक अहवालामध्ये निर्मित सिंचनक्षमता, पाण्याची उपलब्धता, हंगामनिहाय सिंचन, सिंचन व सिंचनेतर पाणी वापर, पाणीपट्टीची आकारणी व वसुली या सारखी माहिती समाविष्ट करण्यात येते. बेंच मार्किंग अहवालामध्ये प्रकल्पांची

कामगिरी कशी झाली आहे हे लक्षात आणून देतानाच सुधारणेस वाव असणा-या प्रकल्पांची कामगिरी कशी सुधारता येईल याबाबत निर्देशके निर्धारित करण्यात आलेली आहेत. राज्यातील धरणांमधून उपलब्ध झालेला पाणीसाठा कशा रीतीने वापरला गेला याचा लेखा जललेखा अहवालावरून मिळतो.

१.१०.५ जलसंपदा विभागाने गेल्या चार-पाच वर्षात केलेल्या वरील सुधारणांचा परिणाम म्हणून खालील बाबी साध्य झाल्या आहेत.

जलसंपदा विभागाने २००२-०३ या वर्षापासून विविध पाणी वापरातून मिळणाऱ्या पाणीपट्टीच्या वसुलीची जोरदार मोहीम हाती घेतली. याचा परिणाम म्हणजे पाटबंधारे प्रकल्पांच्या देखभाल दुरुस्तीवर होणारा खर्च वसूल झालेल्या पाणीपट्टीतून पूर्णपणे भागविला जात आहे. पाणीपट्टी वसुलीतून देखभाल दुरुस्तीचा पूर्ण खर्च भागविणारे महाराष्ट्र हे पहिलेच राज्य ठरले.

राज्यातील सिंचनाच्या वापरामध्ये मागील ५ वर्षात २२.१४ लाख हेक्टर ते २५.४२ लाख हेक्टर इतकी भरीव वाढ झाली.

सिंचनाव्दारे कृषि उत्पन्नात वाढ हे जलसंपदा विभागाचे अंतीम ध्येय असून त्या दृष्टीने महाराष्ट्र राज्य पुढील वाटचाल करीत आहे.

प्रकरण - २

राज्यातील सिंचनविषयक सुविधांची प्रगती (२०००-०१ ते २००९-१०)

२.१ सिंचन सुविधांची प्रगती

२.१.१ राज्यात जलसंपदा विभाग व ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाद्वारे सिंचन सुविधांच्या विकासाचे नियोजन केले जाते. जलसंपदा विभागाच्या अखत्यारित २५० हेक्टरपेक्षा जास्त लाभक्षेत्र असलेले सिंचन प्रकल्प येतात, तर ग्रामविकास व जलसंधारण विभागाकडे २५० हेक्टरपेक्षा कमी लाभक्षेत्र असलेल्या प्रकल्पांचे नियोजन व कार्यान्वयन येते. याशिवाय राज्यात ग्रामविकास व जलसंधारण विभागाद्वारे कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे, वळवणीचे बंधारे, उपसासिंचन योजना, साठवण तलाव, माजी मालगुजारी तलाव, पाझर तलाव, गावतलाव आणि भूमिगत बंधारे इत्यादीचे नियोजन व विकास केला जातो.

२.१.२ राज्यात जून २००९ अखेरीस सिंचनक्षमता निर्माण झालेले ७९ मोठे, २४९ मध्यम आणि ३००४ लघु (राज्यस्तरीय) असे एकूण ३३३२ प्रकल्प होते. त्याचबरोबर ग्रामविकास व जलसंधारण विभागाच्या अखत्यारितील (स्थानिकस्तर) २४०९ लघु प्रकल्प होते. याशिवाय कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे, वळवणीचे बंधारे इ.ची संख्या ५१६४१ इतकी होती. त्यामध्ये प्रामुख्याने पाझर तलाव (१९६९४), कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे (९५९२), गावतलाव व भूमिगत बंधारे (११०४७) याचा समावेश होतो.

२.१.३ राज्यात मोठ्या, मध्यम व लघु (राज्यस्तरीय) प्रकल्पाद्वारे जून २००९ अखेरपर्यंत ४६.३४ लाख हे. सिंचनक्षमता निर्माण करण्यात आलेली आहे. स्थानिक क्षेत्रातील लघु पाटबंधारे व इतर सिंचन सुविधेद्वारे १३.५३ लाख हे. सिंचनक्षमता निर्माण करण्यात आली आहे. अशाप्रकारे राज्यात दोन्ही क्षेत्रातील सिंचन सुविधा मिळून एकूण निर्मित सिंचनक्षमता ५९.८७ लाख हेक्टर इतकी आहे. राज्यामध्ये ८५ लाख हेक्टर इतकी अंतिम सिंचन क्षमता गाठण्यासाठी शासन प्रयत्नशील आहे.

२.२ मोठ्या, मध्यम व लघु (राज्यस्तर) प्रकल्पातील पाणीसाठा व सिंचन विषयक सुविधांची प्रगती पर्जन्यमान (जून ते ऑक्टोबर २००९)

२.२.१ राज्यात साधारणतः ७ जूनला मोसमी पावसाचे आगमन होते. यावर्षी केवळ दक्षिण कोकणामध्ये (सिंधुदुर्ग व रत्नागिरी जिल्ह्यात) मान्सूनचे वेळेवर आगमन झाले. विस्कळीत व कमी पावसामुळे त्याची प्रगती संथ होऊन २१ जून पर्यंत (दोन आठवडे) ती थांबली. २१ जून पासून पश्चिम महाराष्ट्रात रायगड, सातारा, सांगली व कोल्हापूर जिल्ह्यांमध्ये पावसास सुरुवात झाली. २४ जून पासून मान्सून उर्वरित कोकण आणि मध्य महाराष्ट्रामध्ये सक्रीय झाला. २६ जून नंतर मध्य महाराष्ट्राचा उर्वरित भाग, पूर्ण मराठवाडा विभाग व बहुतांश विदर्भामध्ये पाऊस पडला.

२.२.२ राज्यातील ३३ जिल्ह्यांपैकी (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे जिल्हे वगळता) जून ते ऑक्टोबर, २००९ या कालावधीत यवतमाळ जिल्ह्यात सरासरीच्या तुलनेत (५२ टक्के) पाऊस पडला. १५ जिल्ह्यांत ५४ ते ८० टक्के इतका पाऊस पडला. त्यापैकी रत्नागिरी, जळगाव, पुणे, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, उस्मानाबाद, बुलढाणा, अकोला, नागपूर, या ११ जिल्ह्यात ८१ ते १०० टक्के पाऊस पडला. तर सिंधुदुर्ग धुळे, अहमदनगर, सोलापूर, सातारा व सांगली या ६ जिल्ह्यांमध्ये सरासरीच्या १०१ ते १३० टक्के पेक्षा अधिक पाऊस पडला.

२.२.३ पर्जन्यमानाबाबतच्या तालुकावार आकडेवारीवरून असे दिसून येते की जून, जुलै, ऑगस्ट, सप्टेंबर आणि ऑक्टोबर, २००९ मध्ये सामान्य पावसाच्या तुलनेत अनुक्रमे ४५, १०५, ६२, ८४ आणि १४२ टक्के पाऊस झाला. मान्सूनमध्ये राज्यात सामान्य पावसाच्या ८२ टक्के पाऊस पडला. तालुकानिहाय अवलोकनातून २३ टक्के तालुक्यात सामान्य पावसापेक्षा जास्त पाऊस झाल्याचे दिसून येते. राज्यातील एकूण ३५५ तालुक्यांपैकी १७८ तालुक्यामध्ये अपुरा (४१ ते ८० टक्के), ८८ तालुक्यामध्ये (८१ ते ११९ टक्के [सामान्य]) तर ८१ तालुक्यांमध्ये सरसरीच्या (१२० टक्क्यांपेक्षा जास्त [अधिक]) प्रमाणात पाऊस पडला.

२.२.४ राज्यातील जून ते ऑक्टोबर २००९ या काळामधील पावसाच्या प्रमाणास अनुलक्षून राज्यातील सिंचनाच्या स्थितीचा आढावा खालील परिच्छेदात नमूद करण्यात येत आहे.

२.३ राज्यस्तरीय प्रकल्पांच्या जलाशयातील पाण्याचा साठा व पाणीवापर

२.३.१ जलाशयातील येवा व पाणीसाठा या आधारावर पाण्याचा वापर निश्चित होत असतो. या दृष्टीने सन २०००-२००१ ते सन २००९-२०१० या १० वर्षांचा १५ ऑक्टोबर रोजीचा जलाशयातील उपयुक्त पाणीसाठा आणि पाणी वापराबाबतची माहिती तक्ता २.१ मध्ये दिलेली आहे. सदर तक्त्यावरून असे दिसून येते कि सन २००८-०९ च्या तुलनेत सन २००९-१० मध्ये उपयुक्त साठा ७५ टक्क्या वरून ५८ टक्के इतका कमी उपलब्ध झालेला आहे.

२.४ प्रकल्पिय पाणीसाठा व १५ ऑक्टोबर रोजीचा उपलब्ध पाणीसाठा

२.४.१ सन २०००-२००१ मध्ये मोठ्या, मध्यम व लघु राज्यस्तर प्रकल्पांचा प्रकल्पीय पाणीसाठा २६,७४८ द.ल.घ.मी. होता व त्यात सन २००६-२००७ पर्यंत सतत वाढच झाली आहे. तथापि, सन २००७-०८ ते २००९-२०१० मध्ये राज्याच्या एकूण पाणीसाठ्यात घट झाल्याचे दिसून येते. मात्र सन २००९-२०१० च्या एकूण प्रकल्पिय पाणीसाठ्यात सन २०००-२००१ च्या तुलनेत जवळपास २४ टक्के वाढ होऊन तो ३३२११ द.ल.घ.मी. इतका झाला. प्रकल्पीय पाणीसाठ्याची १५ ऑक्टोबरच्या उपलब्ध पाणीसाठ्याशी तुलना करता सन २०००-२००१ मध्ये पाणीसाठ्याची टक्केवारी ७१ टक्के होती, त्यात सन २००९-१० या वर्षामध्ये घट (५८ टक्के) झालेली आहे.

२.४.२ सन २००८-०९ या वर्षी प्रकल्पीय पाणीसाठा ३३०७१ द.ल.घ.मी. इतका होता. त्यात सन २००९-१० या एक वर्षाच्या कालावधीत १४० द.ल.घ.मी. इतकी वाढ होवून तो ३३२११ द.ल.घ.मी. इतका झाला. तसेच सन २००८-०९ या वर्षीच्या १५ ऑक्टोबर रोजीच्या उपयुक्त पाणीसाठ्याच्या तुलनेत सन २००९-२०१० मध्ये ५४३७ द.ल.घ.मी इतकी घट झालेली आहे.

तक्ता क्र.२.१

प्रकल्पातील पाणीसाठा व पाण्याचा वापर (२०००-०१ ते २००९-२०१०)

(दलघमी)

अ.क्र.	वर्ष	प्रकल्पीय (संकल्पित) पाणीसाठा	१५ ऑक्टोबर रोजीचा उपयुक्त साठा	उपयुक्त साठ्याची टक्केवारी	बाष्पी भवन व्यय	सिंचना करिता पाणी वापर	बिगर सिंचना करिता व इतर पाणीवापर	एकूण पाणी वापर	१५ ऑक्टोबर च्या उपलब्ध साठ्याशी पाणीवापराची टक्केवारी
१.	२.	३.	४.	५.	६	७	८	९	१०
१	२०००-०१	२६७४८	१८९४७	७१	--	१३५७५	३८५८	१७४३३	९२
२	२००१-०२	२८०६२	१७८१७	६३	--	१२३४६	३९८०	१६३२६	९२
३	२००२-०३	२८७१५	१८९३६	६६	--	१२९६५	४२३६	१७२०१	९१
४	२००३-०४	२८८४०	१६९४१	५९	--	१०५६९	४७९०	१५३५९	९१
५	२००४-०५	२८८८९	१८२९८	६३	--	१०६०३	४८६०	१५४६३	८५
६	२००५-०६	२९११०	२४८६०	८५	--	१३६८९	४९२६	१८६१६	७५
७	२००६-०७	२९५३१	२७३०९	९२	४४८१	२०१९२	५२१२	२५४०४	९३
८	२००७-०८	२९११५	२५४८९	८८	४४८१	१९७६३	६६७१	२६४३४	१०४
९	२००८-०९	३३०७१	२४८०३	७५	४०७४	१८४८६	६८८०	२५३६६	१०२
१०	२००९-१०	३३२११	१९३६६	५८	३९७२	१२११३	४७६३	२०८४८	१०८

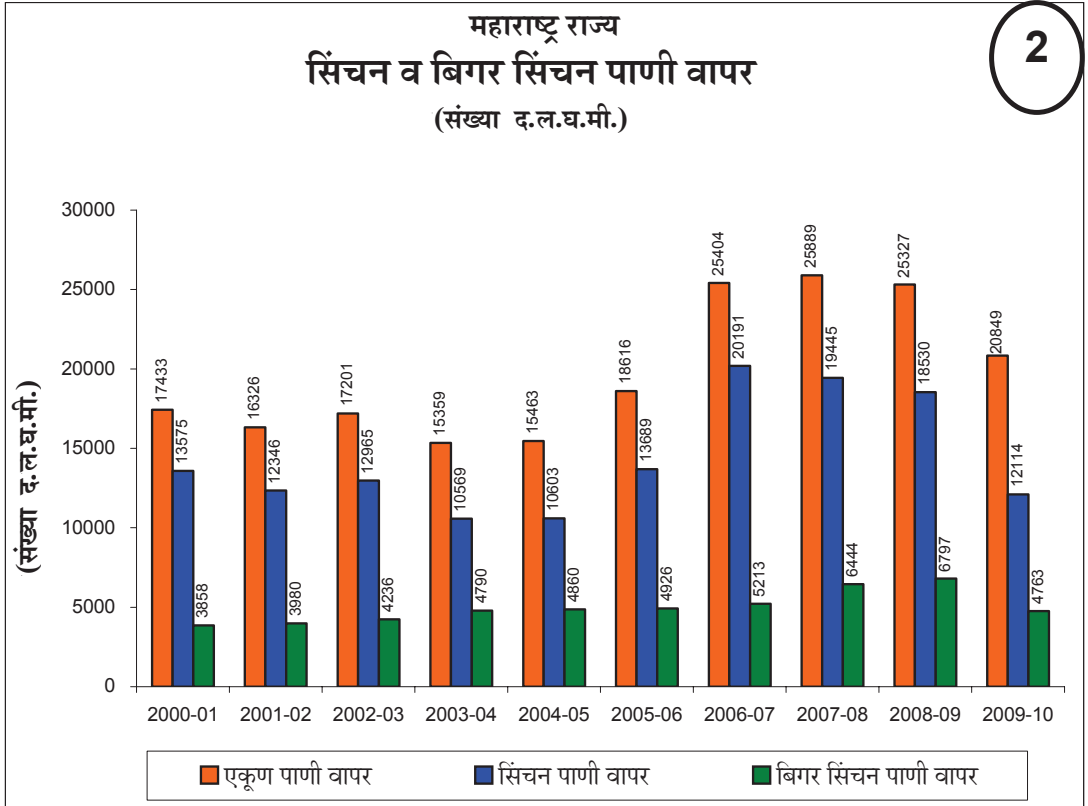
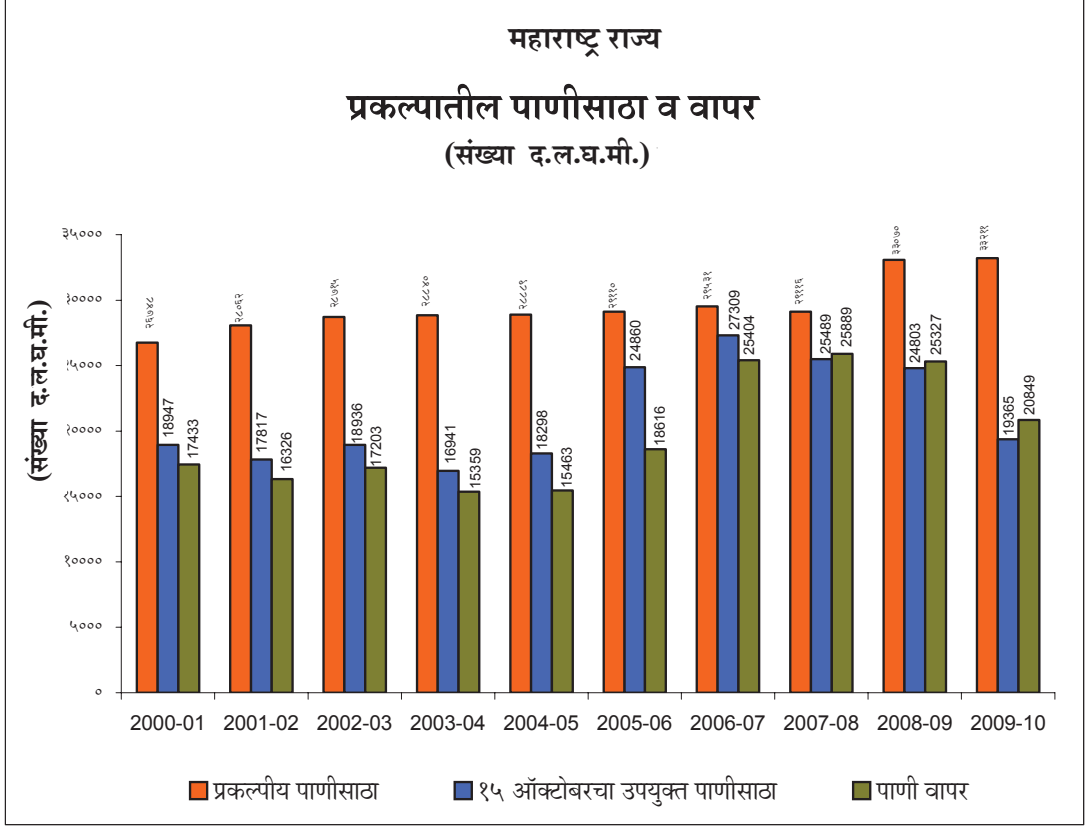
टीप : वर्ष २०००-०१ ते २००५-०६ पर्यंत एकूण पाणीवापरामध्ये बाष्पीभवन आणि पाझर याचा समावेश नाही. सन २००६-०७ ते २००९-१० च्या एकूण पाणी वापरात बाष्पीभवन व्यय समाविष्ट आहे. पाणी वापरामध्ये खरीप हंगामातील पाणी वापराचा समावेश आहे.

तक्ता क्र.२.२

विभागनिहाय प्रकल्पातील पाणीसाठा व पाण्याचा वापर (२००९-२०१०)

(दलघमी)

अ.क्र.	विभाग	प्रकल्पीय (संकल्पित) पाणीसाठा	१५ ऑक्टोबर रोजीचा उपयुक्त साठा	उपयुक्त साठ्याची टक्केवारी (४/३ X १००)	बाष्पी भवन व्यय	सिंचना करिता पाणी वापर	बिगर सिंचना करिता व इतर पाणीवापर	एकूण पाणी वापर (रकाना ६+७+८)	१५ ऑक्टोबर च्या उपलब्ध साठ्याशी पाणीवापराची टक्केवारी (रकाना ९/४ X १००)
१.	२.	३.	४.	५.	६	७	८	९	१०
१	कोकण	३३९२	२६७६.१९	७८.९०	१८४.७९	३७३.६३	१४३६.६४	१९९५.०६	७४.५५
२	नाशिक	४३७७	२७२३.२३	६२.२२	६९४.२६	२०४०.६८	७१०.३७	३४४५.३१	१२६.५२
३	पूणे	१०७६२	८९८३.५५	८३.४७	१३१९.९१	७२८३.५३	१६८८.५३	१०२९१.९७	११४.५६
४	औरंगाबाद	७०९७	१९९९.९९	२८.१८	९१०.१५	९४९.८४	५११.२४	२३७१.२३	११८.५६
५	अमरावती	२८८९	११४२.४१	३९.५४	४१७.६१	४७०.२६	१३९.२८	१०२७.१५	८९.९१
६	नागपूर	४६९४	८०४०.४१	३९.२१	४४५.३९	९९५.७०	२७७.१३	१७१८.२२	९३.३६
	महाराष्ट्र	३३२११	१९३६६.७८	५८.३१	३९७२.११	१२११३.६४	४७६३.१९	२०८४८.९४	१०७.६६

२.४.३ तक्ता क्रमांक २.२ मध्ये विभागनिहाय परिस्थिती दर्शविलेली आहे. औरंगाबाद अमरावती व नागपूर विभाग वगळता इतर विभागांची परिस्थिती चांगली होती. औरंगाबाद विभाग २८.१८% नागपूर विभागात ३९.२१% व अमरावती विभागात ३९.५४% उपयुक्त साठा दिनांक १५ ऑक्टोबर पर्यंत झालेला दिसतो. तसेच पाणीवापराची टक्केवारी बघता इतर विभागाच्या तुलनेत कोकण विभागात कमी म्हणजे ७४.५५% एवढी दिसून येते.

२.५ सिंचन व बिगर सिंचनाकरिता पाणी वापर

२.५.१ सन २०००-२००१ ते २००९-२०१० मधील सिंचन व बिगर सिंचन पाणी वापराबाबतची टक्केवारी खालील तक्ता क्र.२.३ मध्ये व सन २००९-२०१० च्या पाणीवापराची तपशिलवार आकडेवारी (परिशिष्टातील तक्ता क्र ३७, पृष्ठ क्र.१०३) मध्ये दिली आहे.

२.६ सिंचनाकरिता पाणीवापर

२.६.१ सन २००९-२०१० मध्ये दि. १५ ऑक्टोबर रोजीचा प्रकल्पिय उपयुक्त पाणीसाठा १९३६६ द.ल.घ.मी. इतका होता व तो सन २००८-२००९ च्या तुलनेत ५४३७ द.ल.घ.मी. इतका कमी होता. त्याचबरोबर सन २००८-२००९ यावर्षी सिंचनाकरिता पाणीवापर १९५६५ द.ल.घ.मी. (बाष्पीभवन व्ययासह) इतका होता. त्यात १४७९ द.ल.घ.मी. इतकी घट होवून तो सन २००९-२०१० यावर्षी १८०८६ द.ल.घ.मी. (बाष्पीभवन व्ययासह) इतका झाला.

तक्ता क्र.२.३

सिंचन व बिगर सिंचनाची टक्केवारी
(सन २०००-२००१ ते २००९-२०१०)

वर्ष	पाण्याचा एकूण वापर (दलघमी)	टक्केवारी	
		सिंचन	बिगर सिंचन
(१)	(२)	(३)	(४)
२०००-०१	१७४३३	७८	२२
२००१-०२	१६३२६	७६	२४
२००२-०३	१७२०१	७५	२५
२००३-०४	१५३५९	६९	३१
२००४-०५	१५४६३	६९	३१
२००५-०६	१८६१६	७४	२६
२००६-०७	२५४०४	७९	२१
२००७-०८	२६४३४	७५	२५
२००८-०९	२५३६६	७३	२७
२००९-१०	२०८४८	७२	२८

टिप :- १) सन २००६-०७ ते २००९-१० मध्ये बाष्पीभवन व्यय सिंचन व बिगर सिंचनामध्ये वापराच्या प्रमाणात समाविष्ट केले आहे. तत्पूर्वीच्या आकडेवारीमध्ये बाष्पीभवनाचा समावेश नाही.

२) सन २००९-१० च्या सिंचन व बिगरसिंचनाच्या पाणीवापराची तपशिलवार माहिती परिशिष्ट तक्ता क्र. ३७ वर देण्यात आली आहे.)

२.७ बिगर सिंचनाकरिता पाणीवापर

२.७.१ सन २०००-२००१ पासून २००९-२०१० या दहा वर्षांच्या कालावधीत एकूण पाणीवापरापैकी बिगर सिंचनाकरिता झालेला पाण्याचा वापर १८ ते ३१ टक्के दरम्यान होता. बिगर सिंचनाच्या पाणीवापराच्या आकडेवारीचे अवलोकन केले असता सन २००८-०९ मध्ये बिगर सिंचनाकरिता ६८८० द.ल.घ.मी. इतका पाण्याचा वापर झाला होता व त्यामध्ये सन २००९-१० मध्ये घट होऊन तो ४७६३ द.ल.घ.मी. (बाष्पीभवन व्ययासह) इतका झाला. शासकीय धोरणानुसार बिगर सिंचनाचा पाणीवापर एकूण पाणीवापराच्या २३ टक्के इतक्या मर्यादेपर्यंत अपेक्षित आहे. सन २००९-१० मध्ये सिंचन व बिगर सिंचनामध्ये पाणी वापराच्या प्रमाणात बाष्पीभवन व्यय समाविष्ट करून सिंचन व बिगर सिंचनासाठीची टक्केवारी परिगणित करण्यात आली आहे. शासनाने प्रस्तुत केलेल्या जलनितीनुसार पिण्यासाठी व औद्योगिक पाणी वापरास सिंचनाच्या तुलनेत प्राधान्य दिलेले आहे. त्यामुळे बिगर सिंचनाचा पाणी वापर ही प्राधान्याने अत्यावश्यक बाब ठरते.

२.७.२ बिगर सिंचन पाणीवापराचे १) पिण्यासाठी, २) औद्योगिक कामासाठी व ३) इतर पाणीवापर (कालव्यातून होणारा वहनव्यय व पाझर, नदी वाटपातून सोडण्यात आलेले पाणी, तलाव भरण्यासाठी सोडण्यात आलेले पाणी, मेरी नाशिकसाठी पाणी पुरवठा, पालखीसाठी पाणी सोडले, मच्छबीज केंद्रासाठी पाणी सोडले, जिल्हाधिकारी यांच्या सुचनेप्रमाणे आकस्मित पाणी वापर इत्यादी बाबींचा समावेश इतर पाणी वापर या सदरखाली येतो) असे एकूण तीन भाग पाडता येतील. सन २००९-२०१० या वर्षी प्रत्यक्षपणे बिगर सिंचनाकरिता ८७३५ द.ल.घ.मी.(बाष्पीभवन व्ययासह) इतका पाणीवापर झाला. त्यापैकी ६६ टक्के पाणीवापर पिण्यासाठी (घरगुती वापर) झाला. औद्योगिक वापरासाठी व इतर वापरासाठी अनुक्रमे १३ टक्के व २१ टक्के झालेला आहे. बिगर सिंचन पाणी वापरापैकी इतर पाण्याचा वापर हा २८ टक्के इतका आहे. बिगर सिंचन पाणीवापरापैकी इतर पाण्याचा वापर हा २८ टक्के इतक्या मोठ्या प्रमाणावर दिसून येतो. सन २००९-१० या वर्षी गुरांच्या चाऱ्याकरिता, ज्या ठिकाणी पिण्याच्या पाण्याचे दुर्भिक्ष आहे अशा गावांना पिण्याचे पाणी उपलब्ध व्हावे यासाठी प्रकल्पातील पाणी नदीद्वारे सोडण्यात आले, त्यामुळे पाण्याचे बाष्पीभवन व वहनव्यय जास्त झाला व या सर्वांचा परिणाम बिगर सिंचनातील इतर कामासाठी झालेल्या पाणीवापराचे प्रमाण जास्त असण्यात झाला. (परिशिष्टातील तक्ता क्र.३७,पृष्ठ क्र.१०३)

२.८ निर्मित सिंचनक्षमता (राज्यस्तरीय प्रकल्प)

२.८.१ राज्यात जून २००९ अखेर पूर्णतः व अंशतः सिंचनक्षमता निर्माण झालेले ७९ मोठे, २४९ मध्यम व ३००४ लघु प्रकल्प(राज्यस्तरीय) असे एकूण ३३३२ प्रकल्प होते.

२.८.२ राज्यातील योजनापूर्व काळात केवळ २.७३ लाख हेक्टर इतकी सिंचनक्षमता निर्माण झाली होती. १९६० पर्यंत ३.८६ लाख हेक्टर सिंचनक्षमता निर्माण करण्यात आली. जून २००९ अखेरपर्यंत मोठे, मध्यम व राज्यस्तरीय लघु प्रकल्प योजनेद्वारे एकूण ४६.३४ लक्ष हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण झाली आहे.

२.८.३ मोठ्या व मध्यम प्रकल्पाची सन १९६० मध्ये ३.१४ लाख हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता होती. त्यात जवळपास दहा पट वाढ होऊन ती जून २००९ अखेरीस ३४.१७ लाख हेक्टर इतकी झाली. लघु प्रकल्पांच्या बाबतीत १९६० मध्ये अगदी नाममात्र म्हणजे ०.७२ लाख हेक्टर इतकी सिंचनक्षमता होती. या तुलनेत जून २००९ अखेरपर्यंत लघु प्रकल्पांच्या सिंचनक्षमतेत ११.४५ लाख हेक्टर इतकी भरवीव वाढ होऊन ती १२.२३ लाख हेक्टर इतकी झाली.

तक्ता क्र.२.४

राज्यातील मोठ्या, मध्यम व लघु प्रकल्पापासून(राज्यस्तरीय) निर्माण झालेली सिंचनक्षमता.
(१९६०, २००० ते २००९)

अ.क्र.	वर्ष	एकूण निर्मित सिंचनक्षमता (लाख हेक्टर)		
		मोठे व मध्यम प्रकल्प	लघु प्रकल्प (राज्यस्तरीय)	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
१	जून, १९६०	३.१४	०.७२	३.८६
२	जून, २०००	२८.१३	८.९३	३७.०६
३	जून, २००१	२८.५६	९.१३	३७.६९
४	जून, २००२	२८.८२	९.३०	३८.१२
५	जून, २००३	२९.०७	९.५६	३८.६३
६	जून, २००४	२९.५२	९.६१	३९.१३
७	जून, २००५	३०.१९	९.८४	४०.०३
८	जून, २००६	३०.७२	१०.६०	४१.३२
९	जून, २००७	३१.९६	११.३५	४३.३१
१०	जून, २००८	३३.००	११.८६	४४.८६
११	जून, २००९	३४.१७	१२.१७	४६.३४

टीप : तक्ता क्र.२.४ मध्ये निर्मित सिंचन क्षमतेच्या आकडेवारीत लघु प्रकल्प (स्थानिकस्तर) च्या आकडेवारीचा समावेश नाही.

२.९ विभाग निहाय सिंचनक्षमता

२.९.१ महाराष्ट्र राज्य प्रशासकीय कामकाजाच्या दृष्टीने कोकण प्रदेश, नाशिक, पुणे, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर अशा ६ महसुली विभागात विभागलेले आहे. जून, २००० ते जून, २००९ या कालावधीत वरील सहा विभागात निर्माण झालेली एकूण सिंचन क्षमता तक्ता क्र.२.५ मध्ये दर्शविलेली आहे.

तक्ता क्र. २.५

विभागनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता (जून २००० ते जून २००९)

अ. क्र.	विभाग	एकूण निर्मित सिंचन क्षमता (जून अखेर)										जून २००० च्या तुलनेत जून २००९ पर्यंत झालेली वाढ
		जून २०००	जून २००१	जून २००२	जून २००३	जून २००४	जून २००५	जून २००६	जून २००७	जून २००८	जून २००९	
(१)	(२)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	(१५)
१.	कोकण	०.७	०.७	०.७	०.८	०.८	०.८	०.८	०.८	०.९	०.९	०.२
२.	नाशिक	६.५	६.५	६.६	६.६	६.६	६.७	६.८	७.२	७.४	९.५	३.०
३.	पुणे	१३.६	१३.८	१३.९	१४.३	१४.६	१५.१	१५.६	१६.३	१६.६	१५.१	१.५
४.	औरंगाबाद	८.४	८.५	८.६	८.६	८.७	८.८	९.१	९.५	९.८	१०.२	१.८
५.	अमरावती	३.३	३.४	३.५	३.५	३.६	३.८	३.९	४.१	४.३	४.६	१.३
६.	नागपूर	४.६	४.८	४.८	४.८	४.८	४.८	५.१	५.४	५.८	६.०	१.४
महाराष्ट्र राज्य		३७.१	३७.७	३८.१	३८.६	३९.१	४०.०	४१.३	४३.३	४४.८	४६.३	९.२

टीप : तक्ता क्र.२.५ मध्ये निर्मित सिंचन क्षमतेच्या आकडेवारीत लघु प्रकल्प (स्थानिकस्तर) च्या आकडेवारीचा समावेश नाही.

२.९.२ राज्यातील जिल्हानिहाय भौगोलिक क्षेत्र, लागवडीलायक क्षेत्र आणि जून २००९ अखेर निर्माण झालेली सिंचनक्षमता परिशिष्ट तक्ता क्र.१ मध्ये दर्शविली आहे.

२.१० निर्मित सिंचन क्षमता : जून २००९

२.१०.१ राज्यात जून २००९ अखेर सिंचनक्षमता निर्माण झालेले मोठे मध्यम व राज्यस्तर लघु प्रकल्प मिळून एकूण ३३३२ प्रकल्प आहेत. सर्व प्रकल्प योजनांची जून २००९ अखेर निर्मित सिंचनक्षमता तक्ता क्र.२.६ मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता क्र.२.६

मोठे, मध्यम, राज्यस्तरीय लघु प्रकल्पांची
३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचनक्षमता

(लाख हेक्टर)

अ.क्र.	प्रकल्पाचा प्रकार	प्रकल्पांची संख्या*	निर्मित सिंचनक्षमता*
(१)	(२)	(३)	(४)
१	मोठे	७९	२५.९५
२	मध्यम	२४९	८.२२
३	राज्यस्तर लघु	३००४	१२.१७
एकूण		३३३२	४६.३४

* सिंचन क्षमता निर्माण झालेले प्रकल्प

२.११ निव्वळ पेरणी क्षेत्र व निर्मित सिंचनक्षमता

राज्यातील निव्वळ पेरणी क्षेत्र सन २००३-२००४ मध्ये १७४.९० लक्ष हेक्टर होते. जून २००९ अखेरीस राज्यस्तरीय मोठ्या, मध्यम व लघु प्रकल्पांद्वारे ४६.३४ लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण झाली आहे. तर २५० हेक्टरपेक्षा कमी क्षेत्र असलेल्या स्थानिकस्तर प्रकल्पांद्वारे जून २००९ पर्यंत १३.५३ लक्ष हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता निर्माण झाली. अशाप्रकारे राज्य व स्थानिक स्तर या दोन क्षेत्रातील प्रकल्पांद्वारे जून २००९ अखेरीस एकूण ५९.८७ लक्ष हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता निर्माण झालेली आहे व ती निव्वळ पेरणी क्षेत्राच्या ३३ टक्के इतकी आहे. गेल्या पाच वर्षांमध्ये एकूण निर्मित क्षमतेत दरवर्षी भरिव वाढ होत आहे.

तक्ता क्र.२.७

प्रकल्पांच्या कालव्यावरील व समावेश क्षेत्रातील विहिरीवरील एकूण सिंचित क्षेत्र

(लाख हेक्टर)

अ.क्र.	वर्ष	निर्मित सिंचनक्षमता	सिंचित क्षेत्र			
			कालव्यावरील	विहिरीवरील	एकूण (रकाना ४ व ५)	सिंचित क्षेत्राची निर्मित सिंचनक्षमतेची टक्केवारी
१.	२.	३.	४.	५.	६.	७.
१	२०००-२००१	३७.०६	१२.९८	४.६६	१७.६४	४७.६०
२	२००१-२००२	३७.६९	१२.५०	४.५८	१७.०८	४५.३२
३	२००२-२००३	३८.१२	१३.१८	५.२४	१८.४२	४८.३२
४	२००३-२००४	३८.६३	१२.४४	४.४१	१६.८५	४३.६२
५	२००४-२००५	३९.१३	१२.५९	४.४०	१६.९९	४३.४२
६	२००५-२००६	४०.०३	१६.१७	५.९७	२२.१४	५५.३१
७	२००६-२००७	४१.३२	१८.३५	८.४६	२६.८१	६४.८८
८	२००७-२००८	४३.३१	१८.९७	८.६७	२७.६४	६३.८१
९	२००८-२००९	४४.८६	१८.२५	९.०७	२७.३२	६०.००
१०	२००९-२०१०	४६.३४	१६.५६	८.८७	२५.४३	५४.८८

टीप : तक्ता क्र.२.७ मधील सिंचित क्षेत्राच्या आकडेवारीत कालव्यावरील सिंचित क्षेत्रात नदीनाल्यावरील सिंचित क्षेत्राचा समावेश आहे. मात्र लघु प्रकल्प(स्थानिकस्तर) च्या आकडेवारीचा समावेश नाही.

२.१२ सिंचित क्षेत्र

२.१२.१ प्रकल्पातील उपयुक्त पाणीसाठा व सिंचनाकरीता वापर या आधारावर सिंचित क्षेत्राचे मोजमाप करणे योग्य ठरते. सन २००९-२०१० या वर्षी कालव्यावरील १६.५६ लक्ष हेक्टर आणि विहिरीवरील ८.८७ लाख हेक्टर असे एकूण २५.४३ लाख हेक्टर इतके सिंचित क्षेत्र होते. सन २००८-२००९ या वर्षाच्या सिंचित क्षेत्राशी तुलना करता (२७.२५ लाख हेक्टर) सन २००९-१० मध्ये सिंचित क्षेत्रात अल्पशी घट (१.८९ लाख हेक्टर) झाल्याचे दिसून येते. मात्र विहिरीवरील सिंचित क्षेत्रात ०.२० लाख हेक्टर घट झाली आहे. प्रकल्पावरील सिंचन क्षेत्रामधील घट पुणे व औरंगाबाद वगळून इतर चार विभागात झालेली आहे. या चार विभागातील प्रकल्पातील उपयुक्त पाणी कमी असणे हे सिंचित क्षेत्र कमी असण्याचे मुख्य कारण आहे.

२.१२.२ सन २०००-२००१ मध्ये सिंचनाकरीता झालेला पाणीवापर १३५७५ द.ल.घ.मी. असताना कालव्यावरील सिंचित क्षेत्र १२.९८ लाख हेक्टर होते. सन २००९-२०१० मध्ये सिंचनाकरिता पाणीवापर २०००-२००१ च्या तुलनेत १,४६२ द.ल.घ.मी. कमी (१२११३ द.ल.घ.मी.) झाला असून सिंचित क्षेत्रात ३.५८ लक्ष हेक्टर इतकी वाढ झाली आहे. यावरून २०००-०१ मध्ये असलेल्या कालव्यावरील पाणीवापर क्षमतेच्या तुलनेत २००९-२०१० मधील कालव्यावरील पाणीवापर क्षमतेत वाढ झाल्याचे दिसून येते.

२.१२.३ १५ ऑक्टोबर २००९ चा उपयुक्त पाणीसाठा १९३६६ द.ल.घ.मी. इतका आहे. त्यापैकी ५८ टक्के (१२११३ द.ल.घ.मी.) पाण्याचा वापर सिंचनाकरिता केला गेला. उपयुक्त पाणी साठ्यापैकी बिगर सिंचनाचा पाणीवापर (८७३५ द.ल.घ.मी. बाष्पीभवन व्ययासह) वगळता तरी सिंचनाकरिता विद्यमान पाणी वापरापेक्षा अधिक पाणीवापर होणे आवश्यक होते असे वाटते. बाष्पीभवन आणि वहनव्यय कमी करण्याबाबत आवश्यक त्या उपाययोजना विस्तृतपणे केल्या गेल्या तर सिंचनाकरिता जास्तीतजास्त पाणी उपलब्ध होवू शकेल त्यादृष्टीने विद्यमान उपाययोजनांची व्याप्ती वाढविणे आवश्यक वाटते. सिंचित क्षेत्र कमी होण्याची कारणमिमांसा परिच्छेद क्र.२.२७ मध्ये दिली आहे.

२.१३ मोठ्या, मध्यम व लघु राज्यस्तर प्रकल्पांचे कालव्यावरील सिंचित क्षेत्र

२.१३.१ राज्यातील मोठ्या, मध्यम व लघु (राज्यस्तर) प्रकल्पांचे सन २००९-२०१० मधील कालव्यावरील सिंचित क्षेत्र १६.५६ लाख हेक्टर इतके होते. त्यापैकी ६५ टक्के सिंचित क्षेत्र मोठ्या प्रकल्पावरील होते तर मध्यम व लघु प्रकल्पावरील सिंचित क्षेत्राचे प्रमाण अनुक्रमे १५ टक्के व २० टक्के इतके होते. सिंचित क्षेत्राची तुलना जून २००९ च्या निर्मित सिंचन क्षमतेशी केल्यास असे दिसून येते की, मोठ्या प्रकल्पावरील सिंचित क्षेत्र हे या प्रकल्पावरील निर्मित सिंचनक्षमतेच्या ६८ टक्के होते. मध्यम व लघु प्रकल्पाबाबत हे प्रमाण अनुक्रमे ४५ टक्के व ३३ टक्के इतके होते. (संदर्भ : परिशिष्ट तक्ता क्र.२५, पृष्ठ क्र. ८६ व तक्ता क्र.२७, पृष्ठ क्र.९०)

२.१३.२ राज्यातील मोठे, मध्यम व लघु प्रकल्पांच्या कालव्यावरील विभागनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र तक्ता क्र.२.८ मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता क्र.२.८

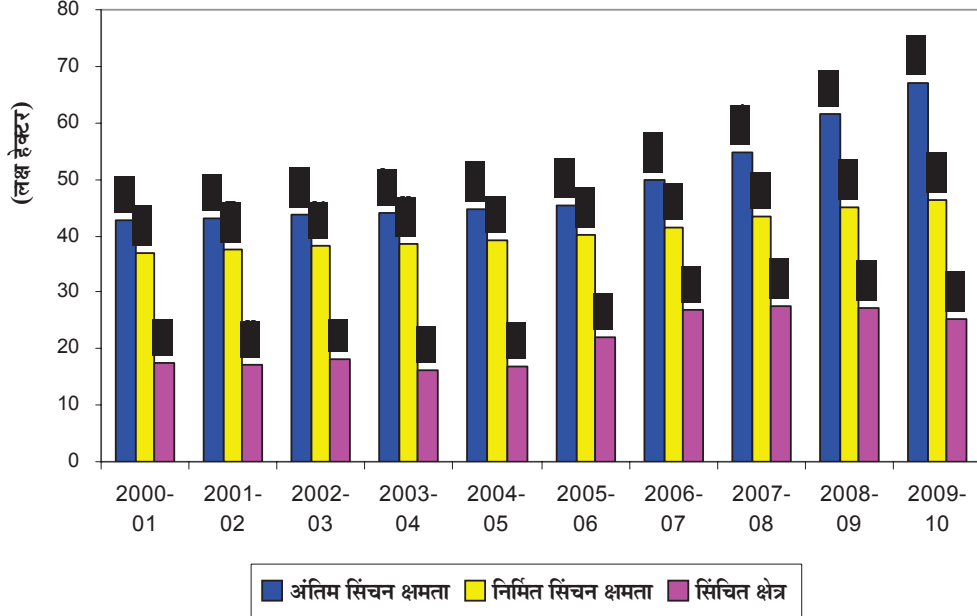
विभागनिहाय प्रकल्पांच्या कालव्यावरील सिंचित क्षेत्र (स्थानिक क्षेत्रातील लघु प्रकल्पाव्यतिरिक्त)
(सन २०००-२००१ ते २००९-२०१०)

(लाख हेक्टर)

अ. क्र.	विभाग	सिंचित क्षेत्र									
		२०००-२००१	२००१-२००२	२००२-२००३	२००३-२००४	२००४-२००५	२००५-२००६	२००६-२००७	२००७-२००८	२००८-२००९	२००९-२०१०
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१	कोकण	०.१९	०.१५	०.१५	०.१५	०.१६	०.१७	०.२२	०.२१	०.१९	०.१६
२	नाशिक	१.६५	१.६८	१.८६	२.०१	२.१८	२.४९	२.३४	२.५३	२.२२	२.२६
३	पुणे	५.५६	५.७०	५.९६	५.२१	६.६४	६.८०	८.६८	९.१०	९.७२	९.५९
४	औरंगाबाद	१.९२	१.३१	१.२२	१.०९	१.१४	२.७२	२.७९	२.८२	२.९९	१.२७
५	अमरावती	०.८३	०.८४	१.१४	०.८९	०.३२	०.८२	१.१४	१.१२	०.६०	०.५१
६	नागपूर	२.८३	२.८२	२.८५	३.०९	२.१५	३.१७	३.१८	३.१९	२.५३	२.७६
महाराष्ट्र राज्य		१२.९८	१२.५०	१३.१८	१२.४४	१२.५९	१६.१७	१८.३५	१८.९७	१८.२५	१६.५६

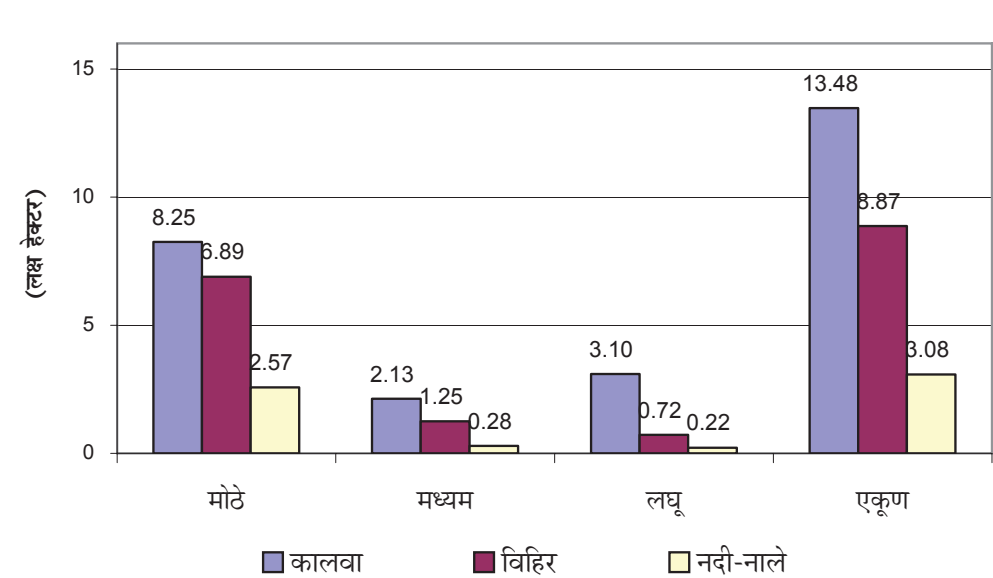
3

मोठे, मध्यम, लघु प्रकल्पांची एकूण अंतिम सिंचन क्षमता, निर्मिती सिंचन क्षमता व सिंचित क्षेत्र

4

महाराष्ट्र राज्य
प्रकल्प प्रकारानुसार कालव्यावरील, समादेश क्षेत्रातील विहिरीवरील व नदी-नाल्यावरील एकूण सिंचित क्षेत्र २००९-२०१०

२.१३.३ सन २००९-२०१० च्या सिंचित क्षेत्राची विभागनिहाय विगतवारी पाहिल्यास, औरंगाबाद या विभागात २००८-०९ च्या तुलनेत सिंचित क्षेत्रात ९ टक्के इतकी वाढ झालेली आहे. मात्र इतर पाच विभागात सिंचन क्षेत्रात घट झाली आहे.

२.१४ प्रकल्पांच्या समादेश क्षेत्रातील विहिरीवरील व प्रकल्प क्षेत्रातील नदीनाल्यावरील सिंचित क्षेत्र

२.१४.१ प्रकल्पाच्या समादेश क्षेत्रातील एकूण विहिरींची संख्या सन २००९-२०१० या वर्षअखेर ३.८८ लाख इतकी होती. यापैकी ३.१६ लाख (८१ टक्के) इतक्या विहिरी उपयोगात होत्या. कोकण, अमरावती व नागपूर विभागातील एकूण विहिरींपैकी (६४४००) उपयोगात असणाऱ्या विहिरींची संख्या (२३८२०) फार मोठ्या प्रमाणात कमी असल्याचे आढळून येते. (संदर्भ: परिशिष्टातील तक्ता क्र.१५ पृष्ठ क्र. ६६ व ६७)

२.१४.२ सन २००९-२०१० मध्ये प्रकल्पाच्या समादेश क्षेत्रातील विहिरीवरील सिंचित क्षेत्र ८.८७ लाख हेक्टर इतके होते. मागील वर्षाच्या तुलनेत यावर्षी विहिरीवरील सिंचित क्षेत्रात ०.२० लाख हेक्टर इतकी घट झालेली दिसून येते. उपयोगात असलेल्या प्रत्येक विहिरीवर सरासरी २.८१ हेक्टर इतके सिंचित क्षेत्र होते.

२.१४.३ सन २००९-२०१० मध्ये प्रकल्प क्षेत्रांची नदीनाल्यावरील सिंचित क्षेत्र ३.०८ लाख हेक्टर होते. सदर सिंचित क्षेत्र एकूण सिंचित क्षेत्राच्या सुमारे ११ टक्के आहे.

२.१५ राज्यातील प्रकल्पांचे हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र व पीकपध्दती

२.१५.१ प्रकल्पांवरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्राचे अवलोकन केल्यास लाभक्षेत्रात कोणती पीकपध्दती होती, याचा ढोबळ मानाने अंदाज करता येऊ शकतो. खरीपासाठीचा पाणीवापर हा प्रामुख्याने पावसावर अवलंबून असतो. पावसाळ्यात पाऊस कमी असला किंवा अनियमित असला तर खरीपासाठी पाण्याची मागणी होते. प्रामुख्याने सिंचनाकरिता पाण्याची होणारी मागणी ही रब्बी आणि उन्हाळी, या हंगामासाठी होते. त्यामुळे या हंगामातील सिंचित क्षेत्र हे त्या लाभक्षेत्रात अस्तित्वात असलेल्या पीकपध्दतीचे निदर्शक ठरते. रब्बी, उन्हाळी, दुहंगामी आणि बारमाही हंगामाच्या क्षेत्रात होणारी वाढ किंवा घट ही सिंचनाकरिता उपलब्ध असणाऱ्या पाण्याच्या वाढी वा घटीवर तसेच लाभक्षेत्रात अस्तित्वात असलेल्या पीकपध्दतीवर अवलंबून आहे. असे जरी असले तरी प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील पीकपध्दतीचा ढोबळमानाने अंदाज येण्यासाठी मोठ्या, मध्यम व लघु (राज्यस्तर) प्रकल्पांचे २०००-२००१ ते २००९-२०१० या कालावधीतील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र तक्ता क्र.२.९ मध्ये दर्शविले आहे.

२.१५.२ सन २००८-२००९ मध्ये प्रकल्पावरील सिंचित क्षेत्र १८.२४ लाख हेक्टर इतके होते. त्यात २००९-१० मध्ये (९.२१ टक्के) घट होऊन ते १६.५६ लाख हेक्टर झाले आहे. त्यात सन २००८-०९ च्या तुलनेत २००९-१० मध्ये मुख्यत्वे करुन रब्बी, उन्हाळी व बारमाही हंगामातील सिंचित क्षेत्रात घट झाली आहे.

तक्ता क्र.२.९

मोठ्या, मध्यम, लघु (राज्यस्तर) प्रकल्पाचे हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र
(स्थानिक क्षेत्रातील लघु प्रकल्पाव्यतिरिक्त)

(लाख हेक्टर)

अ. क्र.	वर्ष	हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र					
		खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	२०००-२००१	४.२३ (३२.६)	४.७८ (३६.८)	०.७५ (५.८)	०.५० (३.९)	२.७२ (२०.९)	१२.९८ (१००.०)
२	२००१-२००२	३.६५ (२९.२)	४.७८ (३८.२)	१.२२ (९.८)	०.४१ (३.३)	२.४४ (१९.५)	१२.५० (१००.०)
३	२००२-२००३	३.७२ (२८.२)	५.४८ (४१.७)	१.०६ (८.०)	०.५२ (३.९)	२.४० (१८.२)	१३.१८ (१००.०)
४	२००३-२००४	४.१५ (३३.४)	५.०९ (४०.९)	०.८२ (६.६)	०.५० (४.०)	१.८८ (१५.१)	१२.४४ (१००.०)
५	२००४-२००५	३.४८ (२७.६)	५.०६ (४०.२)	१.२८ (१०.२)	०.४६ (३.७)	२.३१ (१८.३)	१२.५९ (१००.०)
६	२००५-२००६	३.७० (२२.९)	६.६६ (४१.२)	२.१३ (१३.२)	०.४१ (२.५)	३.२७ (२०.२)	१६.१७ (१००.०)
७	२००६-२००७	४.८१ (२६.२१)	७.३२ (३९.८९)	२.२४ (१२.२१)	०.३८ (२.०७)	३.६० (१९.६२)	१८.३५ (१००.०)
८	२००७-२००८	५.३४ (२८.१५)	७.९४ (४१.८६)	२.१९ (११.५४)	०.४७ (२.४८)	३.०३ (१५.९७)	१८.९७ (१००.०)
९	२००८-२००९	५.४० (२९.५९)	७.०३ (३८.५२)	२.१० (११.५१)	०.९० (४.९३)	२.८२ (१५.४५)	१८.२५ (१००.००)
१०	२००९-२०१०	५.४४ (३२.८६)	५.८३ (३५.२४)	१.९१ (११.५३)	०.४० (२.३९)	२.९८ (१७.९७)	१६.५६ (१००.००)

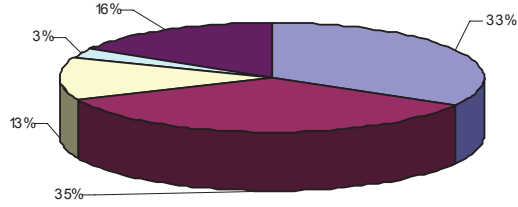
टिप :- कंसातील आकडे एकूण सिंचन क्षेत्राशी टक्केवारी दर्शवितात.

२.१६ कालव्या वरील व विहीरी वरील पिकनिहाय सिंचित क्षेत्र

२.१६.१ राज्यात मोठे, मध्यम व लघु (राज्य स्तर) प्रकल्पावरील सन २००९- २०१० मध्ये १६.५६ लाख हेक्टर इतके क्षेत्र प्रवाही सिंचनाखाली होते. तसेच लाभक्षेत्रातील विहीरी वरील सिंचित क्षेत्र ८.८७ लाख हेक्टर इतके होते. दोन्ही मिळून सिंचित झालेल्या २५.४३ लाख हेक्टर क्षेत्रामधील ९ प्रमुख पिकाखालील सिंचित क्षेत्राची आकडेवारी परीशिष्टातील तक्ता क्र.२८ मध्ये दिली आहे.

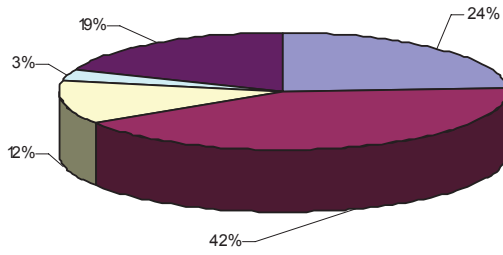
२.१६.२ सन २००९-१० या वर्षामध्ये कालवा व विहीरी वरील एकूण २५.४३ लाख हेक्टर सिंचित क्षेत्रापैकी सर्वात जास्त क्षेत्र (१६.१२ टक्के) गहू या पिकाखाली आहे. त्या खालोखाल ऊस या पिकाखाली १५.६६ टक्के ज्वारी या पिकाखाली १२.३० टक्के व तेवढेच १२.३० टक्के हेक्टर भात या पिकाखालील क्षेत्र आहे. शिवाय अन्य प्रमुख पिकाखालील क्षेत्र २.३३ टक्के ते ६.१४ टक्केच्या दरम्यान आहे. या व्यतिरिक्त इतर पिकाखालील क्षेत्र २५.६९ टक्के आहे.

कालव्यावरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र
(२००९-२०१०) टक्केवारी

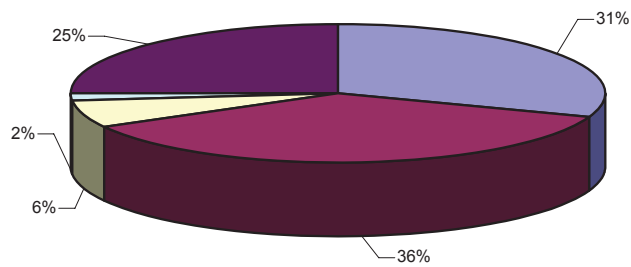
खरीप रब्बी उन्हाळी दुहंगामी बारमाही

विहिरीवरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र
(२००९-२०१०) टक्केवारी

खरीप रब्बी उन्हाळी दुहंगामी बारमाही

नदी-नाल्यावरील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र
(२००९-२०१०) टक्केवारी

खरीप रब्बी उन्हाळी दुहंगामी बारमाही

२.१६.३ सन २००८-०९ आणि २००९-१० या दोन वर्षातील पिकनिहाय सिंचित क्षेत्राचे अवलोकन केले असता २००८-०९ च्या तुलनेत २००९-१० या वर्षी गहू, भूईमूग व भात, तेलबिया ऊस या पिकाखालील क्षेत्रामध्ये घट झालेली आहे.

२.१६.४ पाण्याचे समन्यायी वाटप होऊन लाभधारक शेतकऱ्यांमध्ये समन्वय राहण्याच्या दृष्टीने पाटबंधारे प्रकल्पांवर शेतकऱ्यांच्या सहकारी पाणीवापर संस्था स्थापन करण्याचा शासनाने २००१ मध्ये निर्णय घेतला आहे. तसेच पाणीवापर संस्थांना वैधानिक दर्जा देण्याच्या दृष्टीने कायदा अस्तित्वात आला आहे. प्रकल्पाचे सिंचन व्यवस्थापन पाणीवापर संस्थांकडे देण्यात येणार असून त्यांनी सदस्य शेतकऱ्यांना पाणी वाटप करण्याचे नियोजन व नियमन करावयाचे आहे. पाणीवापर संस्थांना त्यांचे पाणीवाटपाच्या मर्यादेत पिके घेण्याचे स्वातंत्र्य आहे. त्यामुळे लाभक्षेत्रातील पीकपध्दती यापुढे पाणीवापर संस्थांद्वारे ठरविली जाणार आहे.

२.१७ खोरेनिहाय पीक पध्दती

२.१७.१ राज्यातील गोदावरी, कृष्णा, तापी या खोऱ्यातील सन २००७-०८, २००८-०९ व २००९-१० या ३ वर्षांच्या खरीप हंगामातील आणि रब्बी व इतर हंगामातील पीक पध्दतीची आकडेवारी गोळा करण्यात आली. या आकडेवारीवरून गोदावरी, कृष्णा आणि तापी या खोऱ्यामध्ये सन २००८-०९ च्या तुलनेत सन २००९-१० मधील पीक पध्दतीमध्ये काय बदल दिसून आला याचे विवेचन खालील परिच्छेदात केले आहे. खालील विवेचनाचा संदर्भ विचारात घेत असतांना सन २००८-०९ च्या तुलनेत सन २००९-१० या वर्षी रब्बी, उन्हाळी, दुहंगामी व बारमाही हंगामाकरिता तापी व कृष्णा खोऱ्यात सिंचनाकरिता पाण्याचा वापर कमी झाला असल्याचे दिसून येते.

(अ) खरीप हंगाम

गोदावरी खोरे : खरीप हंगामातील भूईमूग, तेलबिया, कापूस व इतर या पिकाखालील सन २००८-०९ वर्षाच्या पिकांच्या क्षेत्राच्या तुलनेत सन २००९-१० मध्ये वाढ झाली. तर भात व ज्वारी या पिकाखालील क्षेत्रात अल्पशी घट झालेली दिसून येते.

कृष्णा खोरे : कृष्णा खोऱ्यामध्ये सन २००८-०९ या वर्षाच्या तुलनेत सन २००९-१० या वर्षी भूईमूग, ज्वारी, व तेलबिया या खरीप पिकांच्या क्षेत्रामध्ये वाढ झाल्याचे दिसून येते. तर भात व इतर या प्रमुख पिकामधील क्षेत्रात घट झाल्याचे दिसून येते. तर कापूस या पिकाखालील क्षेत्र मागील वर्षाएवढेच असल्याचे दिसून येते.

तापी खोरे : तापी खोऱ्यात २००८-०९ च्या तुलनेत २००९-१० मध्ये सर्वच प्रमुख पिकाखालील सिंचित क्षेत्रात वाढ झाली आहे.

(ब) रब्बी व इतर हंगाम : रब्बी, उन्हाळी, दुहंगामी व बारमाही या ४ हंगामातील ज्वारी, भूईमूग, हरभरा, गहू, भात, तेलबिया, ऊस, कापूस, फळ लागवड या प्रमुख पिकाखालील सन २००७-०८, २००८-०९ व २००९-१० या तीन वर्षातील पिकक्षेत्राच्या आकडेवारीचे विवेचन खालील परिच्छेदात केले आहे.

गोदावरी खोरे : सन २००८-०९ च्या तुलनेत सन २००९-१० मध्ये ज्वारी, भुईमूग, हरभरा, गहू, तेलबिया, ऊस, कापूस व इतर या पिकाखालील क्षेत्रात घट झालेली आहे. तर भात व फळ लागवड या पिकाखालील क्षेत्रात वाढ झालेली आहे.

कृष्णा खोरे : सन २००८-०९ च्या तुलनेत २००९-१० यावर्षी ज्वारी, हरभरा, गहू व फळ लागवड या पिकाखालील क्षेत्र घटले आहे. तर भुईमूग, भात, तेलबिया, ऊस, कापूस, व इतर प्रमुख पिकाखालील क्षेत्र वाढले आहे.

तापी खोरे : सन २००८-०९ या वर्षीच्या तुलनेत सन २००९-१० मध्ये भात, तेलबिया, उस, कापूस व फळ लागवड या पिकाखालील क्षेत्र वाढले आहे. मात्र ज्वारी, भुईमूग, हरभरा, गहू व इतर पिकाखालील क्षेत्र कमी झालेले आहे.

२.१८ प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्राची परिगणना

२.१८.१ प्रकल्प क्षेत्रातील सिंचित क्षेत्र हे प्रकल्पातील प्रत्यक्ष उपयुक्त पाणीसाठयावर अवलंबून असते. प्रकल्प निर्मितीपूर्वी प्रकल्प अहवालात प्रकल्पातील प्रकल्पिय उपयुक्त पाणीसाठा व या पाणीसाठयाच्या आधारावर निर्माण होऊ शकणारी सिंचनक्षमता (अंतिम सिंचनक्षमता) याबाबत अंदाज दर्शविलेला असतो. तेव्हा सिंचनक्षेत्राचे साध्य विचारात घेतांना त्याची सांगड प्रकल्पातील प्रत्यक्ष उपयुक्त पाणीसाठयाशी घालणे योग्य ठरणारे आहे.

२.१८.२ दिनांक १५ ऑक्टोबर २००९ रोजी राज्यातील मोठया, मध्यम व लघु राज्यस्तर प्रकल्पाचा प्रकल्पिय पाणीसाठा ३३२११ द.ल.घ.मी. इतका होता. तर या प्रकल्पाची अंतिम सिंचन क्षमता ६६.९० लाख हेक्टर इतकी आहे. (या पैकी काही अजून निर्मित व्हायची आहे)

२.१८.३ सन २००९ मध्ये राज्यातील सर्व प्रकल्पाचा प्रकल्पिय उपयुक्त साठा (३३२११ द.ल.घ.मी.), प्रकल्पाची अंतिम सिंचनक्षमता (६६.९० लाख हेक्टर) आणि १५ ऑक्टोबर २००९ चा प्रत्यक्ष उपयुक्त पाणीसाठा (१९३६६ द.ल.घ.मी.) या तिन्ही बाबींचा विचार केल्यास सन २००९-१० मध्ये अंदाजे ३० लाख हेक्टर क्षेत्रावर सिंचन होणे अपेक्षित आहे. मात्र उपयुक्त साठा कमी असल्यामुळे प्रत्यक्षात कालव्यावरील व प्रकल्पाच्या समादेश क्षेत्रातील विहिरी या दोन्हीवर एकूण २५.४३ लाख हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली होते व हे क्षेत्र अंदाजित केलेल्या (३०.०० लाख हेक्टर) क्षेत्राच्या तुलनेत जवळपास ८५ टक्के इतके आहे.

२.१९ प्रति द.ल.घ.मी.पाण्याची वापर क्षमता

२.१९.१ जास्तीत जास्त क्षेत्राला सिंचनाची सुविधा उपलब्ध करून कृषि उत्पादनात भरीव वाढ करणे हे सिंचनाचे मूळ उद्दिष्ट आहे. त्यामुळे उपलब्ध पाणीसाठयाचे नियोजन करतांना जास्तीत जास्त क्षेत्र सिंचनाखाली कसे आणता येईल हे पाहणे आवश्यक आहे. त्यादृष्टीने रब्बी हंगामातील सरासरी सिंचन हे एक द.ल.घ.मी.पाण्यातून १४०-१५० हेक्टर व्हावे. तसेच उन्हाळी हंगामात हेच प्रमाण ११०-१२० हेक्टर इतके झाल्यास पाण्याच्या क्षमतेचा पुरेपूर वापर झाला आहे असे समजले जाते. थोडक्यात सर्व हंगाम मिळून एकत्रितपणे पाणी वापराची क्षमता प्रति द.ल.घ.मी. १२० ते १३० हेक्टर असणे अपेक्षित आहे. त्यादृष्टीने दहा वर्षातील पाणी वापराच्या क्षमतेचा तपशिल तक्ता २.१० मध्ये दिला आहे.

२.१९.२ तक्ता क्र.२.१० मधील आकडेवारीवरून दिसून येते की, कालव्यावरील सिंचनाची पाणीवापर क्षमता सन २०००-०१ ते २००९-१० या दहा वर्षांच्या कालावधीत प्रति द.ल.घ.मी. ९६ हेक्टर वरून सन २००७-०८ यावर्षी प्रति द.ल.घ.मी. ९८ हेक्टर इतकी झालेली आहे. मात्र सन २००८-०९ मध्ये सिंचनाची पाणी वापर क्षमतेत वाढ होऊन ती प्रति द.ल.घ.मी. ९९ हेक्टर झाली आहे. तर सन २००९-१० मध्ये सिंचनाची पाणीवापर क्षमता प्रति हेक्टर १३७ दलघमी झाली आहे. तसेच कालवा व विहीर एकत्रित सिंचन पाणीवापराची क्षमता सुध्दा सन २०००-२००१ ते २००७-२००८ हया कालावधीत प्रति द.ल.घ.मी. १३० हेक्टर वरून १४२ हेक्टर पर्यंत गेली आहे. मात्र २००८-०९ मध्ये सदर पाणीवापर क्षमतेत वाढ होऊन ती प्रति द.ल.घ.मी.१४८ हेक्टर इतकी झाली आहे. तर २००९-१० मध्ये पाणीवापर क्षमता २१० प्रति दलघमी राहिली आहे.

तक्ता क्र.२.१०

पाणीवापराची क्षमता (हेक्टर प्रति दलघमी) २०००-०१ ते २००९-२०१०

वर्ष	सिंचनासाठी पाणीवापर (दलघमी)	कालव्यावरील सिंचित क्षेत्र (लाख हेक्टर)	लाभक्षेत्रातील विहीरी वरील सिंचित क्षेत्र (लाख हेक्टर)	एकूण सिंचित क्षेत्र (रकाना ३ + रकाना ४) (लाख हेक्टर)	पाणी वापर क्षमता (कालव्यावरील) हेक्टर/दलघमी	पाणीवापर क्षमता (कालवा व विहीरी वरील सिंचन एकत्रित) हे. दलघमी
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
२०००-०१	१३५७५	१२.९८	४.६६	१७.६४	९६	१३०
२००१-०२	१२३४६	१२.५०	४.५८	१७.०८	१०१	१३८
२००२-०३	१२९६५	१३.१८	५.२४	१८.४२	१०२	१४२
२००३-०४	१०५६९	१२.४४	४.४१	१६.८५	११८	१५९
२००४-०५	१०६०३	१२.५९	४.४०	१६.९९	११९	१६०
२००५-०६	१३६८९	१६.१७	५.९७	२२.१४	११८	१६२
२००६-०७	१६६३०	१८.३५	८.४६	२६.८१	११०	१६१
२००७-०८	१९४४५	१८.९७	८.६७	२७.६४	९८	१४२
२००८-०९	१८४८६	१८.२५	९.०७	२७.३२	९९	१४८
२००९-१०	१२११३	१६.५६	८.८७	२५.४३	१३७	२१०

टिप : कालव्यावरील सिंचन क्षेत्रात नदीनाले यावरील उपस सिंचन क्षेत्राचा यात समावेश आहे.

२.२० प्रमुख पिकांखालील क्षेत्र व उत्पादन

२.२०.१ राज्यातील सन २००८-०९ व २००९-२०१० मधील प्रमुख पिकांखालील अंदाजित एकूण क्षेत्र व एकूण उत्पादन यामध्ये प्रकल्प क्षेत्रातील प्रमुख पिकांच्या क्षेत्राचा व उत्पादनाचा किती वाटा होता, याचा अंदाज घेण्यासाठी राज्यातील प्रमुख पिकांखालील क्षेत्र व उत्पादनाची आकडेवारी तक्ता क्र.२.११ मध्ये दिली आहे.

२.२०.२ प्रकल्पावरील व प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरीवरील सन २००८-०९ व सन २००९-२०१० मध्ये अनुक्रमे एकूण २७.३२ लाख हेक्टर व २५.४३ लाख हेक्टर क्षेत्रापैकी ऊस, गहू, ज्वारी, तांदूळ, तेलबिया, हरभरा व कापूस या ७ प्रमुख पिकाखालील क्षेत्र २००८-०९ व २००९-२०१० या दोन वर्षांसाठी अनुक्रमे ७० व ७१ टक्के होते. तक्ता क्र.२.११ मधील आकडेवारीवरून दिसून येते की, राज्यातील ७ प्रमुख पिकांचे एकूण क्षेत्र २००८-०९ मध्ये १५३.७८ लाख हेक्टर होते. तर २००९-१० मध्ये त्यात मागील वर्षाच्या तुलनेत अल्पशी वाढ होऊन १५५.३२ लाख हेक्टर झाले. यात मुख्यत्वे करून ज्वारी, भुईमुग व तेलबिया या पिकाखालील क्षेत्रात घट झाल्याचे दिसून येते. सिंचन प्रकल्पाखालील ७ पिकाखालील सिंचित क्षेत्र २००८-०९ मध्ये १९.२९ लाख हेक्टर होते. त्यात २००९-१० मध्ये अल्पशी घट होऊन ते १८.११ लाख हेक्टर इतके झाले. त्यात मुख्यत्वे करून गहु, ऊस, भुईमुग, भात व तेलबिया या पिकाखालील सिंचित क्षेत्रात घट झाल्याचे दिसून येते.

तक्ता क्र.२.११

राज्यातील प्रमुख पिकाखालील एकूण क्षेत्र व एकूण उत्पादन आणि प्रकल्प क्षेत्रातील प्रमुख पिकाखालील क्षेत्र - २००८-०९ व २००९-२०१०

क्षेत्र : हजार हेक्टर, उत्पादन : हजार मे.टन

अ.क्र.	पीक	राज्यातील एकूण क्षेत्र		* सिंचन प्रकल्पाखालील क्षेत्र		राज्यातील एकूण उत्पादन		दर हेक्टरी उत्पादन (टनात) (कापूस वगळून)	
		२००८-०९	२००९-१०	२००८-०९	२००९-१०	२००८-०९	२००९-१०	२००८-०९	२००९-१०
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
१	ऊस	७७०	७३६	३८३	३९८	५०८१३	५४०४६	६५.९९	७३.४३
२	गहू	९८६	९५५	४६४	४१०	१५५३	१६०३	१.५८	१.६७
३	ज्वारी	४१९१	३९०८	३८२	३१३	३९४२	३७८५	०.९४	०.९६
४	तांदूळ	१५०२	१४३०	३२५	३१३	२२३५	२०४७	१.४९	१.४३
५	भुईमुग व तेलबिया	३९१८	३८२८	७०	१४१	२४३३	२७९७	०.६२	०.७३
६	हरभरा	११३८	११७२	१८६	१५६	८२४	९७७	०.७२	०.८३
७	कापूस (रुई)	३१७३	३५०३	११९	८०	५२०२	४९१४	१.६४	१.४०
एकूण:-		१५३७८	१५५३२	१९२९	१८११	-	-	-	-

टीप:-१) क्षेत्र व उत्पादनाची आकडेवारी अस्थायी असून दर हेक्टरी उत्पादनाची परिगणना करण्यासाठी राज्यातील एकूण क्षेत्र व राज्यातील एकूण उत्पादनाचा आकडेवारीचा उपयोग करण्यात आला आहे. (म.आ.प.-२००९-१०)

कापसाची दर हेक्टरी परिगणना करण्यासाठी तसेच कापसाच्या एकूण उत्पादनाची परिगणना करण्यासाठी "०००" गासाड्याची आकडेवारी (प्रत्येक गासाडी १७० किलो) संख्या विचारात घेण्यात आली आहे.

२) (*) प्रकल्पावरील व प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरीवरील क्षेत्राचा समावेश.

२.२१ महाराष्ट्र राज्यातील पाटबंधारे महसूल :

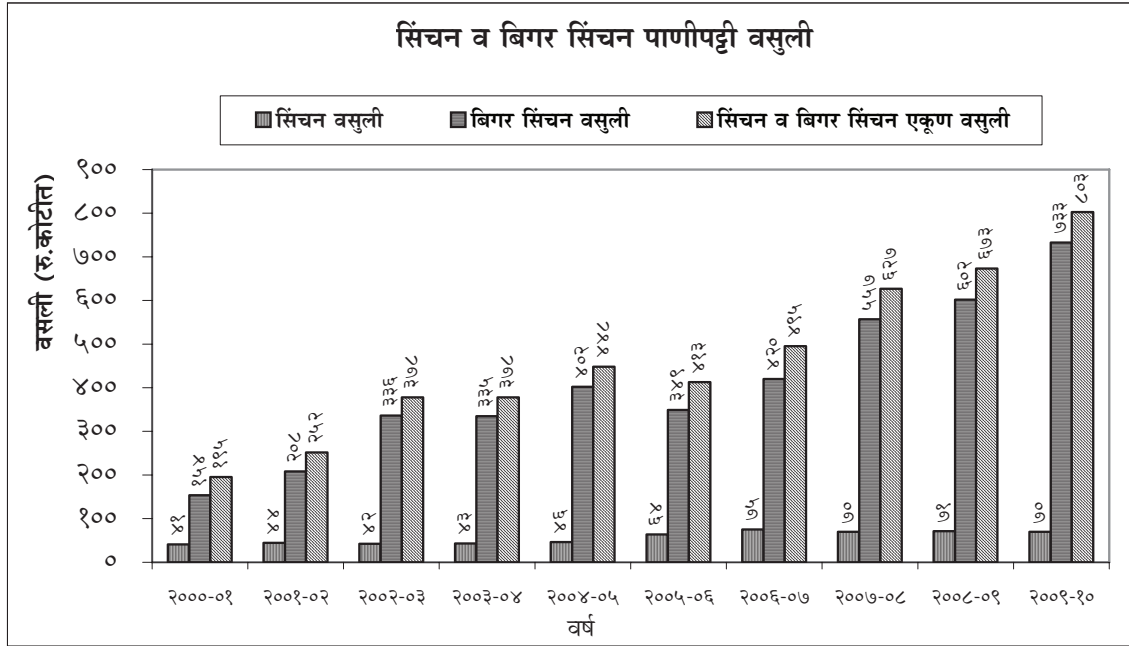
२.२१.१ कालव्यावरील प्रवाही/घनमापन/उपसा पाणी वापरासाठी निरनिराळ्या हंगामातील निरनिराळ्या पिकांसाठी सिंचनाचे पाणीपट्टीची सद्याचे प्रचलित दर परिशिष्ट - I (दिनांक १३/०९/२००९ चा शासन निर्णय पृष्ठ क्र. ११०) मधील तक्ता-अ,ब,क-१, क-२, क-३,ड आणि इ मध्ये पृष्ठ क्र. ११३ ते १२१ वर दर्शविले आहेत व बिगर सिंचन पाणीपट्टीचे दर परिशिष्ट III (दिनांक ३१/७/२००६ चा

शासन निर्णय पृष्ठ क्र.१२४) मधील तक्ता फ,ग,ह मध्ये अनुक्रमे पृष्ठ क्र.१२७,१२८,१२९ वर देण्यात आले आहेत.

२.२१.२ सिंचनासाठी पाणीपट्टीची थकबाकी, आकारणी व वसुली तसेच बिगर सिंचनाची पाणीपट्टीची थकबाकी, आकारणी व वसुली याबाबतची सन २००९-२०१० ची माहिती परिशिष्टातील तक्ता क्र ३१ व ३२ मध्ये दर्शविली आहे.

२.२२ सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टी

२.२२.१ सन २०००-२००१ मध्ये सिंचन व बिगर सिंचन एकत्रित मिळून पाणीपट्टीची आकारणी रु.४३७.०८ कोटी इतकी होती. या आकारणीत सन २००९-२०१० मध्ये रुपये ३७३.०३ कोटी इतकी वाढ होऊन ती रु.८१०.११ कोटी इतकी झाली. पाणीपट्टीची थकबाकी व आकारणी याच्या एकत्रित मिळून असणाऱ्या रु.१,८३१ कोटी इतक्या रकमेतून सन २००९-१० या वर्षी रु.६३८ कोटी (३५ टक्के) इतकी वसुली झाली आहे. सन २००८-०९ या वर्षी हे प्रमाण ४० टक्के इतके होते.

२.२३ सिंचनाकरिता पाणीपट्टीची थकबाकी, आकारणी व वसुली

२.२३.१ सन २०००-२००१ मध्ये सिंचनाच्या पाणीपट्टीची आकारणी रु.७४.४८ कोटी इतकी होती. त्यात रु.२०.५२ कोटी इतकी वाढ होऊन ती सन २००९-२०१० मध्ये रु.९५.०० कोटी इतकी झाली. म्हणजे सन २०००-२००१ या वर्षाच्या तुलनेत सन २००९-१० मध्ये सिंचनाच्या पाणीपट्टी आकारणीमध्ये २७.५५ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. २०००-२००१ मध्ये सिंचनाची पाणीपट्टी, थकबाकी व आकारणी या एकूण रकमेपैकी रु.४१.२३ कोटी (१६ टक्के) इतकी वसुली झाली. सन २००९-२०१० मध्ये थकबाकी व आकारणी या एकत्रित रकमेपैकी रु. ६९.७४ कोटी (११ टक्के) इतकी वसुली झाली. (पहावे : परिशिष्ट तक्ता क्र.३१, पृष्ठ क्र. ९६)

२.२३.२ पाणीपट्टीच्या वसुलीमध्ये थकबाकीपैकी वसुली व आकारणीपैकी वसुली अशा दोन प्रकारच्या वसुलीचा समावेश आहे. सन २००९-२०१० मध्ये सिंचनाच्या एकूण ६९.९४ कोटी रुपये वसुलीपैकी ३४.४७ कोटी रुपये वसुली थकबाकीपैकी आणि ३५.४७ कोटी रुपये वसुली आकारणीपैकी होती. सिंचनाच्या पाणीपट्टी वसुलीत सन २००८-०९ या वर्षाच्या तुलनेत सन २००९-२०१० मध्ये रु.१.११ कोटी इतकी घट झाली आहे.

२.२४ बिगर सिंचनाकरिता पाणीपट्टी आकारणी व वसुली

२.२४.१ बिगर सिंचन पाणीपट्टीची आकारणी सन २०००-२००१ मध्ये रु.३६२.६० कोटी इतकी होती. त्यात सन २००९-१० मध्ये रु. ३५२.५१ इतकी वाढ होऊन ती रु. ७१५.११ कोटी इतकी झाली आहे. बिगर सिंचन पाणीपट्टीची सन २०००-२००१ ची थकबाकी व आकारणी यामधून झालेली प्रत्यक्ष वसुली रु.१५३.९९ कोटी (२१ टक्के) इतकी होती. तर सन २००९-२०१० मध्ये बिगरसिंचन पाणीपट्टीची वसुली रु.७३२.६९ कोटी (६१ टक्के) इतकी झाली.

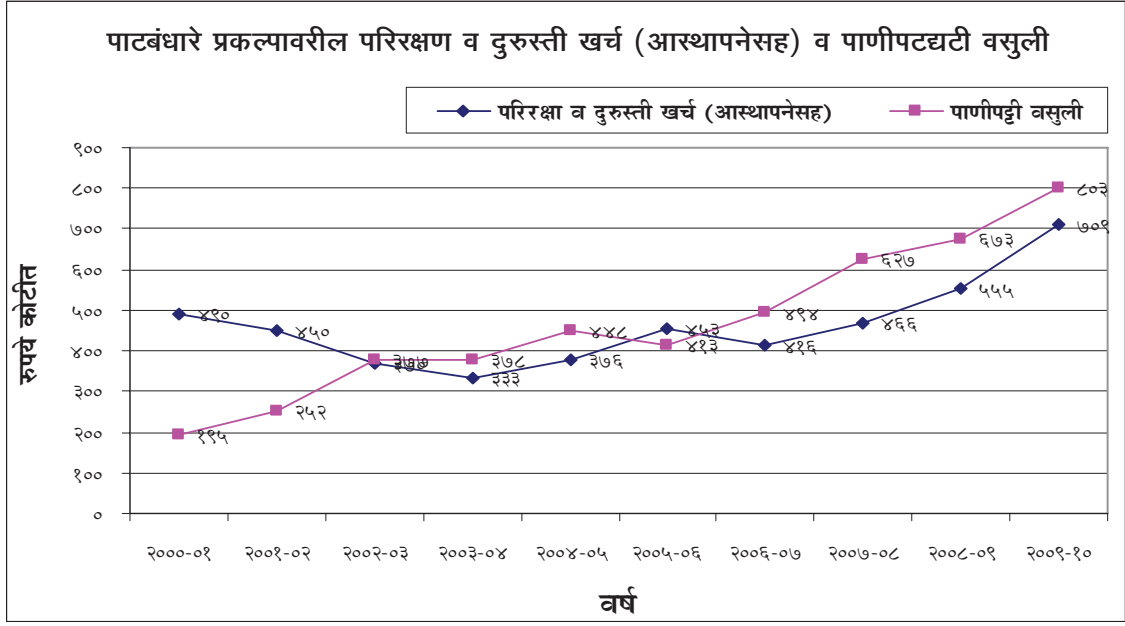
२.२४.२ पाणीपट्टीची होणारी वसुली ही थकबाकी व आकारणी या दोन्हीमधून होत असते. सन २००९-२०१० मध्ये बिगर सिंचनाच्या रु.७३२.६९ कोटी इतक्या पाणीपट्टीच्या वसुलीपैकी १७.७९ टक्के वसुली ही थकबाकीपैकी होती तर ८२.२१ टक्के वसुली ही आकारणीपैकी होती. मार्च २०१० अखेर बिगर सिंचन पाणीपट्टीची थकबाकी रु.४६६.३८ कोटी इतकी होती. या थकबाकीचा विचार केल्यास पाणीपट्टीच्या थकबाकीतून जास्तीतजास्त वसुली होण्याबाबत विशेष प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

२.२५ पाटबंधारे प्रकल्पावरील परिरक्षण व दुरुस्तीचा खर्च (आस्थापना खर्चासह) आणि पाणीपट्टी वसुली याची तुलना

२.२५.१ पाटबंधारे प्रकल्पावरील परिरक्षण व दुरुस्तीचा खर्च (आस्थापनेसह) आणि सिंचन व बिगर सिंचन अशी एकूण पाणीपट्टी आकारणी व वसुली याबाबत सन २०००-२००१ ते २००९-२०१० या वर्षासाठीची आकडेवारी परिशिष्टामधील तक्ता क्र.३३ मध्ये दिली आहे.

२.२५.२ सन २०००-२००१ या वर्षी पाटबंधारे प्रकल्पावरील परिरक्षण व दुरुस्तीचा खर्च रु.४९० कोटी इतका होता. या तुलनेत पाटबंधारे प्रकल्पावरील पाणीपट्टीची वसुली मात्र रु.१९५ कोटी (४० टक्के) इतकी होती. सन २००२-०३ पर्यंत पाटबंधारे प्रकल्पाच्या परिरक्षण व दुरुस्तीवरील खर्चाच्या तुलनेत पाणीपट्टीची वसुली ३० ते ५६ टक्के या दरम्यान होती.

२.२५.३ सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टीच्या १९९८ मध्ये निश्चित करण्यात आलेल्या दरानुसार मिळणारा वार्षिक महसूल व पाटबंधारे प्रकल्पावर होणारा परिरक्षण व दुरुस्तीचा खर्च या दोन्हीमध्ये बरीच तफावत होती. पाटबंधारे प्रकल्पाच्या देखभाल व दुरुस्तीसाठी आवश्यक असलेला निधी किमान पाटबंधारे प्रकल्पाच्या पाणीपट्टीतून मिळावा अशा स्वरूपाच्या वित्त आयोग, सिंचन आयोग आणि राष्ट्रीय जल धोरण यांच्या शिफारशी विचारात घेऊन सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टीचे दर सप्टेंबर २००१ मध्ये वाढविण्यात आले. तसेच पाणीपट्टी वसुली अधिक परिणामकारक करण्याबाबत आणि पाणीपट्टी वसुलीबाबत क्षेत्रिय स्तरावर तसेच शासन स्तरावर विशेष प्रयत्न करण्यात आले.

२.२५.४ तक्ता क्र.३१ (परिशिष्ट) मधील आकडेवारी व संबंधीत आलेखावरून दिसून येते की, सन २००१-०२ पर्यंत परिरक्षण व दुरुस्ती (आस्थापनेसह) खर्च पाणीपट्टीवसुली मधून भागवणे शक्य होत नव्हते. मात्र २००२-०३ या वर्षापासून २००९-२०१० पर्यंत पाणीपट्टी वसुलीत वाढ होत आहे व सदर रकमेतून परिरक्षण व दुरुस्ती वरील खर्च पूर्णतः भागवला जात आहे. मात्र सन २००५-०६ मध्ये पाणीपट्टी वसुली ४१३ कोटी इतकी झाली असून देखभाल दुरुस्तीच्या आस्थापनेसाठीचा खर्च रु.४५३ कोटी इतका झाला आहे. देखभाल दुरुस्तीच्या खर्चातील वाढ प्रामुख्याने सन २००५ मध्ये अतिवृष्टीमुळे झालेल्या नुकसानीमुळे वितरण व्यवस्थेच्या पुनर्स्थापनेकरिता झालेली आहे. सन २००८-०९ मध्ये पाणीपट्टी वसुली रु.६७३ कोटी इतकी झाली असून सदर रकमेतून परिरक्षण व देखभाल दुरुस्तीचा खर्च रु.५५५ कोटी इतका झाला आहे. तसेच सन २००९-२०१० मध्ये पाणीपट्टी वसुली रुपये ८०३ कोटी इतकी झाली असून सदर रकमेतून परिरक्षण व देखभाल दुरुस्ती खर्च रुपये ७०९ कोटी (अस्थायी) झाला आहे.

२.२६ पाटबंधारे प्रकल्पांवरील लाभधारकांच्या पाणी वापर संस्था

२.२६.१ सिंचन व्यवस्थापनामध्ये शेतकऱ्यांचा सहभाग असल्यास वैयक्तिक उत्पादन व उत्पन्न वाढून पर्यायाने एकूण कृषि उत्पादनही वाढेल. तसेच पाण्याचे समन्यायी वाटप होऊन लाभधारकांमध्ये समन्वयही राहील. यासाठी शासनाने २३ जुलै २००१ रोजी पाटबंधारे प्रकल्पांवर शेतकऱ्यांच्या पाणीवापर संस्था स्थापन करून सिंचनक्षेत्र सिंचन व्यवस्थापनासाठी सदर संस्थांकडे हस्तांतरीत करण्याबाबतचा निर्णय घेतला. शासनाच्या सदर निर्णयाच्या अनुषंगाने राज्यातील पाणीवापर संस्थांची होणारी वाढ जाणून घेणे आवश्यक ठरते.

२.२६.२ सहकार कायदा १९६० अंतर्गत सन २०००-२००१ मध्ये २५८ सहकारी पाणीवापर संस्था कार्यरत होत्या व त्यांना हस्तांतरीत केलेले क्षेत्र जवळपास ९३ हजार हेक्टर होते. सन २००९-२०१० अखेरपर्यंत कार्यरत असलेल्या संस्थांची संख्या १०१२ ने वाढून ती वर्षाअखेर एकूण १२७० इतकी झाली. यापैकी मोठ्या प्रकल्पावर ८५७, मध्यम प्रकल्पावर १५३ आणि लघु प्रकल्पावर

२६० संस्था होत्या. या एकूण संस्थाकडे जवळपास ४.३३ लाख हेक्टर क्षेत्र हस्तांतरीत करण्यात आले आहे. (परिशिष्ट तक्ता ३४) वरील कार्यरत पाणीवापर संस्था व्यतिरिक्त सन २०००-२००१ मध्ये नोंदणी झालेल्या २४५ पाणीवापर संस्थेच्या संख्येत सन २००९-१० अखेरपर्यंत ८९४ संस्थांची वाढ होऊन वर्षअखेर नोंदणी झालेल्या एकूण संस्था ११३९ झाल्या. या नोंदणी झालेल्या संस्थेस हस्तांतरीत करण्यात यावयाचे क्षेत्र ४.१७ लाख हेक्टर इतके आहे. करारबद्ध झालेल्या संस्थांची संख्या सन २००९-२०१० अखेर २८२ इतकी आहे. नोंदणी झालेल्या व करारबद्ध झालेल्या अशा दोन्ही प्रकारच्या संस्थांद्वारे एकूण ५.१७ लाख हेक्टर क्षेत्र पाणीवापर संस्थेस हस्तांतरण होण्याच्या मार्गावर आहे. निर्माण झालेल्या सिंचन क्षेत्रापैकी उर्वरित क्षेत्रात पाणीवापर संस्था स्थापन करून त्यांना सिंचन व्यवस्थापन हस्तांतर करण्याची कार्यवाही परिणामकारकपणे सुरु आहे.

महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५ अन्वये स्थापन झालेल्या पाणी वापर संस्था २००९-२०१० मध्ये १५४५ असून या एकूण संस्थांचे क्षेत्र जवळपास ६.७० लाख हेक्टर क्षेत्र आहे. सदर संस्थांच्या वितरण प्रणालीची पुर्नस्थापनेची कामे प्रगती पथावर आहेत. सदर कामे वर्ष २०११ अखेरपूर्वी करण्याचे नियोजन आहे.

२.२७ सिंचितक्षेत्राच्या वाढीमधील काही अडचणी :

राज्यात जून २००९ अखेरपर्यंत ४६.३४ लाख हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता निर्माण झाली होती. या निर्मित सिंचन क्षमतेमध्ये खरीपातील क्षेत्र १६८० हजार हेक्टर इतके असून २००९-२०१० च्या मध्ये केवळ लाभक्षेत्रातील ७५७.१६ हजार हेक्टर इतक्याच खरीपातील क्षेत्रास प्रकल्पाद्वारे पाणी पुरविण्यात आले. परिणामी सिंचन क्षमतेच्या वापराची टक्केवारी कमी झाली. प्रकल्पाचे लाभक्षेत्रात खरीपातील पीके असूनसुद्धा सर्वच क्षेत्रास प्रकल्पातील पाणी न दिल्यामुळे त्या क्षेत्राची गणना सिंचन क्षमता वापरामध्ये होवू शकली नाही.

निर्मित सिंचन क्षमता क्षेत्र ४६.३४ लक्ष हेक्टर

खरीप क्षेत्र १६.८० लक्ष हेक्टर

खरीप व्यतिरिक्त निर्मित सिंचन क्षमता क्षेत्र २९.५४ लक्ष हेक्टर

खरीप व्यतिरिक्त सिंचन क्षमतेचा वापर = २५.४२ - ७.५७ = १७.८५ लक्ष हेक्टर

म्हणजेच निर्मित सिंचन क्षमतेची वापराची टक्केवारी खरीप विरहित ७० टक्के इतकी येते. ४६.३४ लाख हेक्टर सिंचनक्षमतेपैकी लाभक्षेत्रातील विहिरीवरील व प्रकल्पावरील असे एकूण मिळून २५.४२ लाख हेक्टर इतके सिंचन झालेले आहे. याचा अर्थ निर्माण केलेल्या सिंचन क्षमतेच्या तुलनेत केवळ ५४ टक्के इतकेच प्रत्यक्ष सिंचनक्षेत्र आहे. निर्माण केलेली सिंचनक्षमता व प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र याबाबत मागील १० वर्षांची आकडेवारी पाहिल्यास सिंचित क्षेत्राचे प्रमाण ४३ ते ६५ टक्केच्या दरम्यान आहे. (तक्ता क्र.२.७, पृष्ठ क्र. १४)

तक्ता क्र.२.१२

(अ) खरीपातील कमी सिंचनामुळे सिंचन क्षेत्रातील तफावत

पाणीवापर - दलघमी

क्षेत्र - लक्ष हेक्टर

अ. क्र.	वर्ष	एकूण सिंचन क्षमता हेक्टर	खरीपातील सिंचन क्षमता हेक्टर	खरीपातील प्रत्यक्षात सिंचित क्षेत्र	खरीप सिंचन क्षेत्राची खरीप सिंचन क्षमतेची टक्केवारी	खरीपातील सिंचन क्षमता व सिंचित क्षेत्रातील तफावत हेक्टर	तफावतीची एकूण क्षमतेची टक्केवारी
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	२००२-०३	३८.१२	१४.३३	४.७२	३३	९.६१	२५
२	२००३-०४	३८.६२	१४.५६	५.१८	३६	९.३८	२४
३	२००४-०५	३९.१३	१४.८	४.५१	३०	१०.२९	२६
४	२००५-०६	४०.०३	१५.०५	५.०७	३४	९.९८	२५
५	२००६-०७	४१.३१	१५.०५	६.५७	४४	८.४८	२१
६	२००७-०८	४३.३१	१५.८०	७.३४	४६	८.४६	१९
७	२००८-०९	४४.८६	१६.२७	७.२९	४५	८.९८	२०
८	२००९-१०	४६.३४	१६.८०	७.५७	४५	९.२३	२०

सन २००२-०३ ते २००९-१० या वर्षातील तक्ता क्र.२.१२ दर्शविल्याप्रमाणे खरीपातील सिंचन क्षमतेचे व प्रत्यक्ष झालेल्या खरीपातील सिंचन क्षेत्राचे अवलोकन केले असता खरीप सिंचन क्षेत्राशी असलेली टक्केवारी ३३ टक्के ते ४६ टक्केच्या दरम्यान आहे व सिंचन क्षमता व सिंचित क्षेत्र यांच्यातील तफावतीचे एकूण क्षेत्राशी टक्केवारी ही १९ टक्के ते २६ टक्केच्या दरम्यान आहे. याचाच अर्थ असा की, निव्वळ खरीपातील सिंचन क्षेत्र कमी झाल्यामुळे एकूण सिंचित क्षेत्रावर सुमारे १९ ते २६ टक्के परिणाम झाला आहे. परिणामी सिंचन क्षमतेची तुलना करता सिंचित क्षेत्र कमी दिसून येते.

तक्ता क्र.२.१३

पाणीवापर - दलघमी

क्षेत्र - लक्ष हेक्टर

ब) धरणात उपलब्ध पाणीसाठा कमी असल्यामुळे सिंचन क्षेत्रातील तफावत

अ. क्र.	वर्ष	एकूण निर्मित सिंचन क्षमता	खरीप वगळून सिंचन क्षमता	खरीप वगळून सिंचित क्षेत्र	धरणातील कमी साठ्याची टक्केवारी	कमी साठ्यामुळे भिजू न शकणारे क्षेत्र (४ X ६/१००)	भिजू न शकणाऱ्या क्षेत्राची एकूण निर्मित सिंचन क्षमतेची टक्केवारी (७/३ X १००)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	२००२-०३	३८.१२	२३.७९	१३.६७	३४	८.०९	२१
२	२००३-०४	३८.६२	२४.०६	११.६	३१	७.४६	१९
३	२००४-०५	३९.१३	२४.३३	१२.४६	३७	९.००	२३
४	२००५-०६	४०.०३	२४.९८	१८.४४	१६	३.७५	९
५	२००६-०७	४१.३१	२६.२६	२०.२४	८	२.१०	५
६	२००७-०८	४३.३१	२७.५१	२०.३०	१२	३.३०	८
७	२००८-०९	४४.८६	२८.५९	२८.५९	२५	७.१४	१६
८	२००९-१०	४६.३४	२९.५४	१७.८५	४२	१२.४१	६

सन २००२-०३ ते २००८-०९ या वर्षातील तक्ता क्र. २.१३ मध्ये दर्शविल्या प्रमाणे धरणातील उपलब्ध पाणीसाठा कमी असल्यामुळे खरीप वगळून इतर हंगामातील भिजू न शकणा-या क्षेत्राची एकूण निर्मित सिंचन क्षमतेची टक्केवारी ५ टक्के ते २३ टक्केच्या दरम्यान आहे. याचा अर्थ असा की, सुमारे ५ ते १० टक्के क्षेत्र धरणात उपलब्ध पाणीसाठा कमी असल्यामुळे एकूण सिंचित क्षेत्र कमी दिसून येते.

निर्मित सिंचनक्षमतेच्या तुलनेत सिंचित क्षेत्र कमी असण्याची सर्वसाधारणपणे खालील कारणे देता येऊ शकतील.

१. बिगर सिंचनाचे वाढते आरक्षण
२. पीकपध्दतीमध्ये बदल
३. विरळ व विखुरलेल्या सिंचनामुळे पाणीवापराची कार्यक्षमता कमी राहणे
४. खरीप हंगामात सिंचनाकरिता पाण्याचा वापर कमी होणे
५. लाभार्थीची पाणीवापराची उदासिनता
६. प्रकल्पात गाळ जमा होण्यामुळे प्रकल्पाची पाणी साठविण्याची क्षमता कमी होणे.
७. सिंचित क्षेत्राच्या मोजमापातील त्रुटी.
८. वितरण प्रणालीतील त्रुटी.

२.२८ सिंचित क्षेत्र वाढविण्यासाठी शासनाने घेतलेले काही धोरणात्मक निर्णय व उपाय योजना

२.२८.१ प्रकल्पनिहाय (मोठे, मध्यम व लघु) पाण्याचा हिशोब ठोक ताळेबंद ठेऊन प्रकल्प बांधतांना जी गृहिते धरून प्रकल्पाचे नियोजन केले, त्याच आधारे सिंचनाकरिता पाण्याचा वापर होतो किंवा कसे याची तपासणी करून कार्यवाही करणे व त्याचा आढावा घेणे इ. तसेच पाणीपट्टी वसुलीबाबत वेगवेगळ्या पातळीवर प्रयत्न करणे गरजेचे असल्याने जबाबदारी निश्चित करणे. सदर बाबतचे धोरणात्मक निर्णयवजाआदेश खालीलप्रमाणे निर्गमित केले आहेत.

महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन नियम - २००६ हा २३ मे, २००६ रोजी अस्तित्वात आला.

२.२९. महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प

२.२९.१ पाणी वापर संस्थांना सिंचन व्यवस्थापन हस्तांतर करण्यापूर्वी वितरण प्रणालीची पुनर्स्थापना व नूतनीकरण करण्याचे प्रस्तावित आहे. प्रकल्पाच्या देखभाल व दुरुस्तीच्या कामासाठी मोठ्या प्रमाणावर निधीची आवश्यकता असल्याने महाराष्ट्र शासनाने जागतिक बँकेच्या सहाय्याने महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प हाती घेण्याचे ठरविले आहे. याबाबतचा प्रस्ताव केंद्र शासनाच्या अर्थ खात्यामार्फत जागतिक बँकेस सादर केला होता. जागतिक बँकेने या प्रकल्पास ३२५ दशलक्ष डॉलर्स इतके (सुमारे रुपये १५३५ कोटी) अर्थसहाय कर्जरूपाने देण्यास मंजूरी दिली आहे.

प्रकल्पाचा करार ऑगस्ट २००५ मध्ये करण्यात आला आहे. प्रकल्पाची एकुण अंदाजित किंमत रुपये १८६० कोटी इतकी आहे. प्रकल्पाची अंमलबजावणी २९ सप्टेंबर, २००५ पासून सुरु करण्यात आली असून प्रकल्प कालावधी ६ वर्षांचा (३० सप्टेंबर, २०११ पर्यंत) आहे.

२.२९.२ पाणी वापर संस्थांच्या कार्यक्षम सहभागाने सिंचन व्यवस्थापन अधिक कार्यक्षम, समन्यायी, शाश्वत व परिणामकारक करण्याच्या दृष्टिने तसेच राज्यातील पूर्ण झालेल्या निवडक प्रकल्पांची देखभाल व दुरुस्ती याबाबतचा खर्च भागविता यावा यासाठी महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्पाचा प्रस्ताव जागतिक बँकेकडे सादर केला होता. महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्पाच्या २००१ सालच्या प्रस्तावात २६ लाख हेक्टर सिंचन क्षमतेचे २२४३ पूर्ण झालेले पाटबंधारे प्रकल्प समाविष्ट आहेत. प्रकल्पावर होणारा अंदाजित खर्च मोठा असल्याने हा प्रकल्प दोन किंवा तीन टप्प्यात राबविण्याचे प्रस्तावित आहे. पहिल्या टप्प्यात सुमारे १८६० कोटी रुपये आर्थिक मर्यादेत ६,७०,००० हेक्टर लागवडी योग्य क्षेत्रातील प्रकल्प घेण्यात आले आहेत. पाणी वापर संस्थांतर्फे फक्त त्यांच्या कार्यक्षेत्रात करण्यात येणाऱ्या स्थापत्य कामाकरिता रुपये ५०० प्रति हेक्टर (रुपये २०० प्रतिहेक्टर रोख व रुपये ३०० प्रतिहेक्टर रोख किंवा मजुरीच्या स्वरूपात) इतक्या खर्चाच्या मर्यादेत सहभाग समाविष्ट आहे.

२.२९.३ जलक्षेत्र सुधार प्रकल्पांतर्गत प्रामुख्याने खालील घटकांचा अंतर्भाव आहे.

- अ) पाणीवापर संस्थांची स्थापना
- ब) लाभधारकांच्या सहभागाने वितरण व्यवस्थेचे पुनर्वसन व आधुनिकीकरणाची कामे
- क) धरण सुरक्षा कामे
- ड) कृषि विषयक सहाय्यभूत सुविधा
- ई) भू-जल व्यवस्थापन पथदर्शक प्रकल्प
- फ) संस्थात्मक सुधारणा व क्षमता सुधारणा
- ग) एकात्मिक संगणकीय माहिती पध्दती
- ह) प्रकल्प व्यवस्थापन
- इ) कंत्राट व्यवस्थापन समिती

२.२९.४ प्रकल्पाचे फायदे

प्रकल्प पूर्णत्वानंतर ६.७० लाख हेक्टर लाभक्षेत्र असणाऱ्या सध्याच्या २३६ योजनांतर्गत अधिक चांगल्या सिंचन सुविधा निर्माण होऊन शीर्ष तसेच पुच्छभागातील शेतकऱ्यांमध्ये पाण्याचे समान वाटप होण्याची खात्री निर्माण होईल. प्रकल्पाच्या बांधकाम पुनर्वसन विषयक उपाययोजनांमुळे पाण्याची बचत होऊन अंदाजे एक लाख हे. एवढी सिंचन क्षेत्रात वाढ अपेक्षित आहे. यामुळे कृषी उत्पादनात दरवर्षी. साधारण सात दशलक्ष टन वाढ होईल.

२.२९.५ प्रकल्पांची सद्यःस्थिती

अ) या प्रकल्पाची अंमलबजावणी दि.२९.९.२००५ पासून सुरु झाली असून मार्च,२०१० अखेर रु.७१४.४३ कोटी इतका खर्च झालेला आहे. २००९-१० या वित्तीय वर्षासाठीचा नियतव्यय रु.३२४.३९ कोटी इतका आहे. सन २०१०-११ या वित्तीय वर्षासाठीचा नियतव्यय रु.५०० कोटी इतका आहे.

ब) प्रकल्पांतर्गत आतापर्यंतची लक्ष्यपूर्ती खालीलप्रमाणे आहे.

- १) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण स्थापन करण्यात आले असून त्याचे कामकाज पूर्ण सुरु झाले आहे.
- २) एकूण स्थापन करावयाच्या १३५४ पाणीवापर संस्थपैकी १३४० पाणीवापर संस्था स्थापन करण्यात आल्या आहेत.
- ३) प्रकल्पातील ७६ टक्के प्रापण (सुमारे रु.१२०० कोटी) पूर्ण करण्यात आले आहे. प्रकल्पातील उर्वरीत १५ टक्के प्रापण सप्टेंबर, २०१० पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे.
- ४) आजपर्यंत रुपये ५१५.८८ कोटी प्रतिपूर्ती योग्य रकमेची ३९ प्रतिपूर्ती देयके सादर करण्यात आली असून रु.४७४.४९ कोटी प्रतिपूर्ती रक्कम जागतिक बँकेकडून राज्य शासनास देण्यात आली आहे.
- ५) प्रकल्पांतर्गत संनियंत्रण व मूल्यांकनासाठी, माहिती प्रशिक्षण व प्रसारासाठी, एकात्मिक संगणकीय माहिती प्रणालीसाठी इ. सर्व महत्त्वाच्या सल्लागार यंत्रणा नेमण्यात आल्या असून त्यांचे कामकाज सुरु आहे.
- ६) प्रकल्प अंमलबजावणी सुरु झाल्यापासून प्रकल्पाच्या प्रगतीचा आढावा घेण्यासाठी जागतिक बँकेकडील चार सुपरविजन मिशन महाराष्ट्रात येऊन गेली व त्यांनी आपल्या अहवालात महाराष्ट्राला सर्वसाधारण प्रकल्प अंमलबजावणीबाबत समाधानकारक शेरा दिलेला आहे. फेब्रुवारी, मार्च-२००९ मध्ये मध्यावधी आढावा मिशन आलेले होते. या मिशनमध्ये दिलेल्या अहवालानुसार उर्वरीत घटकांची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

२.३० जलसंपदा विभागाचे जललेखा परिक्षण (Water Audit)

राज्यातील एकूण ३०७६ प्रकल्पांपैकी २११० प्रकल्पाबाबतचा जललेखा अहवाल (२००८-०९) मार्च,२०१० मध्ये प्रकाशित करण्यात आला. यामध्ये राज्यातील सिंचन क्षमता निर्माण झालेल्या एकूण मोठ्या ६६ प्रकल्पांपैकी ५३ मोठे प्रकल्प एकूण २३३ मध्यम प्रकल्पांपैकी १९४ मध्यम प्रकल्प आणि राज्यस्तर २७७७ लघु प्रकल्पांपैकी १८६३ लघु प्रकल्प असे सर्व एकूण २११० प्रकल्पाचा अहवालात समावेश करण्यात आलेला आहे. ही कार्यवाही निरंतर चालू राहणार आहे.

२.३१ पाटबंधारे प्रकल्पांचा स्थिर चिन्हांकन अहवाल (Bench Marking Report)

सन २००१-०२ पासून स्थिर चिन्हांकन अहवाल प्रकाशित करण्यात येत आहे. सुरुवातीस १० दर्शकांच्या आधारे ८४ प्रकल्पांचे स्थिर चिन्हांकन करण्यात आले. प्रकल्पांच्या व दर्शकांच्या

संख्येत वाढ करण्यात येवून १२ दर्शकांचे आधारे २६२ प्रकल्पांचे स्थिर चिन्हांकन करण्यात येत आहे. सन २००८-०९ चा स्थिर चिन्हांकन अहवाल मार्च, २०१० मध्ये प्रकाशित करण्यात आला. तसेच ७ मोठ्या प्रकल्पावरील निवडक १२ पाणी वापर संस्थांचे स्थिर चिन्हांकन करण्यात आले. स्थिर चिन्हांकनामुळे सिंचन क्षमतेचा वापर आणि पाणीपट्टीवसुलीत भरीव वाढ झाल्याचे दिसून आले आहे. सिंचित क्षेत्रात २७.६४ लक्ष हेक्टर व पाणीपट्टी वसुली रुपये ६२७.०० कोटी पर्यंत वाढ झाली आहे.

२.३२ प्रकल्पाचे कालवे व वितरिका यांच्या देखभाल दुरुस्तीची कामे यांत्रिकी संघटना/श्रमदानाने करण्याबाबत.

२.३२.१ विश्वेश्वरैय्या कालवा स्वच्छता अभियान या नावाने ओळखले जाते. या अंतर्गत सदर अभियानाअंतर्गत मार्च २००९ अखेर ३६६८ सघमी माती ३१३३ सघमी गाळकाम व ६८१६ सचौमी गवत काम पूर्ण करण्यात आले आहे.

विदर्भातील विशेष प्रयत्न : विदर्भ प्रदेशातील वापरात असलेल्या कालव्याची स्थिती पाहता कालव्यांची वहन क्षमता सर्वसाधारणपणे ३० ते ४० टक्यांनी कमी झाली असल्याचे निदर्शनास येते. विशेषतः प्रत्यक्ष पाण्याबरोबर वाहून येणारा गाळ, कालवा क्रॉस होणाऱ्या नाल्यामधून येणारा गाळ, त्याचबरोबर डीप कट मुळे कडा कोसळून वाहून येणारा गाळ व सतत पाण्यामुळे प्रत्यक्ष कालव्यात वाढणारी झाडे झुडपे ही वहन क्षमता कमी होण्याची मुख्य कारणे आहेत.

विदर्भातील वापरात असलेल्या अंदाजे एकूण मुख्य कालवा १९१८ कि.मी., शाखा कालवा ७६७२ कि.मी. व लघु वितरीका ९५९० कि.मी., इतकी लांबीचे असून त्यामधील साचलेला गाळ काढणे व कालव्याची पूर्ववत वहन क्षमता प्राप्त करणे हे एक आव्हानच होते. सध्या यांत्रिकी मंडळाकडील असलेली यंत्रसामुग्री विशेषतः धरणाच्या मातीकामासाठी पुरक यंत्रसामुग्री आहे त्याचा वापर कालवा स्वच्छता कामासाठी क्षमतेने करणे हे अशक्य होते. यास्तव वरील कामाची व्याप्ती व भविष्यातील कामाचे स्वरूप पाहता केवळ कालवा स्वच्छतेसाठी नवीन यंत्रसामुग्री खरेदी करण्याचे धोरण शासन स्तरावर ठरविण्यात आले.

याकरीता विविध क्षमतेचे हैड्रॉलिक एस्कॅव्हेटर २९ नग व पूरक संयंत्रे डोझर-टिप्पर्स २८ नग, असे एकूण ५७ नवीन यंत्रसामुग्री रु १५१५.१३ लक्ष किंमतीचे घेण्यांत येत आहेत. सध्या यापैकी सर्व एस्कॅव्हेटर प्राप्त झालेले असून डोझर व टिप्पर्स नजीकच्या काळात प्राप्त होत आहेत. प्राप्त झालेली सर्व एस्कॅव्हेटर्स चंदईनाला, वाघ, पोथरा नाला, धाम, कोकी, मन, अधर पूस, शिवणखुर्द, वान प्रकल्पाच्या कालवा स्वच्छता कामासाठी कार्यरत करण्यांत आलेली असून त्याचा वापर पूर्ण क्षमतेने करण्यांत येत आहेत.

याच प्रमाणे माजी मालगुजारी तलाव- स्वातंत्र्य पुर्व व स्वातंत्र्य काळात बांधलेले माजी मालगुजारी तलाव हे सुध्दा ५० टक्के गाळाने भरलेले आहेत. अशा प्रकारचे विदर्भ प्रदेशात वेगवेगळ्या जिल्ह्यातील अंदाजे १५४ मामा तलाव जलसंपदा विभागाकडे वर्ग झालेले असून, या तलावातील गाळ काढणे व साठवण क्षमता वाढविणे हे मुख्य उद्दीष्ट समोर ठेवण्यात आले आहे. यास्तव विविध क्षमतेचे हैड्रॉलिक एस्कॅव्हेटर - २२ नग व पूरक संयंत्रे डोझर, टिप्पर्स - ५९ नग असे एकूण ८१

नवीन यंत्रसामुग्री रु १८७३.५७ लक्ष चे खरेदी करण्याचे शासन स्तरावर निश्चित झाले. सर्व एस्कॅव्हेटर्स प्राप्त झाले असून, नजीकच्या काळात डोजर्स व टिप्पर्स प्राप्त होत आहेत.

पाणी साठवण क्षमतेच्या नॉर्म्स प्रमाणेच गाळ काढण्याचा खर्च किमान राखणे हे सुध्दा एक आव्हानच असून किमान खर्चात गाळ काढून साठवण क्षमता वाढविणे हे उद्दिष्ट ठेवण्यांत आले आहे.

प्राप्त झालेली सयंत्रे (एस्कॅव्हेटर्स); जांभोरा, येलकाझरी, कारगट्टा, डोंगरगांव इ. माजी मलगुजारी तलावातील गाळ काढण्यास्तव कार्यरत करण्यांत आलेली आहे.

वरील दोन्ही प्रकारची कामे पुढील पांच वर्षांत पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यांत आले आहे.

२.३२.२.१ राज्यात सन २००८-०९ मध्ये रु.२६.८० कोटी रकमेची कामे करण्यात आली.

२.३३ पाणथळ व क्षारपड जमीन

२.३३.१ लाक्षेवि अंतर्गत व बिगर लाक्षेवि क्षेत्रातील एकूण ६२ कालव्याचे लाभक्षेत्रात २००८-०९ मध्ये केलेल्या पाहणीनुसार एकूण २४,९९७ हे. खराबा क्षेत्र आढळून आले आहे. २००४-०५ ते २००८-०९ या ५ वर्षांच्या कालावधीत घेतलेल्या निरिक्षणांनुसार खराबा क्षेत्राचे चित्र खालील तक्त्यात दर्शविले आहे. त्यावरून दिसून येते की सन २००४-०५ मध्ये ६२ कालव्यांच्या १३.४८ लाख हेक्टर सिंचनक्षम क्षेत्रात ०.२४ लाख हेक्टर (१.७७ टक्के) खराबा क्षेत्र होते. सन २००८-०९ मध्ये ६२ कालव्यांच्या १४.२३ लाख सिंचनक्षम क्षेत्रात ०.२५ लाख हेक्टर (१.७६ टक्के) खराबा क्षेत्र होते.

तक्ता क्र. २.१४

कालव्यांची संख्या, सिंचनक्षम क्षेत्र व खराबा क्षेत्र (२००४-०५ ते २००८-०९)

क्षेत्र ००० हे.

अ. क्र.	वर्ष	कालव्याची संख्या	सिंचनक्षम क्षेत्र	एकूण पाणथळ क्षेत्र	एकूण क्षारयुक्त क्षेत्र	अधिच्छादित क्षेत्र	निव्वळ खराबा क्षेत्र	खराबा क्षेत्राची सिंचनक्षम क्षेत्राशी %
१	२००४-०५	६२	१३४८.४५	१२.५२	१५.४६	१.२२	२६.७६	१.९८
२	२००५-०६	६४	१४३३.३५	१७.००	१७.८६	२.८४	३२.९२	२.२०
३	२००६-०७	६२	१४१७.९२	१९.७३	१५.८७	२.९९	३२.६१	२.३०
४	२००७-०८	६२	१३५०.२४	११.१८	१४.०६	१.६३	२३.६०	१.७५
५	२००८-०९	६२	१४२३.१६	१४.५७	१२.०९	१.६७	२५.००	१.७६

उपरोक्त आकडेवारीचे अवलोकन करता असे आढळून येते की, राज्यातील एकूण ६२ कालव्यांच्या लाभक्षेत्रातील खराबा क्षेत्र हे एकूण सिंचनक्षम क्षेत्राच्या साधारण १.७६ टक्केच्या दरम्यान असल्याचे दिसून येते.

तक्ता क्र. २.१५

विभागनिहाय कालव्यांची संख्या, सिंचनक्षम क्षेत्र व खराबा क्षेत्र (२००९-१०)

क्षेत्र ००० हे.

अ. क्र.	विभाग	कालव्यांची संख्या	सिंचनक्षम क्षेत्र	एकूण पाणथळ क्षेत्र	एकूण क्षारयुक्त क्षेत्र	अधिच्छादित क्षेत्र	निव्वळ खराबा क्षेत्र	खराबा क्षेत्राची सिंचनक्षम क्षेत्राशी %
२)	नाशिक	१८	२७६.०२	०.२०	१.१८	०.००	१.३८	०.५०
३)	पुणे	१९	६२७.५२	७.९८	८.५९	०.००	१६.५७	२.६४
४)	औरंगाबाद	१०	४०५.४४	६.०३	१.९४	१.५९	६.३९	१.५८
५)	अमरावती	९	७१.६९	०.२७	०.३७	०.०८	०.५७	०.७९
६)	नागपूर	६	४२.५०	०.०९	०.०१	०.००	०.१०	०.२३
	एकूण	६२	१४२३.१७	१४.५७	१२.०९	१.६७	२५.०१	१.७६

टिप :- कोकण विभागातील प्रकल्प कालव्यांच्या लाभक्षेत्रात खराबा क्षेत्र आढळून आलेले नाही.

२.३३.२ खराबा क्षेत्रावर नियंत्रण ठेवण्याच्या दृष्टीने राज्यातील निरनिराळ्या एकूण ७२ कालव्यांच्या लाभक्षेत्रातील सुमारे १.७३ लाख विहिरींच्या भूजल पातळीची निरीक्षणे वर्षातून दोन वेळा घेण्यात येतात. कोकण विभागातील प्रकल्प कालव्यांच्या लाभक्षेत्रात खराबा क्षेत्र आढळून आलेले नाही. तथापी या प्रकल्पांवर दरवर्षी विहिरींची भूजलपातळी निरीक्षण घेण्यात येतात. उपरोक्त आकडेवारीचे अवलोकन करता असे आढळून आले की, राज्यातील कोकण विभाग वगळता एकूण ६२ कालव्यांच्या लाभक्षेत्रातील खराबा क्षेत्र हे एकूण सिंचनक्षम क्षेत्राच्या साधारण २ टक्केच्या दरम्यान असल्याचे दिसून येते.

२.३३.३ विहिरींची भूजलपातळी जमिनीलगत असलेले क्षेत्र पूर्णतः पाणथळ समजण्यात येते. भूजलपातळी ही जमिनीपासून २.०० मी. पर्यंत असते त्यावेळेस जमीन अंशतः पाणथळ समजण्यात येते. जेव्हा भूजलपातळी ही जमिनीपासून २.०० ते ३.०० मी. इतकी असते त्यास धोका सूचना पातळी समजण्यात येते. ३ मीटरपेक्षा जास्त खोल पातळी सुरक्षित समजली जाते. क्षारयुक्त जमीन पाणथळ झाल्यास जमिनीतील क्षार पृष्ठभागावर येतात व पाण्याचे बाष्पीभवन होऊन क्षार जमिनीवर राहतात व अशी जमीन क्षारयुक्त आढळते.

२.३३.४ खराबा क्षेत्र व भूजल पातळी याबाबत जी निरीक्षणे घेण्यात येतात, त्या आधारे अहवाल तयार करण्यात येतो. त्या अहवालानुसार प्रकल्पांच्या लाभक्षेत्रात भूजल पातळीचा कल कसा आहे, याबाबतची माहिती प्राप्त होते. ही माहिती संबंधित व्यवस्थापन विभागांना अवगत करून देण्यात येते व त्याच्या अनुषंगाने उपाययोजना करण्यात येतात. प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करूनही जर खराबा क्षेत्र सतत ३ वर्षे कमी झाले नाही तर सचालनालयातर्फे विविध चर योजना सर्वेक्षण करून प्रशासकीय मान्यतेसाठी संबंधित सक्षम प्राधिकरणाकडे सादर करण्यात येतात. पाटबंधारे प्रकल्पांच्या लाभक्षेत्रातील जमिनी पाणथळ व क्षारयुक्त होऊ नये म्हणून शासनाच्या पाटबंधारे विभागामार्फत (पाटबंधारे संशोधन

व विकास संचालनालय, पुणे मार्फत) नवीन चर योजना राबविल्या जातात. तसेच पूर्ण झालेल्या चर योजनांची देखभाल व दुरुस्तीची कामे केली जातात.

२.३४ जलविद्युत

२.३४.१ देशाच्या आर्थिक विकासासाठी पायाभूत सुविधांची उपलब्धता अत्यंत महत्वाची बाब असून वीज हा त्यातील महत्वाचा घटक आहे. आर्थिक वृद्धीचा दर व वीजेचा दरडोई वापर या बाबी परस्परांशी संबंधित आहेत. महाराष्ट्र हे देशातील मोठ्या प्रमाणावर औद्योगिकीकरण व शहरीकरण झालेले राज्य असल्याने राज्याची वीजेची मागणी फार मोठी आहे.

२.३४.२ महाराष्ट्र राज्यात जलविद्युत प्रकल्पांची उभारणी जलसंपदा विभागामार्फत करण्यात येते. जलविद्युत प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यानंतर त्याचे पुढील परिचालन व परिरक्षण करण्याकरिता महाराष्ट्र राज्य विद्युत निर्मिती कंपनी (महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ) कडे भाडेपट्टी तत्वावर हस्तांतरीत केले जातात.

२.३४.३ जलसंपदा विभागामार्फत मोठ्या प्रमाणात वीज निर्मिती करण्याच्या दृष्टीने मार्च, २०१० अखेरपर्यंत राज्यात ३५६१.३२ मे.वॅ. स्थापित क्षमता असणारे एकूण ४७ जलविद्युत प्रकल्प पूर्ण झालेले आहेत. सन २००९-१० मध्ये निरा देवधर (६ मे.वॅ.) टेंभू (४.५ मे.वॅ.) व कोनाल प्रकल्पातील ५ मे.वॅ. चा १ संच कार्यान्वित करण्यात आल्याने स्थापित क्षमतेत १५.५ मे.वॅ. ने वाढ झाली असून मार्च, २०१० अखेर स्थापित क्षमता ३५६१.३२ मे.वॅ. इतकी झाली आहे. या जलविद्युत प्रकल्पांमध्ये मे.टाटा कंपनी यांच्य ५ जलविद्युत प्रकल्पांचा समावेश आहे. (तक्ता क्र.१) जलसंपदा विभागाने बांधकाम व उभारणी केलेल्या महाजनकोस परिचालन व परिरक्षणार्थ भाडेपट्टी तत्वावर हस्तांतरीत केलेल्या २७ जलविद्युत प्रकल्पांद्वारे अंदाजे वार्षिक ४००० दशलक्ष युनिट वीज महाराष्ट्र राज्य विद्युत निर्मिती कंपनी (महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ) च्या विद्युत जाळ्यामध्ये पुरविण्यात येते. या व्यतिरिक्त दोन आंतरराज्य प्रकल्प (१) पेंच जल विद्युत प्रकल्प (२ X ८० मे.वॅट) (महाराष्ट्राचा वाटा ५३ मे.वॅट) व २) सरदार सरोवर जलविद्युत प्रकल्प (१४५० मे.वॅट) (महाराष्ट्राचा वाटा ३९१.५ मे.वॅट) या प्रकल्पातून २००९-१० करिता अंदाजे ७९०.६३ द.ल युनिटस वीज निर्मितीचा फायदा महाराष्ट्र राज्यास मिळालेला आहे.

२.३४.४ वरील परिच्छेदातील एकूण ४७ प्रकल्पाव्यतिरिक्त राज्यात बांधकाम चालू असलेले एकूण ३ जलविद्युत प्रकल्प (परिशिष्ट तक्ता क्र. ४० पृष्ठ क्र. १०९) आहेत व त्यांची अंदाजे स्थापित क्षमता १०५ मे.वॅ. इतकी आहे.

प्रकरण-३

तुषार व ठिबक सिंचन

३.१ राज्यात मार्च, २०१० अखेरपर्यंत ठिबक सिंचनाखालील ५.४१ लाख हेक्टर व तुषार सिंचनाखाली २.७१ लाख हेक्टर क्षेत्र असे एकुण ८.१२ लाख हेक्टर क्षेत्र सूक्ष्मसिंचनाखाली आले आहे. राज्यात विहीरी व इतर सिंचनाची साधने या दोन्हीवरील सन २००२-०३ या वर्षी राज्यात सिंचनाखालील एकुण क्षेत्र ३६.६८ लाख हेक्टर इतके होते. राज्यातील या एकुण सिंचनाच्या तुलनेत ठिबक व तुषार या दोन पध्दतीद्वारे सिंचन होणारे क्षेत्र केवळ १७ टक्के इतके आहे. तेव्हा या दोन योजनांचा विस्तार अधिक मोठ्या प्रमाणावर होण्यासाठी विशेष प्रयत्न होणे आवश्यक आहे असे वाटते. ठिबक सिंचन योजने अंतर्गत राज्यात सिंचनाखाली आलेल्या ५.४१ लाख हेक्टर क्षेत्राची विभागनिहाय विगतवारी खालीलप्रमाणे.

विभागनिहाय ठिबक सिंचन योजने अंतर्गत क्षेत्र (हेक्टर)

अ. क्र	विभाग	ठिबक सिंचन योजनेखाली क्षेत्र (मार्च, २००९-२०१० पर्यंत)	विभागीय टक्केवारी
१.	कोकण	१२७८३	२.३७
२.	नाशिक	२१०४३७	३८.९०
३.	पुणे	१३४३८५	२४.८४
४.	औरंगाबाद	९६७८२	१७.८९
५.	अमरावती	७१०१७	१३.१३
६.	नागपूर	१५५१६	२.८७
महाराष्ट्र राज्य		५४०९२०	१००.००

संदर्भ : कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य

३.२ वरील तक्त्यावरून दिसून येईल की, ठिबक सिंचन पध्दतीखाली राज्यात मार्च, २०१० अखेरपर्यंत सिंचनाखाली असलेल्या ५.४१ लाख हेक्टर क्षेत्रापैकी सर्वात जास्त क्षेत्र नाशिक विभागात आहे. (३८.९० टक्के) त्या खालोखाल पुणे, औरंगाबाद आणि अमरावती या तीन विभागात अनुक्रमे २४.८४ टक्के, १७.८९ टक्के आणि १३.१३ टक्के इतके क्षेत्र सिंचनाखाली आहे. कोकण व नागपूर विभागात मात्र ही टक्केवारी कमी असल्याचे दिसून येते.

३.३ ठिबक सिंचन योजने अंतर्गत राज्यात सिंचनाखाली असलेल्या ५.४१ लाख हेक्टर क्षेत्रावरील पिकनिहाय क्षेत्राची विगतवारी पाहिल्यास असे दिसून येते की केळी, द्राक्ष, ऊस, लिंबू संत्रा, डाळींब, कापूस, आंबा आणि भाजीपाला या ८ पिकाखालील जवळपास ९० टक्के क्षेत्र सिंचनाखाली आहे. यापैकी सर्वात जास्त क्षेत्र केळी (९२१२० हेक्टर), द्राक्ष (७८७६५ हेक्टर) या दोन पिकाखाली आहे.

३.४ सन २००४-०५ ते २००९-१० या वर्षातील ठिबक व तुषार सिंचन योजनेची भौतिक साध्याबाबतची माहिती खालीलप्रमाणे.

तुषार व ठिबक सिंचन योजनेची प्रगती
(वर्ष २००४ - ०५ ते २००९- १०)

वर्ष	ठिबक सिंचन योजना (साध्य)		तुषार सिंचन योजना (साध्य)	
	संच वाटप (संख्या)	सिंचन क्षेत्र (हेक्टर)	संच वाटप (संख्या)	सिंचन क्षेत्र (हेक्टर)
२००४-०५	१०९४	१०९६	१०३३	९८९
२००५-०६	२८०७९	२६९७१	११४४८	१०९८३
२००६-०७	२९८८५	२९६८९	१३२१५	१३२२५
२००७-०८	६३२९८	५९८१७	३५२८८	३५२८८
२००८-०९	५८०१४	६०१११	३४७०१	३४७०१
२००९-१०	--	८२७८०	३६३२९	३६३२९

सिंचन स्थितीदर्शक अहवाल

२००९-२०१०

परिशिष्ट :-सांख्यिकी तक्ते

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १

राज्यातील जिल्हानिहाय भौगोलिक क्षेत्र, लागवडी लायक क्षेत्र आणि
३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता (रा.स्त.)

हजार हेक्टर

अ क्र	जिल्हा	भौगोलिक क्षेत्र (चौ.कि.मी.)	लागवडी लायक क्षेत्र	*३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	निर्मित सिंचन क्षमतेची लागवडीलायक क्षेत्राशी टक्केवारी
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
१	ठाणे	९५६३	३३२.१०	४५.९३	१३.८३
२	रायगड	७१६२	३०९.४०	२०.८२	६.७३
३	रत्नागिरी	८१९६	५४९.५०	१४.७४	२.६८
४	सिंधुदुर्ग	५२२२	३४८.६०	११.०२	३.१६
५	नाशिक	१५५३९	१०१०.९०	२०३.८१	२०.१६
६	धुळे	८०६१	४५५.७०	१००.१५	२१.९८
७	नंदुरबार	५०३५	३०६.६०	७९.७३	२६.००
८	जळगांव	११७५७	८७४.५०	२१२.२१	२४.२७
९	अहमदनगर	१७०३४	१३५४.८०	३५१.३७	२५.९४
१०	पुणे	१५६३७	१०७२.४०	३८६.५१	३६.०४
११	सोलापूर	१४८८६	१३२७.५०	३६९.७५	२७.८५
१२	सातारा	१०४७५	६८८.७०	१९९.०५	२८.९०
१३	सांगली	८५७८	७१३.८०	२५६.७९	३५.९८
१४	कोल्हापूर	७६९२	५०७.४०	३०२.०८	५९.५३
१५	औरंगाबाद	१०१०६	८१४.३०	१२७.७०	१५.६८
१६	जालना	७७१५	७१३.००	८५.५२	११.९९
१७	बीड	१०६९२	९४०.४०	१७३.३०	१८.४३
१८	लातूर	७१६६	६५३.६०	१११.०४	१६.९९
१९	उस्मानाबाद	७५५०	७०३.६०	११६.६२	१६.५७
२०	नांदेड	१०५४५	८४३.६०	१८९.०६	२२.४१
२१	परभणी	६५११	५७४.८०	१६३.२६	२८.४०
२२	हिंगोली	४५२६	४००.७०	५१.५७	१२.८७
२३	बुलढाणा	९६८०	७५२.४०	८९.९४	११.९५
२४	अकोला	५४३१	४५६.३०	५६.८३	१२.४५
२५	वाशिम	५१५०	४१०.४०	४४.४१	१०.८२
२६	अमरावती	१२२३५	८१५.६०	१०७.६२	१३.२०
२७	यवतमाळ	१३५९४	९४४.२०	१६१.००	१७.०५
२८	वर्धा	६३११	४७४.२०	१०४.७६	२२.०९
२९	नागपूर	९८१०	६४२.४०	१६२.२६	२५.२६
३०	भंडारा	३८९०	२२१.५५	१०४.८५	४७.३३
३१	गोंदीया	५४३१	२०१.३५	१११.४४	५५.३५
३२	चंद्रपूर	११४१७	५३२.५०	७७.८६	१४.६२
३३	गडचिरोली	१४४७७	२५२.५०	४०.९९	१६.२३
महाराष्ट्र राज्य		३०७०७४	२११९९.३०	४६३४.००	२१.८६

* अस्थायी

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २
प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता
सन २००० ते २००९

अ.क्र.	वर्ष	प्रकल्प प्रकार	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून अखेर निर्मित सिंचन क्षमता						एकूण
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	(१०)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	
१	२०००	मोठे	२६३७.४७	८९७.२८	८०८.५२	५६.१०	२६२.००	१८८.७४	२२१२.६४	
		मध्यम	६७५.५२	२४१.२१	१४०.८३	८६.१५	१७.२५	५.४४	६००.३२	
		लघु	९५७.७९	२६३.०२	५८३.२७	३८.३५	५.४४	८९२.५६		
		एकूण	४२७०.७८	१४०२.५१	१६३२.६२	७२.८६	३८७.१०	२११.४३	३७०५.५२	
२	२००१	मोठे	२६३७.९०	९०४.३३	८१३.३६	५९.५६	२६८.३७	१८७.९४	२२३३.५६	
		मध्यम	६८६.६७	२४९.३३	१४४.००	८६.१५	१८.३५	६२२.२३		
		लघु	९९२.००	२७०.९३	५९४.९९	३८.५७	५.७४	११३.२७		
		एकूण	४३१६.५७	१४२४.५९	१६६२.३५	७७.००	३९३.०९	२१२.०३	३७६१.०६	
३	२००२	मोठे	२६३८.१३	९११.२६	८१८.६५	५८.५७	२७६.८१	१९०.३७	२२५५.६६	
		मध्यम	६९९.८४	२४८.९१	१५७.७७	८६.५१	१८.३७	६२७.०५		
		लघु	१०३६.०८	२७२.४०	६०६.४६	४०.०७	६.३३	९२९.७५		
		एकूण	४३१६.०५	१४३२.५७	१६८२.६०	७८.८३	४०३.३९	२१५.०७	३८१२.४६	
४	२००३	मोठे	२६३६.६८	९१७.३४	८२३.३०	५९.१२	२७६.९९	१८९.७९	२२६६.५४	
		मध्यम	७३१.८७	२५६.५०	१६९.९२	८७.३९	१९.१५	६३९.८१		
		लघु	१०४७.८९	२८२.१५	६२३.२८	४.११	७.८६	९५६.४३		
		एकूण	४४१६.४४	१४५५.९९	१७०६.४३	८०.९५	४०३.४१	२१६.८०	३८६२.७८	
५	२००४	मोठे	२६३६.६८	९२५.१५	८२९.८५	५९.३६	२८०.३०	१९०.१४	२२८४.७०	
		मध्यम	७६४.२२	२७३.७५	१७.३६	८८.४८	१९.९३	६६७.३७		
		लघु	१०५६.८३	२८०.६०	६२९.९२	३९.५२	७.२६	९६१.१६		
		एकूण	४४५७.७३	१४७९.५०	१७२७.७२	८०.३८	४०८.३०	२१७.३३	३९९३.२३	

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

सन २००० ते २००९

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ.क्र.	वर्ष	प्रकल्प प्रकार	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					एकूण
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
६	२००५	मोठे	२६३७.००	९४७.८२	८४७.०३	५९.६३	२८२.५१	१९०.३६	२३२७.३५
		मध्यम	८०८.७४	२७८.३०	१७.८१	९०.३६	२२.५६	६९१.५८	
		लघु	१०७७.२४	६५८.१०	३.४६	४१.४६	६.८३	९८४.५१	
		एकूण	४५२२.९८	१७८३.४३	८०.९०	४१४.३३	२१९.७५	४००३.४४	
७	२००६	मोठे	२७४६.४६	९३३.५७	८६८.६०	७३.४७	२८७.२३	१९९.१२	२३६१.९९
		मध्यम	८४६.५६	२९१.६५	१७.८२	९२.९८	२१.३१	७०९.८३	
		लघु	१३८९.६१	७१२.४६	१८.४२	४२.२२	५.४१	१०५९.८३	
		एकूण	४९७४.६३	१९३७.७१	१०९.७१	४२२.४३	२२५.८४	४९३१.६५	
८	२००७	मोठे	३०७४.४१	९७५.९९	९०५.८२	७४.९९	२९७.३७	२०२.५०	२४५६.६७
		मध्यम	९२२.२७	३९९.५१	३०४.८८	१८.०६	२२.३५	७३९.७२	
		लघु	१४८७.३५	३०४.५४	७५७.९४	४४.७५	७.७२	१९३४.९०	
		एकूण	५४८४.०३	१९६८.६४	१९३.००	४३७.०४	२३२.५७	४३३९.२९	
९	२००८	मोठे	३५४४.८९	९९८.४०	९३४.७२	७७.९९	३०४.१७	२०३.८२	२५१८.३०
		मध्यम	९९९.८७	३१२.९३	३२५.३२	१९.४०	२३.७९	७८१.७४	
		लघु	१६२०.५२	३१६.०५	७९५.०२	४६.९०	७.९३	१९८६.२२	
		एकूण	६१६५.२८	१६२७.३८	२०५५.०६	१९६.९१	२३५.५४	४४८६.२६	
१०	२००९	मोठे	३८८६.५०	१०२४.६४	९६८.४७	७९.६१	३१४.५४	२०७.५८	२५९४.८४
		मध्यम	१०२३.५८	३२७.२९	३४३.८९	२०.७७	२५.३१	८२२.८४	
		लघु	१७३०.६६	३२८.५३	८१०.९८	४७.९२	८.१३	१२९६.३२	
		एकूण	६६४०.७४	१६८०.४६	२१२३.३४	१२९.१४	४६८.०४	२४९.०२	४६३४.००

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००७ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	४	९३.७६	१९.६७	१९.३५	३.३७	०.००	६.०४	४८.४३
		मध्यम	७	४१.१८	२.६०	६.१६	१.७८	०.००	१.८८	१२.४२
		लघु	१६८	४५.४२	१.७३	२२.२३	०.४५	०.७८	०.८०	२५.९९
		एकूण	१७९	१८०.३६	२४.००	४७.७४	५.६०	०.७८	०.७८	८.७२
२	नाशिक विभाग	मोठे	१३	४७८.००	१३१.६७	१४६.९५	९.२४	४८.६६	३१.७३	३६८.२५
		मध्यम	३८	२०१.४६	६९.४६	६०.४८	०.६२	२०.८८	०.८६	१५२.३०
		लघु	४०४	२०७.१३	४४.८०	१४९.९८	०.०५	१.१३	०.५२	१९६.४८
		एकूण	४५५	८८६.५९	२४५.९३	३५७.४१	९.९१	७०.६७	३३.११	७१७.०३
३	पुणे विभाग	मोठे	२०	१३२२.९०	४५८.७३	४४२.४९	४५.३१	५६.२०	१२३.६३	११२६.३६
		मध्यम	४६	२५२.५०	७९.०५	८८.००	९.०७	४.७२	१३.३१	१९४.१५
		लघु	७१५	५२९.०५	२४.९५	२६३.८०	१५.९५	१.००	१.८२	३०७.५२
		एकूण	७८१	२१०४.४५	५६२.७३	७९४.२९	७०.३३	६१.९२	१३८.७६	१६२८.०३

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००७ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	९	५९९.०५	११७.३८	१९९.९४	१४.३२	१३३.८७	२२.९५	४८८.४६
		मध्यम	७९	१६०.३८	७९.७३	२.६५	१७.७८	१.९३	१५४.४०	
		लघु	८१२	३५७.६५	८८.४९	१.५३	१५.१५	१.६१	३०६.४०	
		एकूण	९००	१११७.०८	२५८.१८	४७९.२९	१८.५०	१६६.८०	२६.४९	९४९.२६
५	अमरावती विभाग	मोठे	११	३११.८२	६६.६८	५०.१०	०.१९	३९.९९	२.१६	१५९.१२
		मध्यम	२२	११७.५७	३८.३८	२.८०	३४.६०	२.५३	१०९.३५	
		लघु	३४५	१४२.२७	३७.९६	०.४४	२१.१७	०.३९	१३६.६४	
		एकूण	३७८	५७१.६६	१३५.६८	६५.९९	३.४३	९५.७६	५.०८	४०५.११
६	नागपूर विभाग	मोठे	९	२६८.८८	१८१.८६	४६.९९	२.५६	१८.६५	१५.९९	२६६.०५
		मध्यम	४१	१४९.१८	६५.०५	३२.१३	१.१४	१६.९४	१.८४	११७.१०
		लघु	३३३	२०५.८३	१०६.६१	४५.६३	१.५३	५.५२	२.५८	१६१.८७
		एकूण	३८३	६२३.८९	३५३.५२	१२४.७५	५.२३	४१.११	२०.४१	५४५.०२
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	६६	३०७४.४१	९७५.९९	९०५.८२	७४.९९	२९७.३७	२०२.५०	२४५६.६७
		मध्यम	२३३	९२२.२७	३०४.८८	१८.०६	९४.९२	२२.३५	७३९.७२	
		लघु	२७७७	१४८७.३५	७५७.९४	१९.९५	४४.७५	७.७२	११३४.९०	
		एकूण	३०७६	५४८४.०३	१९६८.६४	११३.००	४३७.०४	२३२.५७	४३३१.२९	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ४
प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००८ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	४	१३.७६	१९.८९	१९.५०	३.४८	०.००	६.९९	४९.०६
		मध्यम	८	४९.०२	६.७५	१.९९	०.००	२.२८	१४.४१	
		लघु (उपसा)	१६९(३)	५६.९९	२४.४०	०.६४	०.७८	०.९४	२९.४४	
		एकूण	१८१	१९९.७७	५०.६५	६.११	०.७८	९.४१	९२.९१	
२	नाशिक विभाग	मोठे	१४	५५१.७६	१३२.५३	१४७.६४	९.४६	४९.१०	३२.०२	३७०.७५
		मध्यम	४४	२५४.८१	७४.६२	६७.४८	१.२६	२३.१५	१.३९	१६७.९०
		लघु (उपसा)	४६२ (२५)	२३२.९०	४६.४४	१५५.७६	०.११	१.३८	०.५५	२०४.२४
		एकूण	५२०	१०३९.४७	२५३.५९	३७०.८८	१०.८३	७३.६३	३३.९६	७४२.८९
३	पुणे विभाग	मोठे	२२	१४१३.०८	४५९.७०	४५०.८७	४५.३१	५६.२०	१२३.६३	११३५.७१
		मध्यम	४६	२५२.५३	७९.८७	९२.४५	९.१७	४.७२	१३.६०	१९९.८१
		लघु (उपसा)	७४६ (९)	५८०.५२	२५.०२	२७३.७७	१५.९५	१.००	१.८२	३१७.५६
		एकूण	८१४	२२४६.१३	५६४.५९	८७०.०९	७०.४३	६९.९२	१३९.०५	१६५३.०८

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ४ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००८ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	११	६४१.२८	११८.९६	२०६.५२	१४.७२	१३५.५९	२३.१०	४९८.८९
		मध्यम	८०	१६६.३८	५२.४९	८१.८४	२.६९	१७.८८	१.९५	१५६.८५
		लघु (उपसा)	८६४ (१०९)	३८१.६७	९४.११	२१४.११	१.५३	१६.००	१.६१	३२७.३६
		एकूण	९५५	११८९.३३	२६५.५६	५०२.४७	१८.९४	१६९.४७	२६.६६	९८३.१०
५	अमरावती विभाग	मोठे	११	३११.८२	७२.०६	५५.५८	०.१९	४३.०३	२.१६	१७३.०२
		मध्यम	२३	११९.७२	३३.४९	४२.०७	२.८०	३६.३५	२.५३	११७.२४
		लघु (उपसा)	३५९ (२२)	१५५.११	३९.२७	८०.१९	०.४४	२१.९२	०.३९	१४२.२१
		एकूण	३९३	५८६.६५	१४४.८२	१७७.८४	३.४३	१०१.३०	५.०८	४३२.४७
६	नागपूर विभाग	मोठे	९	५३३.१९	१९५.२६	५४.६१	४.०३	२०.२५	१६.७२	२९०.८७
		मध्यम	४२	१५७.४१	६९.०७	३४.७३	१.४९	१८.२०	२.०४	१२५.५३
		लघु (उपसा)	३४० (६७)	२१३.३३	१०८.५३	४६.७९	५.८२	४४.२७	२.६२	१६५.४१
		एकूण	३९१	९०३.९३	३७२.८६	१३६.१३	७.१७	४४.२७	२१.३८	५८९.८१
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	७१	३५४४.८९	९१८.४०	९३४.७२	७७.१९	३०४.१७	२०३.८२	२५१८.३०
		मध्यम	२४३	९९९.८७	३१२.९३	३२५.३२	१९.४०	१००.३०	२३.७९	७८१.७४
		लघु	२९४० (२३५)	१६२०.५२	३१६.०५	७९५.०२	२०.३२	४६.९०	७.९३	११८६.२२
		एकूण	३२५४	६१६५.२८	१६२७.३८	२०५५.०६	११६.९१	४५१.३७	२३५.५४	४४८६.२६

हजार हेक्टर

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ५

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००९ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	४	९३.७६	२०.५२	२०.४१	३.४८	०.००	६.६८	५१.०९
		मध्यम	९	५८.४२	६.९९	२.०४	०.००	२.४७	१५.१८	
		लघु (उपसा)	१७७(३)	५३.६८	२०.९४	०.७०	०.८०	१.०४	२६.२४	
		एकूण	१९३	२०५.८६	४८.३४	६.२२	०.८०	१०.१९	९२.५१	
२	नाशिक विभाग	मोठे	१६	७६१.२२	१७८.९४	१९८.८३	११.९६	५३.९०	३५.१६	४७८.७९
		मध्यम	४५	२६२.५७	८८.६२	८७.५७	२.३९	२७.०७	२.४६	२०८.११
		लघु (उपसा)	५०३(३०)	३०८.५१	५२.३०	२०५.७६	०.१८	१.५८	०.५५	२६०.३७
		एकूण	५९४	१३३२.३०	३१९.८६	४९२.१६	१४.५३	८२.५५	३८.१७	९४७.२७
३	पुणे विभाग	मोठे	२३	१४५९.२१	४२२.५६	४१०.४९	४४.०६	५४.९४	१२२.२८	१०५४.३३
		मध्यम	४६	२४४.२९	७४.०१	८३.६२	४.३५	१३.६०	१८४.९०	
		लघु (उपसा)	७५७(१३)	५९४.००	२५.४९	२३०.२८	१६.०९	१.१७	१.९२	२७४.९५
		एकूण	८३९	२२९७.५०	५२२.०६	७२४.३९	६९.४७	६०.४६	१३७.८०	१५१४.१८

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ५ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून २००९ अखेर हंगामनिहाय निर्मित सिंचन क्षमता

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	अंतिम सिंचन क्षमता	३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता					
					खरीप (६)	रब्बी (७)	उन्हाळी (८)	दुहंगामी (९)	बारमाही (१०)	एकूण (११)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	११	६४५.५७	१२२.५५	२१८.९५	१५.११	१३७.३५	२३.७३	५१७.६९
		मध्यम	८०	१६७.९१	८४.६०	२.६७	१८.१०	२.१५	१६०.८२	
		लघु (उपसा)	८६४(१०९)	३१८.७४	२२३.३५	१.५३	१६.०५	१.६१	३३९.५६	
		एकूण	१०६४	१२१२.२२	२७२.८७	१९.३१	१७१.५०	२७.४९	१०१८.०७	
५	अमरावती विभाग	मोठे	११	२७७.५४	७७.५४	६१.१०	०.३६	४६.४८	२.३२	१८७.८०
		मध्यम	२३	१३०.३३	३५.२७	४४.५४	२.८०	३७.३१	२.५३	१२२.४५
		लघु (उपसा)	३५९(२२)	१६५.७२	४१.३६	८४.५२	०.५१	२२.७७	०.३९	१४९.५५
		एकूण	४९५	५७३.५९	१५४.१७	१९०.१६	३.६७	१०६.५६	५.२४	४५९.८०
६	नागपूर विभाग	मोठे	१४	६४९.२०	२०२.५३	५८.६९	४.६४	२१.८६	१७.४१	३०५.१३
		मध्यम	४५	१६०.०६	७२.४१	३६.५७	१.५५	१८.७५	२.१०	१३१.३८
		लघु (उपसा)	३४४(६७)	२१०.०१	१०९.६०	४६.१३	१.७५	५.५५	२.६२	१६५.६५
		एकूण	४७०	१०१९.२७	३८४.५४	१४१.३९	७.९४	४६.१६	२२.१३	६०२.१६
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	७९	३८८६.५०	१०२४.६४	९६८.४७	७९.६१	३१४.५४	२०७.५८	२५९४.८४
		मध्यम	२४८	१०२३.५८	३२७.२९	३४३.८९	२०.७७	१०५.५८	२५.३१	८२२.८४
		लघु	३००४(२४४)	१७३०.६६	३२८.५३	८१०.९८	२०.७६	४७.९२	८.१३	१२१६.३२
		एकूण	३५७५	६६४०.७४	१६८०.४६	२१२३.३४	१२१.१४	४६८.०४	२४१.०२	४६३४.००

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ६

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून, २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता व हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र

सन २०००-२००१ ते २००९-२०१०

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ.क्र.	वर्ष	प्रकल्प प्रकार	३० जून, २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	बुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
१	२०००-०१	मोठे	२२१२.६४	२७७.१९	३०१.८८	५०.१७	२६.५०	२१५.७७	८७१.५१
		मध्यम	६००.३२	५२.८४	६९.९५	१०.३३	१२.१०	३८.०४	१८३.२६
		लघु	८९२.५६	९३.०२	१०५.७७	१४.२२	११.७९	१८.२२	२४३.०२
२	२००१-०२	एकूण	३७०५.५२	४७७.६०	४७७.६०	७४.७२	५०.३९	२७२.०३	१२९७.७९
		मोठे	२२३३.५६	२५२.८४	२९६.२०	९८.४२	१४.४८	१९३.४६	८५५.४०
		मध्यम	६२२.२३	३९.३७	७०.८३	१२.४५	१२.२०	३३.६०	१६८.४५
३	२००२-०३	लघु	९१३.२७	७२.२७	११०.५१	११.२४	१४.५३	१७.१५	२२५.७०
		एकूण	३७६९.०६	३६४.४८	४७७.५४	१२२.११	४१.२१	२४४.२१	९२४९.५५
		मोठे	२२५५.६६	२५१.४५	३५०.४६	८२.७५	१७.६४	१८४.१७	८८६.४७
४	२००३-०४	मध्यम	६२७.०५	४३.३१	७६.०४	९.०६	१५.८२	३६.४१	१८०.६४
		लघु	९२९.७५	७८.१०	१२१.३६	१४.१९	१८.१२	१९.०६	२५०.८३
		एकूण	३८१२.४६	३७२.८६	५४७.८६	१०६.००	५१.५८	२३९.६४	९३१७.९४
५	२००४-०५	मोठे	२२६६.५४	२८९.५०	३३३.३३	६२.१०	२०.८४	१४६.७३	८५२.५०
		मध्यम	६३९.८१	३९.४७	६८.३१	९.५७	१३.००	२६.९८	१५७.३३
		लघु	९५६.४३	८६.३३	१०७.११	१०.००	१६.६८	१४.२२	२३४.३४
६	२००५-०६	एकूण	३८६२.७८	४१५.३०	५०८.७५	८१.६७	५०.५२	१८७.९३	९२४४.१७
		मोठे	२२८४.७०	२५६.०९	३४०.४५	९५.८२	२७.९७	१८६.६६	९०६.९९
		मध्यम	६६७.३७	२६.४८	५९.५५	९.६८	१०.४०	२७.१३	१३३.२४
७	२००६-०७	लघु	९६१.१६	६५.३८	१०६.२६	२२.३२	८.००	१७.०३	२१८.९९
		एकूण	३९१३.२३	३४७.९५	५०६.२६	१२७.८२	४६.३७	२३०.८२	९२५९.२२
		मोठे	२२९२.२३	३४७.९५	५०६.२६	१२७.८२	४६.३७	२३०.८२	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ६ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार ३० जून, २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता व हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र

सन २०००-२००१ ते २००९-२०१०

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ.क्र.	वर्ष	प्रकल्प प्रकार	३० जून, २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	डुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
६	२००५-०६	मोठे	२३२७.३५	३४९.१४	६२६.८४	२०९.६२	३२.९३	३६१.५०	१५८०.०३
		मध्यम	६९१.५८	६७.४६	११८.८५	२६.६६	१३.४६	५२.४०	२७८.८३
		लघु	९८४.५१	९१.१३	१७८.४२	३७.०६	१३.६०	३४.९७	३५५.१८
७	२००६-०७	एकूण	४००३.४४	५०७.७३	९२४.११	२७३.३४	५९.९९	४४८.८७	२२१४.०४
		मोठे	२३६१.९९	४३५.३४	७०९.२७	२४०.७५	२७.३३	४०३.११	१८१५.८०
		मध्यम	७०९.८३	१०९.०५	१७०.६०	३३.४७	१४.६९	७३.४१	४०९.२२
८	२००७-०८	लघु	१०५९.८३	११०.९८	२४५.३७	४७.७१	१२.९३	४७.९९	४६४.१८
		एकूण	४१३१.६५	६५५.३७	११२५.२४	३२२.९३	५४.९५	५२३.७१	२६८१.२०
		मोठे	२४५६.६७	४९९.४८	७६०.५१	२२५.८२	४५.६५	३५५.३८	१८८६.८४
९	२००८-०९	मध्यम	७३९.७२	११५.५०	१८७.०४	४१.२३	१४.८०	५६.३२	४१४.८९
		लघु	११३४.९०	११९.३५	२५२.७२	५०.२८	११.१४	२९.४६	४६२.९५
		एकूण	४३३१.२९	७३४.३३	१२००.२७	३२७.३३	७९.५९	४४१.१६	२७६४.६८
१०	२००९-१०	मोठे	२५१८.३०	४८८.९२	७२२.०७	२३४.४५	९९.२०	३४७.७६	१८८४.४०
		मध्यम	७८१.७४	११६.८८	१६५.०४	३७.६४	२१.३९	५८.२२	३९९.१७
		लघु	११८६.२२	१२३.३५	२२६.३६	४९.२७	१६.२८	३२.८१	४४८.०७
१०	२००९-१०	एकूण	४४८६.२६	७२९.१५	१११३.४७	३२१.३६	१२८.८७	४३८.७९	२७३१.६४
		मोठे	२५९४.६१	५१८.८३	६२६.६७	२१०.८५	३९.६८	३७५.३६	१७७१.३९
		मध्यम	८२२.८६	१२१.३२	१३८.५३	३५.४१	१७.६०	५३.७१	३६६.५७
१०	२००९-१०	लघु	१२१६.५५	११७.०९	१९०.२४	४९.६६	१२.१४	३५.३८	४०४.४३
		एकूण	४६३४.०२	७५७.१६	१५५.४४	२९५.९२	६९.४२	४६४.४५	२५४२.३९

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ७
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ.क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००७-२००८ मधील सिंचित क्षेत्र					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	४	४८.४३	०.००	८.९४	०.०२	०.००	०.०७	९.०३
		मध्यम	७	१२.४२	०.००	३.०१	०.००	०.००	०.०७	३.०८
		लघु	१६८	२५.९९	०.१८	७.००	०.७३	०.०२	०.६९	८.६२
		एकूण	१७९	८६.८४	०.१८	१८.९५	०.७५	०.०२	०.०७	२०.७३
२	नाशिक विभाग	मोठे	१३	३६८.२५	३२.२६	८९.५९	२५.०७	५.३४	१७.३१	१६९.४९
		मध्यम	३८	१५२.३०	१.९६	२५.९७	१०.४२	४.२२	२.६५	४५.२२
		लघु	४०४	१९६.४८	१.३८	२६.९८	६.००	२.५१	०.८२	३७.६९
		एकूण	४५५	७१७.०३	३५.६०	१४२.४६	४१.४९	१२.०७	२०.७८	२५२.४०
३	पुणे विभाग	मोठे	२०	११२६.३६	१९८.०६	१९७.७८	७२.४४	१.९६	१७०.३६	६३९.८०
		मध्यम	४६	१९४.१५	३७.७६	२२.७९	८.०९	०.९०	२७.७८	९६.४४
		लघु	७१५	३०७.५२	४७.७८	८२.७२	२९.४२	०.९४	१३.७५	१७३.८१
		एकूण	७८१	१६२८.०३	२८३.६०	३०३.२९	१०९.९५	१.४०	२११.८९	९९०.०५

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ७ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ.क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पांची संख्या	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००७-२००८ मधील सिंचित क्षेत्र					
					खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	९	४८८.४६	४.२०	९३.८९	३०.३१	१७.३९	४४.७९	१९०.५८
		मध्यम	७९	१५४.४०	०.८९	२४.४३	५.३५	३.७४	७.९९	४२.४०
		लघु	८१२	३०६.४०	०.५०	३४.४५	३.७२	३.४४	७.००	४९.११
		एकूण	९००	९४९.२६	५.५९	१५२.७७	३९.३८	२४.५७	५९.७८	२८२.०९
५	अमरावती विभाग	मोठे	११	१५९.१२	०.१३	३८.७०	१.१२	२.३९	३.४०	४५.७४
		मध्यम	२२	१०९.३५	०.००	१९.००	१.७३	०.८६	३.०९	२४.६८
		लघु	३४५	१३६.६४	०.०३	३६.५७	१.३४	२.०८	१.७९	४१.८१
		एकूण	३७८	४०५.११	०.१६	९४.२७	४.१९	५.३३	८.२८	११२.२३
६	नागपूर विभाग	मोठे	९	२६६.०५	११६.९०	४२.५९	१७.७८	१.३४	०.३७	१७८.९८
		मध्यम	४१	११७.१०	४०.६१	२५.८७	२.९६	१.२५	०.४३	७९.१२
		लघु	३३३	१६१.८७	५०.९८	१४.२६	२.८६	०.४०	०.४५	६८.९५
		एकूण	३८३	५४५.०२	२०६.४९	८२.७२	२३.६०	२.९९	१.२५	३१९.०५
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	६६	२४५६.६७	३५१.५५	४७१.४१	१४६.७४	२७.६२	२३६.३०	१२३३.६२
		मध्यम	२३३	७३९.७२	८१.२२	१२०.९९	२८.५५	१०.१७	४२.०१	२८२.९४
		लघु	२७७७	११३४.९०	१००.८५	२०१.९८	४४.०७	८.५९	२४.५०	३७९.९९
		एकूण	३०७६	४३३१.२९	५३३.६२	७९४.३८	२१९.३६	४६.३८	३०२.८१	१८९६.५५

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ८

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरींची संख्या		खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
			एकूण विहिरी	उपयोगातील विहिरी						
१	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	६८८	२७३	०.००	०.८२	०.००	०.००	०.००	०.८२
		मध्यम	१८०	६१	०.००	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.०२
		लघु	८३२	९६	०.०४	०.०६	०.०१	०.००	०.००	०.११
		एकूण	१७००	४३०	०.०४	०.१०	०.०१	०.००	०.००	०.११
२	नाशिक विभाग	मोठे	९७३०९	९२६३६	५१.८६	७१.२५	१२.२५	८.७१	३१.५३	१७५.६०
		मध्यम	२४३९२	२२९९१	२८.१२	३०.२३	७.८०	३.५०	४.७४	७४.३९
		लघु	११९४१	११०२९	१४.५४	१५.२५	२.२३	०.९९	०.४३	३३.४४
		एकूण	१३३६४२	१२६६५६	९४.५२	११६.७३	२२.२८	१३.२०	३६.७०	२८३.४३
३	पुणे विभाग	मोठे	१०७३९१	१०२६२६	८६.७४	१५४.९५	५१.९८	०.५५	६६.५९	३६०.८१
		मध्यम	१२४४८	१११२०	५.८१	९.०८	२.१५	०.००	५.८०	२२.८४
		लघु	१२४९७	१२०८४	३.८४	१३.९४	३.२७	०.००	२.१०	२३.१५
		एकूण	१३३३३६	१२५८३०	९६.३९	१७७.९७	५७.४०	०.५५	७४.४९	४०६.८०

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ८ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील		सन २००७-२००८ मधील सिंचित क्षेत्र							एकूण
			एकूण विहिरी	उपयोगातील विहिरी	खरीप	रब्बी	उन्हाळी	डुहंगामी	बारमाही	(१०)	(११)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)		
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	२८१६४	२३६१२	८.८३	४१.१२	१४.५५	८.१४	१८.९९	११.६३		
		मध्यम	९८१६	७९९२	०.२२	१३.३६	०.२५	०.६५	१.३८	१५.८६		
		लघु	९००६	५६७४	०.०४	९.०६	०.१९	०.३२	१.३७	१०.९८		
		एकूण	४६९८६	३७२७८	९.०९	६३.५४	१४.९९	९.११	२१.७४	११८.४७		
५	अमरावती विभाग	मोठे	१४२१२	९५६४	०.००	१६.१४	०.०४	०.५०	१.५६	१८.२४		
		मध्यम	९९७६	६२०९	०.०२	८.९७	२.२३	०.३०	२.०६	१३.५८		
		लघु	१०८०५	५७१७	०.००	१०.७८	०.२९	१.२०	०.७६	१३.०३		
		एकूण	३४९९३	२१४९०	०.०२	३५.८९	२.५६	२.००	४.३८	४४.८५		
६	नागपूर विभाग	मोठे	८५३७	३३३५	०.५०	४.७९	०.२६	०.१३	०.४१	६.०९		
		मध्यम	९९१८	४०५८	०.११	४.३९	०.२५	०.१८	०.३३	५.२६		
		लघु	४५५४	२५२३	०.०४	१.६५	०.०४	०.०४	०.३०	२.०७		
		एकूण	२३००९	९९१६	०.६५	१०.८३	०.५५	०.३५	१.०४	१३.४२		
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२५६३०१	२३२०४६	१४७.९३	२८९.०७	७९.०८	१८.०३	११९.०८	६५३.१९		
		मध्यम	६६७३०	५२४३१	३४.२८	६६.०५	१२.६८	४.६३	१४.३१	१३१.९५		
		लघु	५०६३५	३७१२३	१८.५०	५०.७४	६.०३	२.५५	४.९६	८२.७८		
		एकूण	३७३६६६	३२१६००	२००.७१	४०५.८६	९७.७९	२५.२१	१३८.३५	८६७.९२		

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र (प्रकल्पावरील व विहिरीवरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००७-२००८ मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
१	कोकण विभाग	मोठे	४८.४३	०.००	१.७६	०.०२	०.००	०.०७	१.८५
		मध्यम	१२.४२	०.००	३.०३	०.००	०.००	०.०७	३.१०
		लघु	२५.९९	०.२२	७.०६	०.७४	०.०२	०.६९	८.७३
		एकूण	८६.८४	०.२२	११.८५	०.७६	०.०२	०.८३	२१.६८
२	नाशिक विभाग	मोठे	३६८.२५	८४.१२	१६०.७९	३७.३२	१४.०५	४८.८४	३४५.१२
		मध्यम	१५२.३०	३०.०८	५६.२०	१८.२२	७.७२	७.३९	११९.६१
		लघु	१९६.४८	१५.९२	४२.२३	८.२३	३.५०	१.२५	७१.१३
		एकूण	७१७.०३	१३०.१२	२५९.२२	६३.७७	२५.२७	५७.४८	५३५.८६
३	पुणे विभाग	मोठे	११२६.३६	२८४.८०	३५२.७३	१२४.४२	१.७१	२३६.९५	१०००.६१
		मध्यम	१९४.१५	४३.५७	३१.७९	१०.२४	०.१०	३३.५८	११९.२८
		लघु	३०७.५२	५१.६२	९६.६६	३२.९६	०.१४	१५.८५	१९७.२३
		एकूण	१६२८.०३	३७९.९९	४८१.१८	१६७.६२	१.९५	२८६.३८	१३१७.१२

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १ (पुढे चालू)
प्रकारानुसार सन २००७-२००८ मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र(प्रकल्पावरील व विहिरीवरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ.क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००७ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००७-२००८ मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	४८८	१३५.०१	४४.८६	२५.५३	६३.७८	२८२.२१	
		मध्यम	१५४	३७.७९	५.६०	४.३९	९.३७	५८.२६	
		लघु	३०६	४३.५१	३.९१	३.७६	८.३७	६०.०९	
		एकूण	९४९.२६	२१६.३१	५४.३७	३३.६८	८१.५२	४००.५६	
५	अमरावती विभाग	मोठे	१५९	५४.८४	१.१६	२.८९	४.९६	६३.९८	
		मध्यम	१०९	२७.९७	३.९६	१.१६	५.१५	३८.२६	
		लघु	१३७	४७.३५	१.५४	३.२८	२.५५	५४.७५	
		एकूण	४०५.११	१३०.१६	६.६६	७.३३	१२.६६	१५६.९९	
६	नागपूर विभाग	मोठे	२६६	४७.३८	१८.०४	१.४७	०.७८	१८५.०७	
		मध्यम	११७	३०.२६	३.२१	१.४३	०.७६	७६.३८	
		लघु	१६२	१५.९१	२.९०	०.४४	०.७५	७१.०२	
		एकूण	५४५.०२	९३.५५	२४.१५	३.३४	२.२९	३३२.४७	
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२४५७	७६०.५१	२२५.८२	४५.६५	३५५.३८	१८८६.८४	
		मध्यम	७४०	१८७.०४	४१.२३	१४.८०	५६.३२	४१४.८९	
		लघु	११३५	२५२.७२	५०.२८	११.१४	२९.४६	४६२.९५	
		एकूण	४३३१.२९	१२००.२७	३१७.३३	७१.५९	४४१.१६	२७६४.६८	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १०
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००८-२००९ मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
१	कोकण विभाग	मोठे	४९.०६	०.००	४.७३	३.२७	०.००	०.६४	८.६४
		मध्यम	१४.४१	०.००	०.९०	१.९२	०.००	०.०४	२.८६
		लघु	२९.४४	०.२३	३.२४	१.५४	०.०३	०.७८	५.८२
		एकूण	९२.९१	०.२३	८.८७	६.७३	०.०३	१.४६	१७.३२
२	नाशिक विभाग	मोठे	३७०.७५	१४.१८	७३.१५	१९.७६	५.०२	१३.८६	१२५.९७
		मध्यम	१६७.९०	०.४५	२३.३५	७.५७	३.६२	१.३२	३६.३१
		लघु	२०४.२४	०.६३	२१.६४	४.५०	२.३१	०.७३	२९.८१
		एकूण	७४२.८९	१५.२६	११८.१४	३१.८३	१०.९५	१५.९१	१९२.०९
३	पुणे विभाग	मोठे	११३५.७१	१३०.१६	१५४.६३	७४.९३	०.८३	१०२.८३	४६३.३८
		मध्यम	१९९.८१	३८.५०	२०.१३	९.३४	०.६१	२४.४६	९३.०४
		लघु	३१७.५६	५०.१७	८४.४१	२७.११	०.६३	१९.९३	१८२.२५
		एकूण	१६५३.०८	२१८.८३	२५९.१७	१११.३८	२.०७	१४७.२२	७३८.६७

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १० (पुढे चालु)
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००८-२००९ मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	४९९	२.८४	७५.३५	२८.६१	४८.६६	३१.७४	१८७.२०
		मध्यम	१५७	०.४०	१९.२५	४.३३	५.७२	५.१८	३४.८८
		लघु	३२७	०.०८	२७.६७	४.६८	५.७७	४.७६	४२.९६
		एकूण	९८३.१०	३.३२	१२२.२७	३७.६२	६०.१५	४१.६८	२६५.०४
५	अमरावती विभाग	मोठे	१७३	०.३०	१६.३३	०.३८	२.८७	२.७४	२२.६२
		मध्यम	११७	०.१७	८.२४	०.५९	१.६५	०.२६	१०.९१
		लघु	१४२	०.१२	१६.०७	०.३५	१.९३	०.५८	१९.०५
		एकूण	४३२.४७	०.५९	४०.६४	१.३२	६.४५	३.५८	५२.५८
६	नागापूर विभाग	मोठे	२९१	११६.९९	९.७१	०.००	१.२०	०.००	१२७.९०
		मध्यम	१२६	४२.९८	१६.४३	०.२९	०.०९	०.२५	६०.०४
		लघु	१६५	५०.८४	५.६६	०.०९	०.०९	०.१७	५६.८५
		एकूण	५८२.८१	२१०.८१	३१.८०	०.३८	१.३८	०.४२	२४४.७९
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२५१८	२६४.४७	३३३.९०	१२६.९५	५८.५८	१५१.८१	९३५.७१
		मध्यम	७८२	८२.५०	८८.३०	२४.०४	११.६९	३१.५१	२३८.०४
		लघु	११८६	१०२.०७	१५८.६९	३८.२७	१०.७६	२६.९५	३३६.७४
		एकूण	४४८६.२६	४४९.०४	५८०.८९	१८९.२६	८१.०३	२१०.२७	१५१०.४९

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ११

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरींची संख्या		सन २००८-२००९ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र						
			एकूण विहिरी	उपयोगातील विहिरी	खरीप	रब्बी	उन्हाळी	डुहंगामी	बारमाही	एकूण	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	
१	कोकण विभाग	मोठे	६९०	२६२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	११९	३९	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	८५२	९९	०.००	०.०१	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.०१
		एकूण	१६६१	४००	०.००	०.०१	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.०१
२	नाशिक विभाग	मोठे	९८४९४	९३८६६	५१.०४	७८.५६	८.८९	१४.३६	३६.०४	१८८.८९	
		मध्यम	२४१५२	२२७५१	२४.११	२८.५५	७.२०	५.०९	१३.९६	७८.९१	
		लघु	१२०७५	१११६९	१३.६९	१३.८१	१.८४	२.७७	०.६८	३२.७९	
		एकूण	१३४७२१	१२७७८६	८८.८४	१२०.९२	१७.९३	२२.२२	५०.६८	३००.५९	
३	पुणे विभाग	मोठे	१०३५२६	९९४६३	८३.२८	१५४.५७	७१.४०	०.३६	७९.८७	३८९.४८	
		मध्यम	१२५३७	११९८५	४.४८	११.१७	३.०७	०.२२	६.०३	२४.९७	
		लघु	१४७९१	१३३०४	४.५२	१४.९४	३.४६	०.१०	१.४९	२४.५१	
		एकूण	१३०८५४	१२४७५२	९२.२८	१८०.६८	७७.९३	०.६८	८७.३९	४३८.९६	

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ११ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरींची संख्या		सन २००८-२००९ मधील सिंचित क्षेत्र						
			एकूण विहिरी (४)	उपयोगातील विहिरी (५)	खरीप (६)	रब्बी (७)	उन्हाळी (८)	दुहंगामी (९)	बारमाही (१०)	एकूण (११)	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	३३२९८	२७७७३	६.९२	५७.२७	१३.९९	१२.३१	१३.५१	१३.५१	१०४.००
		मध्यम	११८२५	७९६६	०.२०	१२.६०	०.२४	०.९५	१.०९	१.०९	१५.०८
		लघु	९३८५	६०६७	०.००	९.७०	०.२७	०.४९	१.२१	१.२१	११.६७
		एकूण	५४५०८	४१८०६	७.१२	७९.५७	१४.५०	१३.७५	१५.८१	१३०.७५	
५	अमरावती विभाग	मोठे	१४१९७	६६६७	०.००	९.७१	०.२४	१.०५	०.९९	०.९९	११.९९
		मध्यम	१२२५३	५५४३	०.०५	७.२२	०.८८	०.५९	१.६२	१.६२	१०.३६
		लघु	११७३१	५०४०	०.००	४.८३	०.०९	०.४९	०.१८	०.१८	५.५९
		एकूण	३८१८१	१७२५०	०.०५	२१.७६	१.२१	२.१३	२.७९	२.७९	२७.९४
६	नागपूर विभाग	मोठे	८७७६	२९४०	०.७७	३.५६	०.००	०.०६	०.१८	०.१८	४.५७
		मध्यम	९९४७	३६५७	०.०१	२.६२	०.००	०.१३	०.१२	०.१२	२.८८
		लघु	४५७३	२१६८	०.०५	१.१८	०.००	०.०३	०.१६	०.१६	१.४२
		एकूण	२३२९६	८७६५	०.८३	७.३६	०.००	०.२२	०.४६	०.४६	८.८७
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२५८८१	२३०९७१	१४२.०१	३०३.६७	९४.५२	२८.१४	१३०.५९	१३०.५९	६९८.९३
		मध्यम	७०८३३	५१९४१	२८.८५	६२.१६	११.३९	६.९८	२२.८२	२२.८२	१३२.२०
		लघु	५३४०७	३७८४७	१८.२६	४४.५३	५.६८	३.८८	३.७२	३.७२	७६.०७
		एकूण	३८३२२१	३२०७५९	१८९.१२	४१०.३६	१११.५९	३९.००	१५७.१३	१५७.१३	९०७.२०

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १२

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (नदी-नाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या क्षेत्रातील नदी-नाल्यांची संख्या		रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
			एकूण नदया	एकूण नाल्यांची संख्या					
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	०	०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	०	०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	१०	०	०.६३	०.०७	०.००	०.४४	१.१४
		एकूण	१०	०	०.६३	०.०७	०.००	०.४४	१.१४
२	नाशिक विभाग	मोठे	२०	३	१०.८४	१.४२	०.३३	१.७१	१६.६४
		मध्यम	२९	२	४.५८	०.८५	०.४९	०.३७	६.३७
		लघु	५	३	४.९६	१.१२	०.३५	०.१०	६.७१
		एकूण	५४	८	२०.३८	३.३९	१.१७	२.१८	२९.७२
३	पुणे विभाग	मोठे	२०	०	७८.३९	१२.५७	०.१२	५८.४५	२१३.७५
		मध्यम	७	३	५.४०	०.४८	०.९८	२.४८	११.७२
		लघु	०	०	२.२०	०.६५	०.००	०.६७	८.१५
		एकूण	२७	३	८५.९९	१३.७०	१.१०	६१.६०	२३३.६२

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १२ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (नदी-नाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या क्षेत्रातील नदी-नाल्यांची संख्या		खरीप (६)	रब्बी (७)	उन्हाळी (८)	दुहंगामी (९)	बारमाही (१०)	एकूण (११)
			एकूण नदया (४)	एकूण नाल्यांची संख्या (५)						
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	१८	१	०.५२	१.६३	२.१८	४.०३	५.७२	२२.०८
		मध्यम	६	२	०.०१	३.१०	०.२६	०.४९	०.६५	४.५१
		लघु	३	२	०.१४	५.७९	०.१३	०.८०	०.२७	७.१३
		एकूण	२७	५	०.६७	१८.५२	२.५७	५.३२	६.६४	३३.७२
५	अमरावती विभाग	मोठे	९	०	०.००	०.८७	०.१०	०.०२	०.०८	१.०७
		मध्यम	२२	१	०.०४	२.३२	०.२७	०.९२	०.३७	३.९२
		लघु	०	५	०.००	१.८०	०.१०	०.४८	०.०५	२.४३
		एकूण	३१	६	०.०४	४.९९	०.४७	१.४२	०.५०	७.४२
६	नागपूर विभाग	मोठे	१२	०	१.१९	३.५४	०.००	०.०६	०.०४	४.८३
		मध्यम	२८	१७	०.००	२.२१	०.१७	०.०१	०.०१	२.४०
		लघु	०	०	०.४७	०.५७	०.००	०.०२	०.०२	१.०८
		एकूण	४०	१७	१.६६	६.३२	०.१७	०.०९	०.०७	८.३१
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	७९	४	८२.४४	८९.१०	१६.२७	४.५६	६६.००	२५८.३७
		मध्यम	७१	२३	५.५३	१४.५९	२.०३	२.८९	३.८८	२८.९२
		लघु	९४	१८	२.९९	१८.३८	२.०७	१.६५	१.५५	२६.६४
		एकूण	२४४	४५	९०.९६	१२२.०७	२०.३७	९.१०	७१.४३	३१३.९३

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १३
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००८-२००९ मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
१	कोकण विभाग	मोठे	४९.०६	०.००	४.७३	३.२७	०.००	०.६४	८.६४
		मध्यम	१४.४१	०.००	०.९०	१.९२	०.००	०.०३	२.८५
		लघु	२९.४४	०.२४	३.९४	१.६३	०.०३	१.२२	७.०६
		एकूण	९२.९१	०.२४	९.५७	६.८२	०.०३	१.८९	१८.५५
		मोठे	३७०.७५	६७.५६	१६२.५५	३०.०६	१९.७२	५१.६१	३३१.५०
२	नाशिक विभाग	मध्यम	१६७.९०	२४.६४	५६.४८	१५.७९	९.०२	१५.६६	१२१.५९
		लघु	२०४.२४	१४.५०	४०.४१	७.४९	५.४२	१.४९	६९.३१
		एकूण	७४२.८९	१०६.७०	२५९.४४	५३.३४	३४.१६	६८.७६	५२२.४०
		मोठे	११३५.७१	२९१.८३	३७३.४२	१५८.९०	१.३१	२४१.१५	१०६६.६१
		मध्यम	१९९.८१	४८.३८	३३.६७	१२.९०	१.८१	३२.९७	१२९.७३
३	पुणे विभाग	लघु	३१७.५६	५६.८९	१०३.९८	३१.२१	०.७३	२२.०८	२१४.८९
		एकूण	१६५३.०८	३९७.१०	५११.०७	२०३.०१	३.८५	२९६.२०	१४११.२३

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १३ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००८-२००९ मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००८ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००८-२००९ मधील सिंचित क्षेत्र					एकूण
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	४९८.८९	१०.२८	१४२.३६	४४.७८	६४.९०	५०.९६	३१३.२८
		मध्यम	१५६.८५	०.६१	३४.९६	४.८३	७.१६	६.९३	५४.४९
		लघु	३२७.३६	०.२२	४३.१६	५.०८	७.०५	६.२३	६१.७४
		एकूण	९८३.१०	११.११	२२०.४८	५४.६९	७९.११	६४.१२	४२९.५१
५	अमरावती विभाग	मोठे	१७३.०२	०.३०	२६.९२	०.७१	३.९५	३.८२	३५.७०
		मध्यम	११७.२४	०.२६	१७.७८	१.७४	३.१६	२.२५	२५.१९
		लघु	१४२.२१	०.१२	२२.७५	०.५०	२.९१	०.८०	२७.०८
		एकूण	४३२.४७	०.६८	६७.४५	२.९५	१०.०२	६.८७	८७.९७
६	नागापूर विभाग	मोठे	२९०.८७	११८.९५	१६.८२	०.००	१.३२	०.२२	१३७.३१
		मध्यम	१२५.५३	४२.९९	२१.२५	०.४६	०.२४	०.३८	६५.३२
		लघु	१६५.४१	५१.३८	७.४०	०.०९	०.१४	०.३५	५९.३६
		एकूण	५८१.८१	२१३.३२	४५.४७	०.५५	१.७०	०.९५	२६१.९९
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२५१८.३०	४८८.९२	७२६.८०	२३७.७२	९१.२०	३४८.४०	१८९३.०४
		मध्यम	७८१.७४	११६.८८	१६५.०४	३७.६४	२१.३९	५८.२२	३९९.१७
		लघु	११८६.२२	१२३.३५	२२१.६४	४६.००	१६.२८	३२.१७	४३९.४४
		एकूण	४४८६.२६	७२९.१५	१११३.४८	३२१.३६	१२८.८७	४३८.७९	२७३१.६५

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १४

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (प्रकल्पावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र						
			खरीप (४)	रब्बी (५)	उन्हाळी (६)	दुहंगामी (७)	बारमाही (८)	एकूण (९)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	६.४७	०.००	०.००	०.०६	६.५३	
		मध्यम	०.००	२.८५	०.००	०.००	०.०१	२.८६	
		लघु	०.२८	३.९६	०.६८	०.०१	१.३०	६.२३	
		एकूण	०.२८	१३.२८	०.६८	०.०१	१.३७	१५.६२	
२	नाशिक विभाग	मोठे	३०.६४	४८.२७	२४.४९	२.६८	२७.८७	१३३.९५	
		मध्यम	१.१६	१९.४४	८.५६	५.३२	१.५७	३६.०५	
		लघु	०.८७	१३.७४	५.५१	२.८७	०.७५	२३.७४	
		एकूण	३२.६७	८१.४५	३८.५६	१०.८७	३०.१९	१९३.७४	
३	पुणे विभाग	मोठे	१२६.७०	१३५.३३	७८.५८	०.३३	१०९.०६	४५०.००	
		मध्यम	३६.७०	१९.७५	१०.२२	०.२९	२५.१८	९२.१४	
		लघु	४४.३२	७७.६५	३०.६५	०.१७	१९.७५	१७२.५४	
		एकूण	२०७.७२	२३२.७३	११९.४५	०.७९	१५३.९९	७१४.६८	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १४ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय सिंचित क्षेत्र (प्रकल्पावरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र						एकूण
			खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	(९)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	२.६२	१८.६३	५.४८	११.२२	२०.९४	५८.८९	
		मध्यम	०.७७	९.४४	२.५१	२.३९	३.१९	१८.३१	
		लघु	०.७३	२२.६९	२.४१	२.८२	४.८५	३३.५०	
		एकूण	४.१२	५०.७६	१०.४१	१६.४३	२८.९८	११०.७०	
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.३१	१८.६३	०.११	३.०७	३.१८	२५.३०	
		मध्यम	०.१३	४.४४	०.०९	०.७१	०.१९	५.५६	
		लघु	१.२५	१२.४२	०.५८	१.४९	१.५९	१७.३३	
		एकूण	१.६९	३५.४९	०.७८	५.२७	४.९६	४८.१९	
६	नागपूर विभाग	मोठे	११२.४५	३६.६२	०.१४	०.९०	०.१२	१५०.२३	
		मध्यम	४२.५७	१४.००	०.४२	०.५३	०.३०	५७.८२	
		लघु	४८.५९	७.३१	०.१७	०.२२	०.४०	५६.६९	
		एकूण	२०३.६१	५७.९३	०.७३	१.६५	०.८२	२६४.७४	
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२७२.७२	२६३.९५	१०८.८०	१८.२०	१६१.२३	८२४.९०	
		मध्यम	८१.३३	६९.९२	२१.८०	९.२४	३०.४४	२१२.७४	
		लघु	९६.०४	१३७.७७	४०.००	७.५८	२८.६४	३१०.०३	
		एकूण	४५०.०९	४७१.६४	१७०.६१	३५.०२	२२०.३१	१३४७.६७	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १५
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरींची संख्या		खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण
			एकूण विहिरी	उपयोगातील विहिरी						
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
१	कोकण विभाग	मोठे	६९०	२६३	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	११९	३९	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	७५३	२६	०.००	०.०५	०.०१	०.००	०.००	०.०६
		एकूण	१५६२	३२८	०.००	०.०५	०.०१	०.००	०.००	०.०६
२	नाशिक विभाग	मोठे	९८४९४	९३८६६	४७.६८	७२.०५	९.३६	११.२३	३६.९२	१७७.२४
		मध्यम	२४२५३	२२८४१	२७.९४	२८.८५	६.५२	४.३८	१०.६५	७८.३४
		लघु	१२१३४	११२२०	१३.८८	१४.५३	२.०२	३.०६	०.७२	३४.२१
		एकूण	१३४८८१	१२७९२७	८९.५०	११५.४३	१७.९०	१८.६७	४८.२९	२८९.७९
३	पुणे विभाग	मोठे	१०५०९०	१००९२७	१०८.७०	१७३.८४	७४.६८	०.४४	९१.१७	४४८.८३
		मध्यम	१२५४७	११९०४	५.५८	१२.०१	३.६६	०.०७	६.७५	२८.०७
		लघु	१४९३९	१३६६५	३.७७	१५.०२	५.४५	०.०६	३.२८	२७.५८
		एकूण	१३२५७६	१२६४९६	११८.०५	२००.८७	८३.७९	०.५७	१०१.२०	५०४.४८

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १५ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र (विहिरीवरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाच्या समावेश क्षेत्रातील विहिरींची संख्या		सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र						
			एकूण विहिरी	उपयोगातील विहिरी	खरीप	रब्बी	उन्हाळी	दुहंगामी	बारमाही	एकूण	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	३४४२८	२५९३९	४.३१	१७.६१	२.७९	७.०१	१३.७९	४५.५०	
		मध्यम	११८४२	७७९९	०.११	४.९०	०.०९	१.३९	०.९५	७.४३	
		लघु	९५२६	३६६८	०.०९	३.५२	०.०२	०.४०	०.३८	४.४१	
		एकूण	५५७९६	३७४०६	४.५१	२६.०२	२.९०	८.८०	१५.११	५७.३४	
५	अमरावती विभाग	मोठे	१४१९७	७६८४	०.००	१०.६८	०.००	०.३४	०.४१	११.४३	
		मध्यम	१२२९५	४५६७	०.००	४.९६	०.२२	०.४३	०.७५	६.३६	
		लघु	११८१४	२८२०	०.०४	३.२८	०.१४	०.२५	०.२७	३.९८	
		एकूण	३८३०६	१५०७१	०.०४	१८.९२	०.३६	१.०२	१.४३	२१.७७	
६	नागपूर विभाग	मोठे	९१७४	२६९९	०.८२	५.००	०.०४	०.१८	०.१९	६.२३	
		मध्यम	१०१४०	३५१९	०.००	४.३७	०.००	०.४७	०.३७	५.२१	
		लघु	५२१८	२२०३	०.१६	१.३१	०.०१	०.०६	०.२६	१.८०	
		एकूण	२४५३२	८४२१	०.९८	१०.६८	०.०५	०.७१	०.८२	१३.२४	
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	२६२०७३	२३१३७८	१६१.५१	२७९.१८	८६.८७	१९.२०	१४२.४८	६८९.२३		
	मध्यम	७११९६	५०६६९	३३.६३	५५.०९	१०.४९	६.७४	१९.४७	१२५.४१		
	लघु	५४३८४	३३६०२	१७.९४	३७.७१	७.६५	३.८३	४.९१	७२.०४		
	एकूण	३८७६५३	३१५६४९	२१३.०८	३७१.९७	१०५.०१	२९.७७	१६६.८५	८८६.६८		

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १६
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र (नदीनाल्यांवरील)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र						
			खरीप (४)	रब्बी (५)	उन्हाळी (६)	दुहंगामी (७)	बारमाही (८)	एकूण (९)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.०४	०.००	०.००	०.०७	०.११	
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०५	०.०५	
		लघु	०.००	०.६१	०.००	०.००	०.०८	०.६९	
		एकूण	०.००	०.६५	०.००	०.००	०.२०	०.८५	
२	नाशिक विभाग	मोठे	४.६६	१०.८७	१.१३	०.६०	१.८२	१९.०८	
		मध्यम	०.२०	३.९४	१.८६	०.४९	०.३६	६.८५	
		लघु	०.०१	४.८४	०.९१	०.४९	०.१७	६.४२	
		एकूण	४.८७	१९.६५	३.९०	१.५८	२.३५	३२.३५	
३	पुणे विभाग	मोठे	७८.१५	६४.१४	१३.५१	०.०३	६६.०७	२२१.९०	
		मध्यम	५.७४	२.४१	०.९७	०.००	२.३४	११.४६	
		लघु	२.८४	६.००	०.९७	०.००	१.३३	११.१४	
		एकूण	८६.७३	७२.५५	१५.४५	०.०३	६९.७४	२४४.५०	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १६ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र (नदीनाल्यांवरील)
हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र						एकूण
			खरीप (४)	रब्बी (५)	उन्हाळी (६)	दुहंगामी (७)	बारमाही (८)	(९)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	०.३१	३.२७	०.५२	१.५१	३.६२	९.२३	
		मध्यम	०.१९	३.४०	०.०२	०.९२	०.९४	५.४७	
		लघु	०.१४	१.०३	०.०९	०.१६	०.१२	१.५४	
		एकूण	०.६४	७.६९	०.६३	२.५९	४.६९	१६.२४	
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	१.०३	०.०१	०.११	०.०४	१.१९	
		मध्यम	०.०१	०.७१	०.०१	०.१७	०.०२	०.९२	
		लघु	०.०४	०.८६	०.०३	०.०७	०.०४	१.०४	
		एकूण	०.०५	२.६०	०.०५	०.३५	०.१०	३.१५	
६	नागपूर विभाग	मोठे	१.४८	४.१९	०.०१	०.०३	०.०३	५.७४	
		मध्यम	०.२२	३.०७	०.२६	०.०३	०.०९	३.६७	
		लघु	०.००	१.४२	०.००	०.०१	०.०९	१.५२	
		एकूण	१.७०	८.६८	०.२७	०.०७	०.२१	१०.९३	
महाराष्ट्र राज्य	राज्य	मोठे	८४.६०	८३.५४	१५.१८	२.२८	७१.६५	२५७.२५	
		मध्यम	६.३६	१३.५३	३.१२	१.६१	३.८०	२८.४२	
		लघु	३.०३	१४.७६	२.००	०.७३	१.८३	२२.३५	
		एकूण	९३.९९	१११.८२	२०.३०	४.६२	७७.२९	३०८.०२	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १७

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र
(प्रकल्पावरील, विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ.क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००९ अखेर निर्मित सिंचन क्षमता	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप (५)	रब्बी (६)	उन्हाळी (७)	दुहंगामी (८)	बारमाही (९)	एकूण (१०)
१	कोकण विभाग	मोठे	५१.०९	६.५१	०.००	०.००	०.२३	६.६४	
		मध्यम	१५.१८	२.८५	०.००	०.००	०.०६	२.९१	
		लघु	२६.२४	४.६२	०.६१	०.०१	१.३८	६.९८	
		एकूण	९२.५१	१३.९८	०.६१	०.०१	१.५७	१६.५३	
२	नाशिक विभाग	मोठे	४७८.७९	१३१.१९	३४.९८	१४.५१	६६.६१	३३०.२७	
		मध्यम	२०८.११	५२.२३	१६.९४	१०.१९	१२.५८	१२१.२४	
		लघु	२६०.३७	३३.११	८.४४	६.४२	१.६४	६४.३७	
		एकूण	९४७.२७	२१६.५३	६०.३६	३१.१२	८०.८३	५१५.८८	
३	पुणे विभाग	मोठे	१०५४.३३	३७३.३१	१६६.७७	०.८०	२६६.३०	११२०.७३	
		मध्यम	१८४.९०	३४.१७	१४.८५	०.३६	३४.२७	१३१.६७	
		लघु	२७४.९५	९८.६७	३७.०७	०.२३	२४.३६	२११.२६	
		एकूण	१५१४.१८	५०६.१५	२१८.६९	१.३९	३२४.९३	१४६३.६६	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. १७ (पुढे चालू)

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० मधील हंगामनिहाय एकूण सिंचित क्षेत्र
(प्रकल्पावरील, विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	३० जून २००९ अखेर निमित्त सिंचन क्षमता	सन २००९-२०१० मधील सिंचित क्षेत्र					
				खरीप	रब्बी	उन्हाळी	डुहंगामी	बारमाही	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	५१७.६९	७.२४	३९.५१	८.७९	१९.७४	३८.३५	११३.६२
		मध्यम	१६०.८२	१.०७	१७.७३	२.६२	४.७१	५.०८	३१.२१
		लघु	३३९.५६	०.९६	२७.२४	२.५३	३.३८	५.३५	३९.४५
		एकूण	१०१८.०७	९.२७	८४.४७	१३.९३	२७.८३	४८.७८	१८४.२७
५	अमरावती विभाग	मोठे	१८७.८०	०.३१	३०.३४	०.१२	३.५२	३.६३	३७.९२
		मध्यम	१२२.४५	०.१४	१०.११	०.३२	१.३१	०.९६	१२.८४
		लघु	१४९.५५	१.३३	१६.५६	०.७५	१.८१	१.९०	२२.३५
		एकूण	४५९.८०	१.७८	५७.०१	१.१९	६.६४	६.४९	७३.११
६	नागपूर विभाग	मोठे	३०५.१३	११४.७५	४५.८१	०.१९	१.११	०.३४	१६२.२०
		मध्यम	१३१.३८	४२.७९	२१.४४	०.६८	१.०३	०.७६	६६.७०
		लघु	१६५.६५	४८.७५	१०.०४	०.१८	०.२९	०.७५	६०.०१
		एकूण	६०२.१६	२०६.२९	७७.२९	१.०५	२.४३	१.८५	२८८.९१
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	२५१४.८४	५१८.८३	६२६.६७	२१०.८५	३९.६८	३७५.३६	१७७१.३८	
	मध्यम	८२२.८४	१२१.३२	१३८.५३	३५.४१	१७.६०	५३.७१	३६६.५७	
	लघु	१२१६.३२	११७.०१	१९०.२४	४९.६६	१२.१४	३५.३८	४०४.४२	
	एकूण	४६३४.००	७५७.१६	९५५.४३	२९५.९१	६९.४२	४६४.४५	२५४२.३६	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १८
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००७-२००८)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.०७	०.०३	०.००	५.८४	०.००	०.०१	०.००	०.४३	२.६४	९.०२
		मध्यम	०.००	०.००	०.०७	०.०१	२.८०	०.००	०.००	०.०७	०.१३	३.०८	
		लघु	०.००	१.२९	०.२८	०.२३	१.६६	०.०४	०.२२	१.५१	३.४०	८.६३	
		एकूण	०.००	१.३६	०.३८	०.२४	१०.३०	०.०४	०.२३	२.०१	६.१७	२०.७३	
२	नाशिक विभाग	मोठे	११.२५	४९.५५	४.००	२१.९८	०.४२	३.७६	१६.२०	१०.८६	४०.८१	१६९.४८	
		मध्यम	१.८६	१५.६१	४.३३	५.६१	०.१०	०.०२	१.६७	३.६२	११.०८	४५.२३	
		लघु	४.२७	१३.१३	१.३७	६.७४	०.५१	०.०३	०.४३	०.७६	८.६५	३७.६९	
		एकूण	१७.३८	७८.२९	९.७०	३४.३३	१.०३	३.८१	१८.३०	१६.०७	६०.५४	२५२.४०	
३	पुणे विभाग	मोठे	८९.४६	८६.६४	९.८८	१९.८७	५२.३५	३२.४४	१६८.५२	२.१९	१६३.५८	६३९.७९	
		मध्यम	१०.४६	७.२३	४.०३	१.१३	२२.६६	३.५०	२७.८२	४.६१	११.९९	९६.४४	
		लघु	३२.८१	२८.१२	४.६६	५.१९	१२.७४	३.०३	१५.२९	०.५७	६७.८४	१७३.८२	
		एकूण	१३२.७३	१२१.९९	१८.५७	२६.१९	८७.७५	३८.९७	२१९.६३	८.७७	२४३.४१	९१०.०५	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १८ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००७-२००८)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	१५.८४	६३.६७	१५.८७	८.५७	०.०१	४.१०	४१.६४	१६.८२	३.१६	२०.९१	१९०.५९
		मध्यम	८.२३	९.४४	४.३२	३.१८	०.००	१.४१	६.९६	३.७८	१.२३	३.८२	४२.३७
		लघु	१०.०६	१३.२९	२.८९	५.६२	०.००	१.४२	६.७९	३.३८	०.२८	५.४०	४९.१३
		एकूण	३४.१३	८६.४०	२३.०८	१७.३७	०.०१	६.९३	५५.३९	२३.९८	४.६७	३०.१३	२८२.०९
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	२८.५९	१.३०	३.८९	०.००	०.७२	१.१५	१.५५	२.२४	६.२८	४५.७३
		मध्यम	०.०१	१६.०१	१.६२	२.१२	०.००	०.१६	२.६८	०.६८	०.४१	१.००	२४.६९
		लघु	०.१३	२६.००	१.१८	८.०१	०.००	०.२०	०.२८	१.४४	१.६५	२.९२	४१.८१
		एकूण	०.१५	७०.६०	४.१०	१४.०२	०.००	१.०८	४.११	३.६७	४.३०	१०.२०	११२.२३
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.३०	३०.६९	०.३०	१०.१३	१३३.७२	०.८४	०.२९	०.१४	०.०९	२.४७	१७८.९७
		मध्यम	०.१८	१५.०४	०.६४	८.३१	४१.९६	०.५९	०.४९	१.०१	०.६५	२.२५	७१.१२
		लघु	०.३३	८.७३	०.०८	३.८४	५३.६५	१.०६	०.०२	०.३०	०.४९	०.५६	६८.९६
		एकूण	०.८१	५४.४६	१.०२	२२.२८	२२९.३३	२.४९	०.८०	१.३५	१.२३	५.२८	३१९.०५
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	११६.८६	२५९.२१	३१.३८	६४.४४	१९२.३४	४१.८६	२२७.८१	४४.०२	१८.९७	२३६.६९	१२३३.५८	
	मध्यम	२०.७४	६३.३३	१५.०१	२०.३६	६७.५२	५.६८	३९.६२	१३.७०	६.७०	३०.२७	२८२.९३	
	लघु	४७.६०	९०.५६	१०.४६	२९.६३	६८.५६	५.७८	२३.०३	७.३९	८.२६	८८.७७	३८०.०४	
	एकूण	१८५.२०	४१३.१०	५६.८५	११४.४३	३२८.४२	५३.३२	२९०.४६	६५.११	३३.९३	३५५.७३	१८९६.५५	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १९
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००७-२००८)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण	
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.००	०.००	०.००	०.७०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.१२	०.८२
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२
		लघु	०.००	०.०२	०.००	०.०५	०.०४	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.११
		एकूण	०.००	०.०२	०.००	०.०५	०.७६	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.१२
२	नाशिक विभाग	मोठे	२०.९९	३०.७५	५.४८	१२.९३	०.९६	१०.३४	१७.४९	४.३६	१८.८७	५४.३९	१७६.५६	
		मध्यम	८.४८	११.४८	०.६८	६.४५	०.७५	०.२९	१.५४	५.४७	१०.२८	२८.९९	७४.४१	
		लघु	५.७२	५.०१	०.०८	२.२५	१.६९	०.११	०.८४	३.६२	०.८७	१२.२५	३२.४४	
		एकूण	३५.१९	४७.२४	६.२४	२१.६३	३.४०	१०.७४	१९.८७	१३.४५	३०.०२	९५.६३	२८३.४१	
३	पुणे विभाग	मोठे	७५.७५	३६.९१	८.२९	१८.१८	४.३६	३.९१	६४.९०	१.६८	१.६८	१४६.८४	३६०.८२	
		मध्यम	७.५३	२.६१	०.६३	१.३०	१.०९	०.६०	५.५१	०.००	०.२९	३.२७	२२.८३	
		लघु	६.२५	५.३३	१.१३	१.६८	०.४२	०.७६	२.०१	०.००	०.००	५.५७	२३.१५	
		एकूण	८९.५३	४४.८५	१०.०५	२१.१६	५.८७	५.२७	७२.४२	१.९७	१.९७	१५५.६८	४०६.८०	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. १९ (पुढे चालु)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००७-२००८)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण
			ज्वारी	गाहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	१३.५३	२२.८९	२.७८	४.७२	०.००	१.०७	१४.७७	७.५९	४.२२	२०.०६	११.६३
		मध्यम	३.०८	६.५९	०.०८	२.६१	०.००	०.२४	०.८६	०.६४	०.५५	१.२४	१.५.८९
		लघु	२.१७	३.७३	०.०५	१.९९	०.००	०.१६	१.१८	०.२९	०.१९	१.१९	१०.९५
		एकूण	१८.७८	३३.२१	२.९१	९.३२	०.००	१.४७	१६.८१	८.५२	४.९६	२२.४९	११८.४७
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	८.६४	०.२४	६.९३	०.००	०.०९	०.५६	०.४२	०.४१	०.९५	१८.२४
		मध्यम	०.००	५.३१	०.६२	२.२८	०.००	०.१२	०.८७	०.१९	२.६९	१.५२	१३.६०
		लघु	०.०१	६.७०	०.१५	२.८१	०.००	०.०१	०.५५	०.७०	०.४८	१.६०	१३.०१
		एकूण	०.०१	२०.६५	१.०१	१२.०२	०.००	०.२२	१.९८	१.३१	३.५८	४.०७	४४.८५
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.०६	२.८२	०.०७	१.३७	०.५६	०.०६	०.११	०.१२	०.३८	०.५४	६.०९
		मध्यम	०.००	२.६१	०.०९	१.३७	०.१२	०.०४	०.०९	०.१८	०.३४	०.४३	५.२७
		लघु	०.००	०.९६	०.०२	०.५८	०.०५	०.००	०.००	०.०२	०.२९	०.१४	२.०६
		एकूण	०.०६	६.३९	०.१८	३.३२	०.७३	०.१०	०.२०	०.३२	१.०१	१.११	१३.४२
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	११०.३३	१०२.०१	१६.८६	४४.१३	६.५८	१५.४७	९७.८३	१२.४९	२५.५६	२२२.९०	६५४.१६
		मध्यम	१९.०९	२८.६०	२.१०	१४.०१	१.९८	१.२९	८.८७	६.४८	१४.१५	३५.४५	१३२.०२
		लघु	१४.१५	२१.७५	१.४३	९.३६	२.२०	१.०४	४.५८	४.६३	१.८३	२०.७५	८१.७२
		एकूण	१४३.५७	१५२.३६	२०.३९	६७.५०	१०.७६	१७.८०	१११.२८	२३.६०	४१.५४	२७९.१०	८६७.९०

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २०
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालवा व विहिर)
(२००७-२००८)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.०७	०.०३	०.००	६.५४	०.००	०.०१	०.००	०.०१	०.४३	२.७६	९.८४
		मध्यम	०.००	०.००	०.०७	०.०१	२.८३	०.००	०.००	०.००	०.०१	०.०७	०.१३	३.११
		लघु	०.००	१.३०	०.२८	०.२९	१.७०	०.०४	०.२२	०.००	१.५०	३.४०	८.७३	२१.६८
		एकूण	०.००	१.३७	०.३८	०.३०	११.०७	०.०४	०.२३	०.००	२.००	६.२९	२१.६८	
२	नाशिक विभाग	मोठे	३२.२४	८०.२९	९.४८	३४.९१	१.३९	१४.१०	३३.७०	२९.७३	१५.०१	२९.७३	९५.२०	३४६.०५
		मध्यम	१०.३४	२७.०९	५.०१	१२.०६	०.८५	०.३१	३.२१	११.६१	४०.०७	११९.६४	१९९.६४	
		लघु	९.९९	१८.१४	१.४५	८.९७	२.२०	०.१४	१.२७	५.४२	१.६३	२०.९१	७०.१२	
		एकूण	५२.५७	१२५.५२	१५.९४	५५.९४	४.४४	१४.५५	३८.१८	२९.५२	४२.९७	१५६.१८	५३५.८१	
३	पुणे विभाग	मोठे	१६५.२१	१२३.५४	१८.१७	३८.०५	५६.७१	३६.३५	२३३.४२	१४.८६	३१०.४२	३८.८७	१०००.६०	
		मध्यम	१७.९९	९.८४	४.६७	२.४३	२३.७५	४.३५	३३.३३	४.६१	१५.२७	११९.५४		
		लघु	३९.०६	३३.४५	५.७९	६.८७	१३.१६	३.७९	१७.३०	०.५७	७३.४२	१९६.९८		
		एकूण	२२२.२६	१६६.८३	२८.६३	४७.३५	९३.६२	४४.४९	२८४.०५	२०.०४	१०.७४	३९९.११	१३९७.१२	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २० (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालवा व विहिर)
(२००७-२००८)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेलबिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	२९.३७	८६.५६	१८.६५	१३.२९	०.०१	५.१७	५६.४१	२४.३९	७.३९	४०.९७	२८२.२१	
		मध्यम	११.३०	१६.०३	४.४१	५.७८	०.००	१.६५	७.८०	४.४२	१.८०	५.०७	५८.२६	
		लघु	१२.२३	१७.०२	२.९४	७.६१	०.००	१.६०	७.९८	३.६७	०.४७	६.५९	६०.११	
		एकूण	५२.९०	११९.६१	२६.००	२६.६८	०.०१	८.४२	७२.१९	३२.४८	९.६६	५२.६३	४००.५८	
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	३७.२३	१.५३	१०.८२	०.००	०.८०	१.७२	१.९८	२.६५	७.२३	६३.९७	
		मध्यम	०.०१	२१.३२	२.२५	४.४०	०.००	०.२८	३.५४	०.८७	३.०७	२.५२	३८.२६	
		लघु	०.१४	३२.७०	१.३४	१०.८२	०.००	०.२१	०.८३	२.१४	२.१३	४.५२	५४.८३	
		एकूण	०.१६	९१.२५	५.१२	२६.०४	०.००	१.२९	६.०९	४.९९	७.८५	१४.२७	१५७.०६	
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.३७	३३.५०	०.३८	११.५०	१३४.२८	०.९०	०.४०	०.२६	०.४७	३.०१	१८५.०७	
		मध्यम	०.१८	१७.६५	०.७३	९.६६	४२.०८	०.६३	०.५८	१.१९	०.९९	२.६९	७६.३८	
		लघु	०.३३	९.६९	०.१०	४.४२	५३.७०	१.०६	०.०२	०.२२	०.७८	०.७०	७१.०२	
		एकूण	०.८८	६०.८४	१.२१	२५.५८	२३०.०६	२.५९	१.००	१.६७	२.२४	६.४०	३३२.४७	
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२२७.२०	३६१.१९	४८.२४	१०८.५७	१९८.९३	५७.३२	३२५.६६	५६.५०	४४.५४	४५९.५९	१८८७.७४	
		मध्यम	३९.८२	९१.९३	१७.१४	३४.३४	६९.५१	७.२२	४८.४६	२०.१८	२०.८४	६५.७५	४१५.१९	
		लघु	६१.७५	११२.३०	११.९०	३८.९८	७०.७६	६.८४	२७.६२	१२.०२	१०.०८	१०९.५४	४६१.७९	
		एकूण	३२८.७७	५६५.४२	७७.२८	१८१.८९	३३९.२०	७१.३८	४०१.७४	८८.७०	७५.४६	६३४.८८	२७६४.७२	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २१
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
१	कोकण विभाग	मोठे	०.०१	०.००	०.०३	०.००	४.५५	०.०१	०.००	०.००	०.८६	३.१८	८.६४
		मध्यम	०.००	०.००	०.०७	०.००	२.६९	०.००	०.०२	०.००	०.०१	०.०६	२.८५
		लघु	०.००	१.४०	०.२४	०.०९	१.२८	०.००	०.४४	०.००	१.१३	१.२२	५.८०
		एकूण	०.०१	१.४०	०.३४	०.०९	८.५२	०.०१	०.४६	०.००	२.००	४.४६	१७.२९
२	नाशिक विभाग	मोठे	६.७७	४३.९७	४.५३	१६.८८	०.७९	१.८९	११.०१	५.७३	९.४५	२४.९५	१२५.९७
		मध्यम	२.००	११.९२	३.३०	६.१२	०.००	०.०४	०.३०	४.००	१.०३	७.६०	३६.३१
		लघु	३.८८	९.८६	१.०७	५.५४	०.३३	०.०४	०.०७	२.६८	०.६२	५.७०	२९.७९
		एकूण	१२.६५	६५.७५	८.९०	२८.५४	१.१२	१.९७	११.३८	१२.४१	११.१०	३८.२५	१९२.०७
३	पुणे विभाग	मोठे	७३.१८	५५.११	७.६०	१४.६८	४३.०१	७.०४	१०२.१८	०.०४	३.२४	१५७.३०	४६३.३८
		मध्यम	९.३९	५.५७	५.००	१.७५	२१.४८	२.३९	२४.५५	०.१०	१.७६	२१.०४	९३.०३
		लघु	३४.२७	२७.६२	४.९४	४.८१	८.०९	१.४८	१९.३४	०.२४	१.५३	७९.८९	१८२.२१
		एकूण	११६.८४	८८.३०	१७.५४	२१.२४	७२.५८	१०.९१	१४६.०७	०.३८	६.५३	२५८.२३	७३८.६२

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २१ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००८-२००९)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										
			ज्वारी	गाहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	२३.४२	४३.४३	१२.२४	९.२४	०.००	३.३२	२७.७३	४८.७४	४.०३	१५.०५	१८७.२०
		मध्यम	७.९७	५.७४	३.९९	३.४४	०.००	०.६८	४.५५	५.८८	०.६३	२.८१	३४.८९
		लघु	११.५२	७.०६	३.५६	५.८९	०.००	१.०७	४.६५	५.८८	०.२०	३.१३	४२.९६
		एकूण	४२.९१	५६.२३	१८.९९	१८.५७	०.००	५.०७	३६.९३	६०.५०	४.८६	२०.९९	२६५.०५
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	८.७८	०.२३	७.१६	०.००	०.३०	०.२२	१.७२	२.५३	१.६७	२२.६२
		मध्यम	०.०१	६.३८	१.२४	१.५७	०.००	०.०४	०.०६	०.८८	०.१९	०.५३	१०.९०
		लघु	०.०१	७.६४	०.२३	७.१२	०.००	०.१२	०.०३	१.६५	०.५४	१.७१	१९.०५
		एकूण	०.०३	२२.८०	१.७०	१५.८५	०.००	०.४६	०.३१	४.२५	३.२६	३.९१	५२.५७
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.४२	२.८९	०.००	५.९८	११६.४६	०.०१	०.००	०.०५	०.००	२.०७	१२७.८८
		मध्यम	०.१२	५.९१	०.१६	७.८६	४३.०६	०.३३	०.१०	०.७१	०.८०	०.९८	६०.०३
		लघु	०.०४	१.६७	०.०२	३.७९	५०.८२	०.०५	०.००	०.१२	०.१९	०.१६	५६.८६
		एकूण	०.५८	१०.४७	०.१८	१७.६३	२१०.३४	०.३९	०.१०	०.८८	०.९९	३.२१	२४४.७७
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	१०३.८१	१५४.१८	२४.६३	५३.९४	१६४.८१	१२.५७	१४१.१४	५६.२८	२०.११	२०४.२२	९३५.६९	
	मध्यम	१९.४९	३५.५२	१२.९६	२०.७४	६७.२३	३.४८	२९.५८	११.५७	४.४२	३३.०२	२३८.०१	
	लघु	४९.७२	५५.२५	१०.०६	२७.२४	६०.५२	२.७६	२४.५३	१०.५७	४.२१	९१.८१	३३६.६७	
	एकूण	१७३.०२	२४४.९५	४७.६५	१०१.९२	२९२.५६	१८.८१	१९५.२५	७८.४२	२८.७४	३२९.०५	१५१०.३७	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २२
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००८-२००९)

हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	०.००	०.०५	०.००	०.०२	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	०.१०
		एकूण	०.००	०.०५	०.००	०.०२	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	०.१०
२	नाशिक विभाग	मोठे	२५.१२	३४.४१	४.०७	१२.६८	१.०५	९.३६	१९.४१	७.८९	१७.५४	५७.३६	१८८.८९	
		मध्यम	१३.६६	१५.७५	०.४०	४.४८	०.०३	०.२५	०.८५	५.८०	१२.४५	२५.२३	७८.९०	
		लघु	३.५३	९.३१	०.०६	२.११	०.४४	०.०९	०.१०	४.४२	०.७५	११.९९	३२.८०	
		एकूण	४२.३१	५९.४७	४.५३	१९.२७	१.५२	९.७०	२०.३६	१८.११	३०.७४	९४.५८	३००.५९	
३	पुणे विभाग	मोठे	८७.०५	४६.८१	५.७०	१८.१०	४.९१	३.०१	७८.४०	०.०६	१.९९	१४३.४५	३८९.४८	
		मध्यम	६.९६	२.६८	१.१७	१.२८	०.०८	०.६२	६.५६	०.००	०.७५	४.८६	२४.९६	
		लघु	८.८९	३.६०	०.८२	१.६९	०.०२	०.२३	१.४६	०.०६	०.०९	७.६५	२४.५१	
		एकूण	१०२.९०	५३.०९	७.६९	२१.०७	५.०१	३.८६	८६.४२	०.१२	२.८३	१५५.९६	४३८.९५	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २२ (पुढे चालु)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके												
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल विया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)		
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	१७.८३	२८.४०	१.९२	८.१६	०.००	०.६४	१०.१०	१२.३१	३.४१	२१.२३	१०४.००		
		मध्यम	३.९५	४.०५	०.१०	२.९२	०.००	०.१६	०.७०	०.९५	०.४०	१.८६	१५.०९		
		लघु	२.३१	४.२९	०.१०	१.५३	०.००	०.१०	०.७२	०.५१	०.४७	१.५९	११.६२		
		एकूण	२४.०९	३६.७४	२.१२	१२.६१	०.००	०.९०	११.५२	१३.७७	४.२८	२४.६८	१३०.७१		
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	४.३७	०.१८	४.६०	०.००	०.०१	०.२६	०.१०	०.७४	०.१४	१२.००		
		मध्यम	०.०५	४.८३	०.६०	१.८५	०.००	०.०१	०.३१	०.४०	१.३८	०.९३	१०.३६		
		लघु	०.००	२.२३	०.०९	२.०७	०.००	०.२०	०.१५	०.४२	०.०७	०.३६	५.५९		
		एकूण	०.०५	११.४३	०.८७	८.५२	०.००	०.२२	०.७२	१.७२	२.१९	२.२३	२७.९५		
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.०१	१.९६	०.००	१.१३	०.६४	०.१३	०.०३	०.०६	०.१६	०.४४	४.५६		
		मध्यम	०.००	१.२९	०.००	१.१३	०.०१	०.००	०.०३	०.१५	०.१३	०.१४	२.८८		
		लघु	०.००	०.४५	०.००	०.७२	०.०२	०.०३	०.००	०.०३	०.१६	०.०१	१.४२		
		एकूण	०.०१	३.७०	०.००	२.९८	०.६७	०.१६	०.०६	०.२४	०.४५	०.५९	८.८६		
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	१३०.०१	११५.९५	११.८७	४४.६७	६.६०	१३.१५	१०८.२०	२१.२२	२३.८४	२२३.४२	६९८.९३		
		मध्यम	२४.६२	२८.६०	२.२७	११.६६	०.१२	१.०४	८.४५	७.३०	१५.११	३३.०२	१३२.१९		
		लघु	१४.७३	१९.९३	१.०७	८.१४	०.४९	०.६५	२.४३	५.४४	१.५४	२१.६२	७६.०४		
		एकूण	१६९.३६	१६४.४८	१५.२१	६४.४७	७.२१	१४.८४	११९.०८	३३.९६	४०.४९	२७८.०६	९०७.१६		

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २३
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (नदीनाल्यावरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण	
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	०.००	०.००	०.०२	०.००	०.०३	०.००	०.००	०.००	०.६२	०.४६	१.१३	१.१३
		एकूण	०.००	०.००	०.०२	०.००	०.०३	०.००	०.००	०.००	०.६२	०.४६	१.१३	१.१३
२	नाशिक विभाग	मोठे	१.२९	४.५३	०.०२	३.५८	०.०३	१.११	०.५१	१.२८	३.७९	१६.६४	१६.६४	
		मध्यम	०.३४	२.६०	०.०५	१.२७	०.००	०.००	०.२५	०.१५	१.६४	६.३७	६.३७	
		लघु	०.१५	३.५४	०.०२	१.१६	०.०४	०.०१	०.०१	०.१७	१.२१	६.७१	६.७१	
		एकूण	१.७८	१०.६७	०.०९	६.०१	०.०७	१.१२	०.७७	१.६०	६.६४	२९.७२	२९.७२	
३	पुणे विभाग	मोठे	२९.०२	२६.७७	३.८०	४.४४	२०.५३	१५.६७	५७.९६	०.५०	५४.९२	२१३.७५	२१३.७५	
		मध्यम	१.२९	०.६८	१.०२	०.२२	३.००	०.१९	२.५०	०.०६	२.७६	११.७२	११.७२	
		लघु	२.६९	१.२६	०.१९	०.१५	०.३६	०.११	०.६७	०.३२	२.३९	८.१४	८.१४	
		एकूण	३३.००	२८.७१	५.०१	४.८१	२३.८९	१५.९७	६१.१३	०.८८	६०.०७	२३३.६१	२३३.६१	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २३ (पुढे चालु)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (नदीनाल्यावरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके												
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल विया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)		
४	ओरंगाबाद विभाग	मोठे	२.१९	६.४०	०.८४	०.८२	०.००	०.२३	५.२२	३.९३	०.४९	१.४६	२१.५८		
		मध्यम	०.६५	१.४९	०.२२	०.५५	०.००	०.०४	०.५६	०.४९	०.०९	०.४१	४.५०		
		लघु	१.५५	२.३७	०.११	१.०८	०.००	०.०६	०.२०	०.८०	०.००	०.८८	७.०५		
		एकूण	४.३९	१०.२६	१.१७	२.४५	०.००	०.३३	५.९८	५.२२	०.५८	२.७५	३३.१३		
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	०.५८	०.१०	०.२३	०.००	०.००	०.०४	०.०२	०.०४	०.०४	१.०८		
		मध्यम	०.०४	०.९८	०.३५	१.११	०.००	०.०३	०.०९	०.८०	०.२८	०.२४	३.९२		
		लघु	०.००	०.९५	०.०७	०.८०	०.००	०.०१	०.०१	०.४०	०.०५	०.१६	२.४५		
		एकूण	०.०४	२.५१	०.५२	२.१४	०.००	०.०४	०.१४	१.२२	०.३७	०.४७	७.४५		
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.०५	१.४३	०.००	१.६०	०.९९	०.२०	०.०५	०.०४	०.१६	०.३२	४.८४		
		मध्यम	०.००	०.८७	०.००	१.०८	०.००	०.००	०.२०	०.०२	०.१६	०.०७	२.४०		
		लघु	०.००	०.११	०.००	०.४१	०.४६	०.००	०.००	०.०२	०.०२	०.०४	१.०६		
		एकूण	०.०५	२.४१	०.००	३.०९	१.४५	०.२०	०.२५	०.०८	०.३४	०.४३	८.३०		
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	मोठे	३२.५५	३९.७१	४.७६	१०.६७	२१.५५	१७.२१	६३.७८	४.६३	२.४७	६०.५६	२५७.८९		
		मध्यम	२.३२	६.६२	१.६४	४.२३	३.००	०.२६	३.६०	१.३८	०.७४	५.१२	२८.९१		
		लघु	४.३९	८.२३	०.४१	३.६०	०.८९	०.१९	०.८९	१.६२	१.१८	५.१४	२६.५४		
		एकूण	३९.२६	५४.५६	६.८१	१८.५०	२५.४४	१७.६६	६८.२७	७.६३	४.३९	७०.८२	३१३.३४		

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २४

प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे एकूण क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण	
			ज्वारी	गहू	भुईमूग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.०१	०.००	०.०३	०.००	४.५५	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.००	३.१८	८.६३
		मध्यम	०.००	०.००	०.०७	०.००	२.६९	०.००	०.०२	०.००	०.०१	०.०६	२.८५	
		लघु	०.००	१.४६	०.३६	०.११	१.३२	०.००	०.४४	०.००	१.७५	१.७०	७.०४	
		एकूण	०.०१	१.४६	०.३६	०.११	८.५६	०.०१	०.४६	०.००	२.६९	४.९४	१८.५२	
२	नाशिक विभाग	मोठे	३३.१८	८२.९२	८.६२	३३.१४	१.८७	१२.३६	३०.९२	२८.२८	१४.१२	८६.०९	३३१.५०	
		मध्यम	१६.०१	३०.२७	३.७५	११.८६	०.०३	०.२८	१.४०	१.८७	१३.६४	३४.४८	१२१.५९	
		लघु	७.५६	२२.७२	१.१६	८.८१	०.८१	०.१४	०.१८	७.५०	१.५४	१८.८९	६९.३१	
		एकूण	५६.७५	१३५.९१	१३.५३	५३.८१	२.७१	१२.७८	३२.५०	४३.४६	१३९.४६	५२२.४०		
३	पुणे विभाग	मोठे	१८९.२५	१२८.६९	१७.०९	३७.२३	६८.४५	२५.७२	२३८.५४	५.७४	०.२५	३५५.६६	१०६६.६२	
		मध्यम	१७.६३	८.९३	७.२०	३.२५	२४.५७	३.२०	३३.६२	२.५६	०.१०	२८.६६	१२९.७२	
		लघु	४५.८५	३२.४८	५.९५	६.६४	८.४६	१.८७	२१.४७	१.९४	०.३०	८९.९३	२१४.८९	
		एकूण	२५२.७३	१७०.१०	३०.२४	४७.१२	१०१.४८	३०.७९	२९३.६३	१०.२४	४७४.२५	१४११.२३		

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २४ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे एकूण क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)
(२००८-२००९)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके													एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५		
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	४३.४४	७८.२३	१४.९९	१८.७३	०.००	४.२०	४३.०६	६४.९८	८.८१	३६.८३	३१३.२७			
		मध्यम	१२.५७	११.२७	३.५१	६.९१	०.००	०.८९	५.८०	७.३२	१.१२	५.१०	५४.४९			
		लघु	१५.४५	१३.५७	३.७९	८.६४	०.००	१.२४	५.५७	७.१०	०.४८	५.९२	६१.७६			
		एकूण	७१.४६	१०३.०७	२२.२९	३४.२८	०.००	६.३३	५४.४३	७९.४०	१०.४१	४७.८५	४२९.५२			
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	१३.७४	०.५१	११.९९	०.००	०.३०	०.५२	२.६४	३.३०	२.६८	३५.६९			
		मध्यम	०.११	१२.१८	२.१८	४.५४	०.००	०.०८	०.४६	२.०८	१.८५	१.७१	२५.१९			
		लघु	०.०१	१०.८२	०.३९	९.९९	०.००	०.३२	०.१८	२.४८	०.६६	२.२२	२७.०७			
		एकूण	०.१३	३६.७४	३.०८	२६.५२	०.००	०.७०	१.१६	७.२०	५.८१	६.६१	८७.९५			
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.४९	६.२८	०.००	८.७१	११८.०९	०.३५	०.०८	०.१५	०.३२	२.८३	१३७.३०			
		मध्यम	०.४५	७.७५	०.१७	१०.०६	४३.०७	०.३३	०.३२	०.८८	१.१०	१.१९	६५.३२			
		लघु	०.०३	२.२३	०.०२	५.०५	५१.१९	०.०९	०.००	०.१७	०.३७	०.२२	५९.३७			
		एकूण	०.९७	१६.२६	०.१९	२३.८२	२१२.३५	०.७७	०.४०	१.२०	१.७९	४.२४	२६१.९९			
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२६६.३८	३०९.८६	४१.२४	१०९.८०	११२.९६	४२.९४	३१३.२२	८२.१४	४७.३०	४८७.२७	१८९३.०१			
		मध्यम	४६.७७	७०.४०	१६.८८	३६.६२	७०.३६	४.७८	४१.६२	२०.२५	२०.२८	७१.२०	३९९.१६			
		लघु	६८.९०	८३.२८	११.५७	३९.२४	६१.७८	३.६६	२७.८४	१७.५५	६.७४	११८.८८	४३९.४४			
		एकूण	३८२.०५	४६३.५४	६९.६९	१८५.६६	३२५.१०	५१.३८	३८२.५८	११९.९४	७४.३२	६७७.३५	२७३१.६१			

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २५
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.१६	०.००	०.०३	०.००	३.६३	०.००	०.००	०.००	०.००	०.८४	१.८७	६.५३
		मध्यम	०.००	०.००	०.०१	०.००	२.७०	०.०३	०.००	०.०३	०.०१	०.०१	०.०३	२.८६
		लघु	०.००	१.२६	०.१८	०.०८	१.५७	०.००	०.५३	०.००	१.५०	१.५०	१.११	६.२३
		एकूण	०.१६	१.२६	०.३०	०.०८	७.१०	०.०३	०.५६	०.००	२.३५	२.३५	३.०१	१५.६२
२	नाशिक विभाग	मोठे	६.००	२७.१२	५.५२	१४.९५	०.१३	१४.६२	४.१३	१४.६२	६.३३	१३.९९	४१.१६	१३३.९५
		मध्यम	२.४६	८.९५	१.९०	७.१९	०.००	०.०१	०.५२	०.५२	६.२४	१.१६	७.६२	३६.०५
		लघु	१.८६	४.८५	१.२७	५.८३	०.००	०.०३	०.१२	०.१२	३.०५	०.७७	५.९६	२३.७४
		एकूण	१०.३२	४०.९२	८.६९	२७.९७	०.१३	४.१७	१५.२६	१५.६२	१५.९२	१५.९२	५४.७४	१९३.७४
३	पुणे विभाग	मोठे	६०.५९	४९.३५	१०.९२	१२.८८	३१.३८	१०.४२	१०६.९८	२.७०	२.८७	१६१.९१	४५०.००	
		मध्यम	१०.००	४.२७	४.६२	१.९२	२५.०५	२.३८	२४.५७	०.१८	१.४६	१७.६९	९२.१४	
		लघु	३७.४६	३५.५२	४.७३	४.३४	१६.७५	१.६८	१८.६५	१.१४	१.२८	५०.९९	१७२.५४	
		एकूण	१०८.०५	८९.१४	२०.२७	१९.१४	७३.१८	१४.४८	१५०.२०	४.०२	५.६१	२३०.५९	७१४.६८	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २५ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (कालव्यावरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	७.४८	७.३६	०.९०	३.०९	०.०६	०.९१	१९.१४	११.२२	१.७९	६.९३	५८.८९
		मध्यम	४.७४	२.४५	१.३९	१.०४	०.०१	०.१४	२.७७	२.३९	०.४२	२.९६	१८.३१
		लघु	८.९७	५.९१	२.३५	३.८३	०.००	०.७४	४.७७	२.८२	०.०८	४.०३	३३.५०
		एकूण	२१.२०	१५.७२	४.६३	७.९७	०.०७	१.७९	२६.६८	१६.४३	२.३०	१३.९२	११०.७०
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	१४.४१	०.०४	२.७३	०.००	०.२५	०.०३	२.०६	३.१५	२.६३	२५.३१
		मध्यम	०.०१	३.५९	०.३२	०.७४	०.००	०.१०	०.०२	०.३९	०.१७	०.२१	५.५५
		लघु	०.०७	७.५३	०.१४	३.५५	०.००	०.८७	०.११	१.५०	१.५९	१.९७	१७.३३
		एकूण	०.०९	२५.५३	०.५०	७.०२	०.००	१.२२	०.१६	३.९५	४.९१	४.८१	४८.१९
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.४७	२७.९८	०.०८	७.२४	११२.२४	०.३५	०.१०	०.४२	०.१३	१.२३	१५०.२४
		मध्यम	०.२२	९.०९	०.२५	३.७०	४२.०९	०.६४	०.१८	०.७७	०.३२	०.५६	५७.८२
		लघु	०.१२	४.२१	०.०३	२.४१	४८.६१	०.१३	०.०५	०.४१	०.३८	०.३३	५६.६८
		एकूण	०.८१	४१.२८	०.३६	१३.३५	२०२.९४	१.१२	०.३३	१.६०	०.८३	२.१२	२६४.७४
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	७४.७१	१२६.२२	१७.४९	४०.८९	१४७.४४	१६.०६	१४०.८७	२२.७३	२२.७७	२१५.७३	८२४.९२
		मध्यम	१७.४३	२८.३५	८.५७	१४.५९	६९.८५	३.२७	२८.०९	१.९७	३.५४	२९.०७	२१२.७३
		लघु	४८.४८	५९.२८	८.७०	२०.०४	६६.९३	३.४५	२४.२३	८.९२	५.६०	६४.३९	३१०.०२
		एकूण	१४०.६३	२१३.८५	३४.७५	७५.५३	२८४.२२	२२.७८	१९३.१९	४१.६२	३१.९२	३०९.१९	१३४७.६७

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २६
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण	
			ज्वारी	गाहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		लघु	०.००	०.०२	०.००	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	०.०६
		एकूण	०.००	०.०२	०.००	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	०.०६
२	नाशिक विभाग	मोठे	२९.०३	२७.९६	३.२३	११.९८	०.९१	१०.५४	१९.४१	१०.४४	१७.४३	४६.६१	१७७.२४	
		मध्यम	८.८४	११.६२	०.९१	८.५८	०.५२	०.११	१.६०	६.५८	११.८९	२७.६९	७८.३४	
		लघु	६.३४	५.४८	०.०९	३.३०	०.५४	०.०९	०.१९	४.९८	०.९३	१२.२७	३४.२१	
		एकूण	४४.२१	४५.०६	४.२३	२३.८६	१.९७	१०.७४	२१.२०	२१.७०	३०.२५	८६.५७	२८९.७९	
३	पुणे विभाग	मोठे	७६.९३	५९.८७	१२.७५	२१.२५	१.८०	६.६९	८७.८३	५.०२	१७५.३६	४४८.८२		
		मध्यम	७.०८	२.४३	०.७२	१.०७	०.६१	०.६८	६.५५	०.००	१.०१	७.९२	२८.०७	
		लघु	६.८६	४.४५	२.०६	२.२०	०.०३	०.५६	३.१५	०.१६	०.६३	७.४८	२७.५८	
		एकूण	९०.८७	६६.७५	१५.५३	२४.५२	२.४४	७.९३	९७.५३	१.४८	६.६६	१९०.७६	५०४.४७	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २६ (पुढे चालु)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (विहिरीवरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	५.३७	९.७७	०.१२	२.३६	०.०१	०.२९	११.५३	७.०१	२.२७	६.७८	४५.५०	
		मध्यम	०.५४	२.१४	०.०४	०.९०	०.००	०.०३	१.३९	०.३२	१.४५	७.४३		
		लघु	०.८७	१.३८	०.०१	०.४३	०.००	०.०५	०.१५	०.४०	०.२२	०.८८	४.४१	
		एकूण	६.७८	१३.२९	०.१७	३.६९	०.०१	०.३८	१२.३१	८.८०	२.८१	९.११	५७.३४	
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	४.९२	०.००	४.५४	०.००	०.००	०.०१	०.२४	०.४०	१.३२	११.४३	
		मध्यम	०.००	३.८५	०.०६	०.७७	०.००	०.००	०.०३	०.१६	०.९३	०.५६	६.३६	
		लघु	०.००	२.१४	०.०३	०.८९	०.००	०.००	०.१०	०.२६	०.१७	०.३९	३.९८	
		एकूण	०.००	१०.९१	०.०९	६.२०	०.००	०.००	०.१४	०.६६	१.५०	२.२७	२१.७७	
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.०३	३.०६	०.०३	१.५१	०.७५	०.०६	०.०४	०.२१	०.१८	०.३६	६.२३	
		मध्यम	०.०२	२.४५	०.००	१.४६	०.००	०.००	०.०५	०.६८	०.३६	०.१९	५.२१	
		लघु	०.००	०.७३	०.०१	०.५१	०.१५	०.०१	०.०१	०.०६	०.२७	०.०५	१.८०	
		एकूण	०.०५	६.२४	०.०४	३.४८	०.९०	०.०७	०.१०	०.९५	०.८१	०.६०	१३.२४	
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	१११.३६	१०५.५८	१६.१३	४१.६४	३.४७	१७.५८	११८.८२	१८.९२	२५.३०	२३०.४३	६८९.२२	
		मध्यम	१६.४८	२२.४९	१.७३	१२.७८	१.३३	०.८२	८.८६	८.८१	१४.५१	३७.८१	१२५.४२	
		लघु	१४.०७	१४.२०	२.२०	७.३५	०.७२	०.७१	३.६०	५.८६	२.२२	२१.०९	७२.०४	
		एकूण	१४१.९१	१४२.२७	२०.०६	६१.७७	५.३२	१९.१२	१३१.२८	३३.५९	४२.०३	२८९.३३	८८६.६८	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २७
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (नदीनाल्यावरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण	
			ज्वारी	गाहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	०.००	०.०१	०.००	०.०१	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.०७	०.०२	०.११
		मध्यम	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०५	०.००	०.०५
		लघु	०.००	०.००	०.०२	०.००	०.०२	०.००	०.००	०.००	०.००	०.५४	०.११	०.६९
		एकूण	०.००	०.००	०.०३	०.००	०.०३	०.००	०.००	०.००	०.०६	०.६६	०.१३	०.८५
२	नाशिक विभाग	मोठे	४.५०	३.३३	०.०२	२.५३	०.०४	०.०४	०.५६	०.५५	१.०८	१.४३	५.०४	१९.०८
		मध्यम	०.३३	१.६६	१.०१	१.३५	०.००	०.००	०.२२	०.२२	०.१४	०.१४	१.९२	६.८५
		लघु	१.०१	१.५९	०.०१	१.३३	०.००	०.००	०.०१	०.०१	०.४६	०.१५	१.८६	६.४२
		एकूण	५.८४	६.५८	१.०४	५.२१	०.०४	०.५६	०.७८	१.७६	१.७२	१.७२	८.८२	३२.३५
३	पुणे विभाग	मोठे	१९.२७	३२.५५	१.९८	८.९२	१७.८०	३८.९९	६४.६५	०.२७	१.३६	३६.१२	२२१.९१	
		मध्यम	१.२३	०.७०	०.८१	०.२०	३.१०	०.१८	२.३४	०.००	०.००	२.९१	११.४७	
		लघु	२.०४	२.७१	०.०९	०.०७	०.४४	०.००	१.२५	०.००	०.१७	४.३६	११.१३	
		एकूण	२२.५४	३५.९६	२.८८	९.१९	२१.३४	३९.१७	६८.२४	०.२७	१.५३	४३.३९	२४४.५१	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. २७ (पुढे चालु)

प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र (नदीनाल्यावरील)

(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	०.६७	१.९७	०.२०	०.६०	०.००	०.०४	३.४०	१.५१	०.२२	०.६२	९.२३	
		मध्यम	०.७१	१.८९	०.००	०.२८	०.००	०.०८	०.७९	०.९२	०.१५	०.६५	५.४७	
		लघु	०.३३	०.४६	०.०७	०.१५	०.००	०.०३	०.१२	०.१६	०.०१	०.२३	१.५४	
		एकूण	१.७०	४.३३	०.२८	१.०२	०.००	०.१४	४.३१	२.५९	०.३८	१.५०	१६.२४	
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.००	०.३७	०.०१	०.५३	०.००	०.००	०.०१	०.०२	०.०२	०.२२	१.१८	
		मध्यम	०.००	०.४४	०.०५	०.२४	०.००	०.०२	०.००	०.०२	०.०२	०.१४		
		लघु	०.००	०.५४	०.०१	०.२७	०.००	०.०१	०.००	०.०८	०.०३	०.०९	१.०३	
		एकूण	०.००	१.३५	०.०७	१.०४	०.००	०.०३	०.०१	०.१२	०.०७	०.४५	२.२१	
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.०६	२.८८	०.००	१.०५	१.४८	०.०१	०.०८	०.०८	०.०१	०.१६	५.७५	
		मध्यम	०.०३	१.८१	०.१२	०.८६	०.२१	०.०४	०.२२	०.०४	०.२३	०.१०	३.६६	
		लघु	०.०२	०.७५	०.००	०.५६	०.००	०.०१	०.००	०.०४	०.११	०.०३	१.५२	
		एकूण	०.११	५.४४	०.१२	२.४७	१.६९	०.०६	०.३०	०.१०	०.३५	०.२९	१०.९३	
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	२४.५०	४१.१०	२.२२	१३.६३	१९.३३	३९.६०	६८.६९	२.९०	३.११	४२.१८	२५७.२६	
		मध्यम	२.३०	६.५०	१.९९	२.९३	३.३१	०.३२	३.५७	१.२०	०.५९	५.७२	२८.४३	
		लघु	३.४०	६.०५	०.२०	२.३८	०.४६	०.०५	१.३८	०.७४	१.०१	६.६८	२२.३३	
		एकूण	३०.१९	५३.६६	४.४२	१८.९३	२३.१०	३९.९६	७३.६४	४.८४	४.७१	५४.५८	३०८.०२	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २८
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे एकूण क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके											एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल विया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
१	कोकण विभाग	मोठे	०.१६	०.००	०.०४	०.००	३.६४	०.००	०.००	०.००	०.११	१.८९	६.६४	
		मध्यम	०.००	०.००	०.०९	०.००	२.७०	०.००	०.०३	०.००	०.०६	०.०३	२.९१	
		लघु	०.००	१.२८	०.२०	०.१०	१.५९	०.००	०.५३	०.००	२.०४	१.२४	६.९८	
		एकूण	०.१६	१.२८	०.३३	०.१०	७.९३	०.००	०.५६	०.००	३.०१	३.१६	१६.५३	
२	नाशिक विभाग	मोठे	३९.५३	५८.४१	८.७७	२९.४६	१.०८	१५.२३	३४.५८	३२.८५	१२.८१	१२३.२७		
		मध्यम	११.६३	२२.२३	३.८२	१७.१२	०.५२	०.१२	२.३४	१३.१९	३७.२३	१२१.२४		
		लघु	९.२१	११.९२	१.३७	१०.४६	०.५४	०.१२	०.३२	१.८५	२०.०९	६४.३७		
		एकूण	६०.३७	९२.५६	१३.९६	५७.०४	२.१४	१५.४७	३७.२४	४७.८९	१५०.१३	५१५.८८		
३	पुणे विभाग	मोठे	१५.६.७९	१४१.७७	२५.६५	४३.०५	५०.९८	५६.१०	२५९.४६	४.२९	९.२५	३७३.३९		
		मध्यम	१८.३१	७.४०	६.१५	३.१९	२८.७६	३.२४	३३.४६	०.१८	२.४७	२८.५२		
		लघु	४६.३६	४२.६८	६.८८	६.६१	१७.२२	२.२४	२३.०५	१.३०	२.०८	६२.८३		
		एकूण	२२९.४६	१९१.८५	३८.६८	५२.८५	९६.९६	६१.५८	३१५.९७	५.७७	१३.८०	४६४.७४		

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २८ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सिंचित क्षेत्रातील प्रमुख पिकांचे एकूण क्षेत्र (कालव्यावरील,विहिरीवरील व नदीनाल्यावरील)
(२००९-२०१०)

महाराष्ट्र राज्य

हजार हेक्टर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रमुख पिके										एकूण
			ज्वारी	गहू	भुईमुग	हरभरा	भात	तेल बिया	उस	कापूस	फळ लागवड	इतर	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	१३.५१	१९.११	१.२२	६.०४	०.०७	१.२४	३४.०७	१९.७४	४.२८	१४.३४	११३.६२
		मध्यम	५.९९	६.४७	१.४३	२.२२	०.०१	०.२५	४.१९	४.७९	०.८९	५.०५	३१.२१
		लघु	१०.१८	७.७४	२.४३	४.४१	०.००	०.८१	५.०३	३.३८	०.३१	५.१४	३९.४५
		एकूण	२९.६८	३३.३३	५.०७	१२.६८	०.०८	२.३०	४३.३०	२७.८३	५.४८	२४.५३	१८४.२७
५	अमरावती विभाग	मोठे	०.०१	१९.७०	०.०५	७.८०	०.००	०.२५	०.०५	२.३२	३.५७	४.१७	३७.९२
		मध्यम	०.०१	७.८८	०.४३	१.७५	०.००	०.१२	०.०५	०.५७	१.१२	०.९१	१२.८४
		लघु	०.०७	१०.२१	०.१८	४.७१	०.००	०.८८	०.२१	१.८४	१.७९	२.४५	२२.३४
		एकूण	०.०९	३७.७९	०.६६	१४.२६	०.००	१.२५	०.३१	४.७३	६.४८	७.५३	७३.१०
६	नागपूर विभाग	मोठे	०.५६	३३.९२	०.११	९.८०	११४.४७	०.४२	०.२२	०.६५	०.३२	१.७५	१६२.२२
		मध्यम	०.२७	१३.३५	०.३७	६.०२	४२.३०	०.६८	०.४५	१.४९	०.९१	०.८५	६६.६९
		लघु	०.१४	५.६९	०.०४	३.४८	४८.७६	०.१५	०.०६	०.५१	०.७६	०.४१	६०.००
		एकूण	०.९७	५२.९६	०.५२	१९.३०	२०५.५३	१.२५	०.७३	२.६५	१.९९	३.०१	२८८.९१
महाराष्ट्र राज्य	मोठे	२१०.५६	२७२.९१	३५.८४	९६.१५	१७०.२४	७३.२४	३२८.३८	४४.५५	५१.१८	४८८.३५	१७७१.४०	
	मध्यम	३६.२१	५७.३३	१२.२९	३०.३०	७४.२९	४.४१	४०.५२	१९.९९	१८.६४	७२.५९	३६६.५७	
	लघु	६५.९६	७९.५२	११.१०	२९.७७	६८.११	४.२०	२९.२०	१५.५२	८.८३	९२.१६	४०४.३९	
	एकूण	३१२.७३	४०९.७७	५९.२३	१५६.२३	३१२.६४	८१.८५	३९८.११	८०.०६	७८.६५	६५३.१०	२५४२.३६	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. २९
खोरे निहाय प्रमुख पिकाखालील प्रवाही सिंचनाचे सिंचित क्षेत्र
२००७-०८ ते २००९-१०

खोरे	वर्ष	खरीपाची पिके								एकूण (९)
		ज्वारी (३)	भुईमूग (४)	भात (५)	तेलबिया (६)	कापूस (७)	इतर (८)			
गोदावरी	२००७-०८	०.३१	३.५९	०.७४	३.९२	०.००	४.२५	१२.८१		
		(२.४२)	(२८.०२)	(५.७८)	(३०.६०)	०.००	(३३.१८)	(१००.००)		
		०.०९	१.२४	१.१०	२.५५	०.११	१२.१९	१७.२८		
गोदावरी	२००८-०९	(०.०८)	(०.५६)	(९३.५७)	(१.१६)	(०.९३)	(३.७०)	(१००.००)		
		०.०२	१.४२	०.१०	३.२८	०.९३	२८.६२	३४.३७		
		(०.०६)	(४.१३)	(०.२९)	(९.५४)	(२.७१)	(८३.२७)	(१००.००)		
गोदावरी	२००७-०८	२७.२५	१४.६९	८०.५३	३६.२१	१६.२७	१०८.१४	२८३.०९		
		(९.६३)	(५.१९)	(२८.४५)	(१२.७९)	(५.७५)	(३८.२०)	(१००.००)		
		११.९७	१०.७८	७२.२८	७.९०	०.१६	११५.७३	२२८.८२		
कृष्णा	२००८-०९	(५.४७)	(४.९३)	(३३.०३)	(३.६१)	(०.०७)	(५२.८९)	(१००.००)		
		१२.७३	१२.१०	६६.७९	१०.५७	०.१६	१०५.३८	२०७.७३		
		(६.१३)	(५.८२)	(३२.१५)	(५.०९)	(०.०८)	(५०.७३)	(१००.००)		
तापी	२००७-०८	०.२७	०.००	०.००	०.०२	४.७६	२.६२	७.६७		
		(३.५२)	०.००	०.००	(०.२६)	(६२.०६)	(३४.१६)	(१००.००)		
		०.१०	०.००	०.००	०.००	०.६२	०.५८	१.३०		
तापी	२००८-०९	(७.६७)	०.००	०.००	०.००	(४७.७०)	(४४.६३)	(१००.००)		
		०.४७	०.०३	०.००	०.०५	१.०२	०.८४	२.४१		
		(१९.५०)	(१.२४)	०.००	(२.०७)	(४२.३२)	(३४.८५)	(१००.००)		

'०००' हेक्टर

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३०

खोरे निहाय प्रमुख पिकाखालील प्रवाही सिंचनाचे सिंचित क्षेत्र

(२००७-०८ ते २००९-१०)

०००' हेक्टर

खोरे	वर्ष	रब्बी, उन्हाळी, दुहंगामी व बारमाही हंगामातील सिंचित क्षेत्र										
		ज्वारी	भुईमूग	हरभरा	गहू	भात	तेलबिया	ऊस	कापूस	फळ लागवड	इतर	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)
	४२.६५	२७.२६	३९.६०	१२८.११	०.०१	५.७३	६८.९६	२३.९४	१५.२३	६८.६७	४२०.१६	
गोदावरी	२००७-०८	(७.८४)	(५.८२)	(१२.३५)	(३७.८५)	(३.९७)	(१.४९)	(१२.५३)	(४.७५)	(३.३४)	(१०.०६)	(१००.००)
	४८.८२	२४.७५	३३.५०	९६.६५	०.००	४.०५	४७.१५	६०.९१	१४.७१	३७.१६	३६७.७०	
गोदावरी	२००८-०९	(११.१५)	(५.६४)	(१४.२७)	(२७.२०)	(१.७२)	(०.९९)	(९.८५)	(१४.३४)	(४.३८)	(१०.४६)	(१००.००)
	२७.०५	९.६८	२४.६७	४८.१९	०.०६	२.०१	४०.४२	१६.४३	१६.७३	२८.०२	२१३.२६	
गोदावरी	२००९-१०	(१२.६८)	(४.५४)	(११.५७)	(२२.६०)	(०.०३)	(०.९४)	(१८.९५)	(७.७०)	(७.८४)	(१३.१४)	(१००.००)
	११४.८३	३७.३३	२५.०६	९०.६७	०.१३	५.६३	२०९.१०	३.३६	४.९१	१३६.०५	६२७.०७	
कृष्णा	२००७-०८	(१८.३१)	(५.९५)	(४.००)	(१४.४६)	(०.०२)	(०.९०)	(३३.३५)	(०.५४)	(०.७८)	(२१.७०)	(१००.००)
	१००.९८	६.५६	२२.८३	८९.८६	१.३२	३.३६	१४५.०६	०.३८	६.३२	१४३.१७	५१९.८४	
कृष्णा	२००८-०९	(१९.४३)	(१.२६)	(४.३९)	(१७.२९)	(०.२५)	(०.६५)	(२७.९०)	(०.०७)	(१.२२)	(२७.५४)	(१००.००)
	७७.९६	१२.६८	१७.५७	८०.०१	३.१२	६.५६	१४८.५३	३.१७	५.३१	१५२.०४	५०६.९५	
कृष्णा	२००९-१०	(१५.३८)	(२.५०)	(३.४७)	(१५.७८)	(०.६२)	(१.२९)	(२९.३०)	(०.६३)	(१.०५)	(२९.९९)	(१००.००)
	३.८५	६.०९	८.९४	३१.५३	०.१०	०.८०	३.१०	११.२८	२.२७	१६.१०	८४.०६	
तापी	२००७-०८	(३.३१)	(५.६५)	(११.००)	(४८.४८)	(०.०४)	(१.३६)	(२.९१)	(९.७६)	(२.३६)	(१५.१०)	(१००.००)
	२.६२	३.९२	१०.१३	२१.९५	०.०२	०.३०	०.४६	११.१०	१.१५	१०.३७	६२.०२	
तापी	२००८-०९	०.००	(५.२३)	(१२.८२)	(६५.९६)	०.००	(०.४०)	(०.०६)	(९.३२)	(१.७८)	(४.४३)	(१००.००)
	१.४९	३.६०	७.१३	११.९२	०.०५	०.५९	०.७२	१३.५५	१.४५	८.२२	४८.७२	
तापी	२००९-१०	(३.०६)	(७.३९)	(१४.६३)	(२४.४७)	(०.१०)	(१.२१)	(१.४८)	(२.७८)	(१.६८)	(१६.८७)	(१००.००)
	१४.९९	३.६०	७.१३	११.९२	०.०५	०.५९	०.७२	१३.५५	१.४५	८.२२	४८.७२	

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३१
सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टी आकारणी, वसुली व थकबाकी
२०००-२००१ ते २००९-२०१०

रुपये कोटी

अ.क्र.	वर्ष	थकबाकी			आकारणी			वसुली			वर्ष अखेर शिल्लक थकबाकी		
		सिंचन	बिगर सिंचन	एकूण	सिंचन	बिगर सिंचन	एकूण	सिंचन	बिगर सिंचन	एकूण	सिंचन	बिगर सिंचन	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
१	२०००-०१	१९०.१४	३६२.६९	५५२.८३	७४.४८	३६२.६०	४३७.०८	४१.२३	१५३.९९	१९५.२२	२२३.३९	५७१.३०	७९४.६९
२	२००१-०२	२२३.३९	५७१.३०	७९४.६९	८४.७२	३६८.८३	४५३.५५	४३.५७	२०८.१२	२५१.६९	२६४.५४	७३२.०१	९९६.५५
३	२००२-०३	२६२.६४	७२६.८१	९८९.४५	८३.१७	३६०.६८	४४३.८५	४२.०२	३३५.५०	३७७.५२	३०३.७९	७५१.९९	१०५५.७८
४	२००३-०४*	३२६.४९	३२८.००	६५४.४९	९३.०३	३६०.२६	४५३.२९	४२.८९	३३५.२०	३७८.०९	३७६.६३	३५३.०६	७२९.६९
५	२००४-०५*	३८२.६८	३६२.७२	७४५.४०	७८.६९	४१८.४४	४९७.१३	४५.७८	४०२.५७	४४८.३५	४१५.५९	३७८.५९	७९४.१८
६	२००५-०६*	४०५.९६	२८१.२६	६८७.२२	६८.२५	३५०.२८	४१८.५३	६४.०३	३४९.४५	४१३.४८	४१०.१८	२८२.०९	६९२.२७
७	२००६-०७	४११.०३	२५७.३३	६६८.३६	९०.७०	४०८.७५	४९९.४५	७४.७२	४२०.२६	४९४.९८	४२७.०१	२४५.८२	६७२.८३
८	२००७-०८	४३३.८२	२६७.८५	७०१.६७	११०.३५	५६३.८९	६७४.२४	७०.४७	५५६.५४	६२७.०१	४७३.७०	२७५.२०	७४८.९०
९	२००८-०९	४८९.२०	३८०.२५	८६९.४५	११२.९५	६९५.३७	८८२.३२	७१.०५	६०२.११	६७३.१६	५३१.१०	४७३.५१	१००४.६१
१०	२००९-१०	५३६.७१	४८३.९६	१०२०.६७	९५.००	७१५.११	८१०.११	६९.९४	७३२.६९	८०२.६३	५६१.७७	४६६.३८	१०२८.१५

*दंड आकारणीतील बदलामुळे मागील वर्षाची थकबाकी चालू वर्षाच्या थकबाकीशी जुळणार नाही.

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३२

प्रकल्पाचा सिंचन / बिगर सिंचनाची पाणीपट्टी आकारणी व वसुलीचा ताळेबंद सन २००९-२०१०

रुपये कोटी

अ क्र	विभाग	सिंचन						मार्च, २००९ अखेर थकबाकी
		मागील थकबाकी	आकारणी	एकूण वसूल करावयाची रक्कम	थकबाकी पैकी	वसुली आकारणी पैकी	एकूण	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(९)	
१	कोकण	८.४२	१.४४	९.८६	०.३८	०.५५	८.९३	
२	नाशिक	३२.६९	८.११	४०.८०	३.७९	४.६२	३२.३९	
३	पुणे	२०७.०८	५०.०८	२५७.१६	२१.९९	२६.५६	२०८.६१	
४	औरंगाबाद	२२४.२५	२६.८०	२५१.०५	४.७१	१.०९	२४५.२५	
५	अमरावती	२७.६६	२.३९	३०.०५	१.३०	०.७५	२८.००	
६	नागपूर	३६.६१	६.१८	४२.७९	२.३०	१.९०	३८.५९	
	महाराष्ट्र राज्य	५३६.७१	९५.००	६३१.७१	३४.४७	३५.४७	५६१.७७	

अ क्र	विभाग	बिगर सिंचन						मार्च, २००९ अखेर थकबाकी
		मागील थकबाकी	आकारणी	एकूण वसूल करावयाची रक्कम	थकबाकी पैकी	वसुली आकारणी पैकी	एकूण	
(१)	(२)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	(१६)	
१	कोकण	२१२.४९	२३०.६७	४४३.१६	९७.०२	२०७.४१	१३८.७३	
२	नाशिक	१०९.०६	९२.१४	१९३.२०	११.७२	११.४९	८९.९९	
३	पुणे	६८.७७	१६५.५८	२३४.३५	१०.६८	१४९.०३	७४.६४	
४	औरंगाबाद	८७.९७	१३५.६६	२२३.६३	६.३४	७०.०७	१४७.२२	
५	अमरावती	४.३८	९.०५	१३.४३	१.३३	६.२७	५.८३	
६	नागपूर	९.२८	८२.०१	९१.२९	३.२५	७८.०८	९.९६	
	महाराष्ट्र राज्य	४८३.९५	७१५.११	११९९.०६	१३०.३४	६०२.३५	४६६.३७	

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३३

पाटबंधारे प्रकल्पावरील परिरक्षण व दुरुस्ती खर्च (आस्थापनेसह)

आणि पाणीपट्टी आकारणी व वसुली

(२०००-२००१ ते २००९-१०)

(रुपये कोटी)

अ.क्र.	वर्ष	परिरक्षण व दुरुस्ती खर्च (आस्थापनेसह)	सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टी आकारणी	पाणीपट्टी वसुली			आकारणीपैकी वसुलीची आकारणीशी टक्केवारी (६/४)	वसुलीची परिरक्षण व दुरुस्ती खर्चाशी टक्केवारी (७/३)
				थकबाकीपैकी	आकारणीपैकी	एकूण		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)
१	२०००-२००१	४९०	४३७	--	--	१९५	--	४०
२	२००१-२००२	४५०	४५४	७३	१७९	२५२	३९	५६
३	२००२-२००३	३७०	४४४	१५९	२१८	३७७	४९	१०२
४	२००३-२००४	३३३	४५३	९७	२८१	३७८	६२	११४
५	२००४-२००५	३७६	४९७	९८	३५०	४४८	७०	११९
६	२००५-२००६	४५३	४१८	८४	३२९	४१३	७९	९१
७	२००६-२००७	४१६	४९९	९१	४०३	४९४	८१	११९
८	२००७-२००८	४६६	६७४	९९	५४८	६२७	८१	१३५
९	२००८-२००९	५५५	८०८	७०	६०३	६७३	७५	१२१
१०	२००९-२०१०	७०९	८११	१६५	६३८	८०३	७९	११३

सन २००५ च्या अतिवृष्टीमुळे परिरक्षण व दुरुस्तीमध्ये सन २००५-०६ मध्ये वाढ झालेली आहे व सन २००७-०८ चा परिरक्षण व दुरुस्ती खर्च (आस्थापनेसह) अस्थायी आहे.

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३४
महाराष्ट्र राज्य सहकारी पाणी वापर संस्थांचा तपशील

(क्षेत्र:- हजार हेक्टर)

अ. क्र.	बाब	सन २००८-२००९ (एप्रिल २००९ अखेर)				सन २००९-२०१० (एप्रिल २०१० अखेर)			
		मोठे प्रकल्प (३)	मध्यम प्रकल्प (४)	लघु प्रकल्प (५)	एकूण (६)	मोठे प्रकल्प (७)	मध्यम प्रकल्प (८)	लघु प्रकल्प (९)	एकूण (१०)
१	प्रकल्पांचे क्षेत्र (निर्मित सिंचन क्षमता)	२५१८.३०	७८१.७४	११८६.२२	४४८६.२६	२५९४.८४	८२२.८४	१२१६.३२	४६३४.००
२	प्रस्तावित पाणी वापर संस्था	१११३	७९९	७१०	३४२२	१८४२	८६७	७६१	३४७०
३	नोंदणी झालेल्या संस्था क्षेत्र	४४४	३५०	३०६	११००	४५०	३८३	३०६	११३९
		१७६.८७	१३०.८६	९४.८५	४०२.५८	१८०.३४	१४०.०५	९६.६६	४१७.०५
४	करारबद्ध झालेल्या संस्था क्षेत्र	१२५	९२	६३	२८०	१२३	८७	७२	२८२
		३९.४८	३४.०६	२५.१७	९९.५१	३८.१७	३२.७९	२८.८१	९९.७७
५	प्रत्यक्ष कार्यरत संस्था क्षेत्र	८२६	१६५	२४४	१२३५	८५७	१५३	२६०	१२७०
		२८२.०३	५९.२२	७५.००	४१६.२५	२९७.५२	५५.८९	७९.४९	४३२.९०

महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतक-यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५ अन्वये
स्थापन झालेल्या पाणी वापर संस्था

अ. क्र.	बाब	सन २००८-२००९ (एप्रिल २००९ अखेर)				सन २००९-२०१० (एप्रिल २०१० अखेर)			
		मोठे प्रकल्प (३)	मध्यम प्रकल्प (४)	लघु प्रकल्प (५)	एकूण (६)	मोठे प्रकल्प (७)	मध्यम प्रकल्प (८)	लघु प्रकल्प (९)	एकूण (१०)
१	प्रत्यक्ष कार्यरत संस्था क्षेत्र	४९५.७९	६४.५५	१०९.१९	६६९.५३	४९५.७९	६४.५५	१०९.१९	६६९.५३
		११२९	१५८	२५८	१५४५	११२९	१५८	२५८	१५४५

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३५
विभाग निहाय पाणी वापर संस्थांचा तपशील

क्षेत्र हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाचे क्षेत्र (निर्मित सिंचन क्षमता)	सन २००९-१० (एप्रिल २०१०)									
				प्रस्तावित पाणी वापर संस्था		नोंदणी झालेल्या संस्था		करारबद्ध झालेल्या संस्था		प्रत्यक्ष कार्यरत संस्था			
				(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)			
१	कोकण विभाग	मोठे	५१.०९	१	१.८६	१	०.४२	२७	८.१३				
		मध्यम	१५.१८	२	२.७१	०	०.००	०	०.००				
		लघु	२६.२४	४७	३.६६	१	०.१०	२६	३.५५				
		एकूण	९२.५१	११८	८.२३	२	०.५२	५३	११.६८				
२	नाशिक विभाग	मोठे	४७८.७९	४३	१५.१६	८	२.६६	५६६	१९८.६२				
		मध्यम	२०८.११	४६	१०.६०	१	०.४९	५७	२४.६१				
		लघु	२६०.३७	४२	११.७३	१	०.२४	३८	१६.०९				
		एकूण	९४७.२७	१३१	३७.४९	१०	३.३९	६६१	२३९.२४				
३	पुणे विभाग	मोठे	१०५४.३३	३९	९.१८	६२	१२.६३	६१७	२५८.९३				
		मध्यम	१८४.९०	४७	११.९२	८	०.८९	६२	२३.७०				
		लघु	२७४.९५	३९१	८.७१	०	०.००	१११	३३.६३				
		एकूण	१५१४.१८	१११	२९.८१	७०	१३.५२	७९०	३१६.२६				

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३५ (पुढे चालू)
विभाग निहाय पाणी वापर संस्थांचा तपशील

क्षेत्र हजार हेक्टर

महाराष्ट्र राज्य

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पाचे क्षेत्र (निर्मित सिंचन क्षमता)	सन २००९-१० (एप्रिल २०१०)									
				प्रस्तावित पाणी वापर संस्था	नोंदणी झालेल्या संस्था		करारबद्ध झालेल्या संस्था		प्रत्यक्ष कार्यरत संस्था				
					संख्या (५)	संख्या (६)	क्षेत्र (७)	संख्या (८)	क्षेत्र (९)	संख्या (१०)	क्षेत्र (११)		
४	औरंगाबाद	मोठे	५१७.६९	१११	१४९	७६.०१	२१	८.९१	३०४	१४६.९१			
		मध्यम	१६०.८२	४४	६१	३०.८८	१२	३.७७	५९	२९.९५			
		लघु	३३९.५६	१२	७३	२८.७६	२१	७.०३	१४०	६६.०८			
		एकूण	१०१८.०७	२४७	२८३	१३५.६५	५४	१९.७१	५०३	२४२.९४			
५	अमरावती	मोठे	१८७.८०	१०९	१८१	६७.४५	१७	६.२३	१३३	४१.७७			
		मध्यम	१२२.४५	१५९	१३६	४०.०७	१९	५.३६	१०९	३२.६६			
		लघु	१४९.५५	२०२	१११	३४.६३	१४	४.४२	१४३	४४.१६			
		एकूण	४५९.८०	४७०	४२८	१४२.१५	५०	१६.०१	३८५	११८.५९			
६	नागपूर	मोठे	३०५.१३	११५	२९	१०.६८	१४	७.३१	३३९	१३८.९५			
		मध्यम	१३१.३८	१८२	७६	४३.८७	४७	२२.८८	२४	९.५०			
		लघु	१६५.६५	९९	२५	९.१७	३५	४६.६९	६०	२५.२५			
		एकूण	६०२.१६	३९६	१३०	६३.७२	९६	७६.८८	४२३	१७३.७०			
	महाराष्ट्र राज्य	मोठे	२५९४.८४	१८४२	४५०	१८०.३४	१२३	३८.१६	१९८६	७९३.३१			
		मध्यम	८२२.८४	८६७	३८३	१४०.०५	८७	३३.३९	३११	१२०.४२			
		लघु	१२१६.३२	७६१	३०६	९६.६६	७२	५८.४८	५१८	१८८.६८			
		एकूण	४६३४.००	३४७०	११३९	४१७.०५	२८२	१३०.०३	२८१५	११०२.४१			

टिप : पाणी वापर संस्थांचा तपशील हा सहकार कायदा अंतर्गत व महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतक-यांकडून व्यवस्थापन २००५ अन्वये स्थापन झालेल्या संख्या यात समावेश आहे.

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३६
जून ते ऑक्टोबर २००९ या कालावधीतील
जिल्हानिहाय प्रत्यक्ष पर्जन्यमान

महाराष्ट्र राज्य

मि मी

अ. क्र.	जिल्हा	सर्वसाधारण पर्जन्यमान	जून ते ऑक्टोबर २००९ पर्यंतचे प्रत्यक्ष पर्जन्यमान	टक्केवारी
१	२	३	४	३
१	ठाणे	२५२८	२००४	७९
२	रायगड	३१५०	२१३५	६८
३	रत्नागिरी	३५११	३१४८	९०
४	सिंधुदूर्ग	३४७८	३५२०	१०१
५	नाशिक	१०७४	७४५	६९
६	धुळे	५६६	५९७	१०५
७	नंदुरबार	८७७	६६८	७६
८	जळगांव	७०२	५८४	८३
९	अहमदनगर	४९७	५०८	१०२
१०	पुणे	८३०	८१९	९९
११	सोलापूर	५६०	६५२	११६
१२	सातारा	९२२	१२६०	१३७
१३	सांगली	५५२	६१७	११२
१४	कोल्हापूर	१८९९	१८८४	९९
१५	औरंगाबाद	६७५	५५३	८२
१६	जालना	६८८	५६४	८२
१७	बीड	६६८	६६३	९९
१८	लातूर	७८८	५२६	६७
१९	उस्मानाबाद	७४२	६७८	९१
२०	नांदेड	९४४	५१०	५४
२१	परभणी	७७७	६१६	७९
२२	हिंगोली	८८५	६०३	६८
२३	बुलढाणा	७१३	६३१	८८
२४	अकोला	७३५	६२७	८५
२५	वाशिम	८४४	५६०	६६
२६	अमरावती	८६१	६२९	७३
२७	यवतमाळ	९६२	५०२	५२
२८	वर्धा	९६७	५८९	६१
२९	नागपूर	१०३७	८९२	८६
३०	भंडारा	१३३०	८८४	६६
३१	गोंदीया	१४१२	९३९	६७
३२	चंद्रपूर	११९४	६५६	५५
३३	गडचिरोली	१४१५	८८०	६२

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३७

प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१० चा पाणी वापर

महाराष्ट्र राज्य

दलघमी

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पीय उपयुक्त पाणी साठा	१५/१०/०९ चा उपयुक्त पाणी साठा	बाष्पीभवन	पाणी वापर				सिंचन व बिगर सिंचन एकूण पाणी वापर	सिंचन, बिगर सिंचन व बाष्पीभवन व्यय एकूण पाणी वापर	
						सिंचन		बिगर सिंचन				
						पिण्यासाठी	औद्योगिक	इतर	एकूण			
१	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)
कोकण विभाग	मोठे	२००८.९३	२००८.९३	१६३०.३३	११७.३६	१९४.०३	६३७.५७	७६.८४	१०१.६९	८१६.१०	१०१०.१३	११२७.४९
	मध्यम	३९०.९१	३९०.९१	२६१.२८	२१.४६	५९.६५	५५.९६	३७.१४	२७.२६	१२०.३६	१८०.०१	२०१.४७
	लघु	९९१.९४	९९१.९४	७८४.५८	४५.९७	११९.९५	२८०.१७	१३४.०९	८५.९२	५००.१८	६२०.१३	६६६.१०
	एकूण	३३९१.७८	३३९१.७८	२६७६.१९	१८४.७९	३७३.६३	९७३.७०	२४८.०७	२१४.८७	१४३६.६४	१८१०.२७	१९९५.०६
नाशिक विभाग	मोठे	३१५६.१९	३१५६.१९	१९०१.५६	४५३.२९	१५६१.५१	४५४.०९	९१.०२	८५.५४	६३०.६५	२१९२.१६	२६४५.४५
	मध्यम	५९३.५३	५९३.५३	४६९.७३	१३६.२७	२७२.४४	४६.०८	०.०२	६.९०	५३.००	३२५.४४	४६१.७१
	लघु	६२७.३१	६२७.३१	३५१.९४	१०४.७०	२०६.७३	२६.७२	०.००	०.००	२६.७२	२३३.४५	३३८.१५
	एकूण	४३७७.०३	४३७७.०३	२७२३.२३	६६४.२६	२०४०.६८	५२६.८९	९१.०४	९२.४४	७१०.३७	२७५१.०५	३४४५.३१
पुणे विभाग	मोठे	८५२९.३०	८५२९.३०	७१२६.८०	९०४.२७	५८६०.६०	८५२.९७	१००.२६	६०३.५३	१५५६.७६	७४१७.३६	८३२१.६३
	मध्यम	११३३.४८	११३३.४८	१०१०.५०	१७६.०४	६२१.२६	२४.९२	२.६२	४१.३५	६८.८९	६९०.१५	८६६.१९
	लघु	१०९८.९४	१०९८.९४	८४६.२५	२३९.६०	८०१.६७	२६.३५	७.२४	२९.२९	६२.८८	८६४.५५	११०४.१५
	एकूण	१०७६१.७२	१०७६१.७२	८९८३.५५	१३१९.९१	७२८३.५३	९०४.२४	११०.१२	६७४.१७	१६८८.५३	८९७२.०६	१०२९१.९७

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३७ (पुढे चालू)
प्रकल्प प्रकारानुसार सन २००९-२०१०चा पाणी वापर

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	प्रकल्पीय उपयुक्त पाणी साठा	१५/१०/०९ चा उपयुक्त पाणी साठा	बाष्पीभवन	पाणी वापर					सिंचन व बिगर सिंचन एकूण पाणी वापर	सिंचन, बिगर सिंचन व बाष्पीभवन व्यय एकूण पाणी वापर
						सिंचन		बिगर सिंचन				
						पिण्यासाठी	औद्योगिक	इतर	एकूण	(९)		
(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)		
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	५०१५.४९	१००५.३९	५११.२१	३४१.२९	६२.३२	१३.१८	४१६.७९	१७०.७०	१४८१.९१	
		मध्यम	८५०.३७	४४५.१९	१७९.३३	६५.५६	१.९५	०.०२	६७.५३	२१४.७२	३९४.०५	
		लघु	१२३०.९७	५४९.४१	२१९.६१	२६.६३	०.२९	०.००	२६.९२	२७५.६६	४९५.२७	
५	अमरावती विभाग	एकूण	७०९६.८३	१९९९.९९	९१०.१५	४३३.४८	६४.५६	१३.२०	५११.२४	१४६१.०८	२३७१.२३	
		मोठे	१४०९.४५	६२०.२६	१३८.७८	७५.८०	०.६७	०.००	७६.४७	३७८.२७	५१७.०५	
		मध्यम	६७२.०५	२६२.६२	१२३.१४	३९.६६	२.३५	०.३९	४२.४०	११०.४६	२३३.६०	
६	नागपूर विभाग	लघु	८०७.८०	२५९.५३	१५५.६९	२०.२९	०.१२	०.००	२०.४१	१२०.८१	२७६.५०	
		एकूण	२८८९.३०	११४२.४१	४९७.६१	१३५.७५	३.१४	०.३९	१३९.२८	६०९.५४	१०२७.१५	
		मोठे	३६०४.१६	१३०८.४६	२८१.७९	१३२.०६	७१.२७	३.३१	२०६.६४	९०९.५५	११९१.३४	
महाराष्ट्र राज्य		मध्यम	६१०.२६	३६१.९३	८९.६५	४०.९७	२२.०४	०.४३	६३.४४	२८४.६३	३७४.२८	
		लघु	४८०.०२	१७०.०२	७३.९५	४.३२	०.०७	२.६६	७.०५	७८.६५	१५२.६०	
		एकूण	४६९४.४४	१८४०.४१	४४५.३९	१७७.३५	९३.३८	६.४०	२७७.९३	१२७२.८३	१७९८.२२	
		मोठे	२२७२३.५२	१३५९२.८०	२४०६.७०	२४९३.७८	४०२.३८	८०७.२५	३७०३.४१	१२८७८.१७	१५२८४.८७	
		मध्यम	४२५०.६०	२८११.२५	७२५.८९	२७३.१५	६६.१२	७६.३५	४१५.६२	१८०५.४१	२५३१.३०	
		लघु	५२३६.९८	२९६१.७३	८३९.५२	३८४.४८	१४१.८१	११७.८७	६४४.१६	२१९३.२५	३०३२.७७	
एकूण	३३२११.१०	१९३६५.७८	३९७२.११	३१५१.४१	६१०.३१	१००१.४७	४७६३.१९	१६८७६.८३	२०८४८.९४			

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३८

सिंचन व बिगार सिंचन पाणी वापर (दलघमी) (२००९-१०)

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सिंचन				बाष्पीभवन				बिगार सिंचन एकूण	एकूण सिंचन व बिगार सिंचन पाणी वापर (स्तंभ क्र. ७ + ११ + १२)
			खरीप	रब्बी	उन्हाळी	एकूण	खरीप	रब्बी	उन्हाळी	एकूण		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)
१	कोकण विभाग	मोठे	०.००	१९३.३८	०.६५	१९४.०३	४.९६	६३.२२	४९.१८	११७.३६	८१६.१०	११२७.४९
		मध्यम	०.००	५९.१३	०.५२	५९.६५	३.१०	११.२९	७.०७	२१.४६	१२०.३६	२०९.४७
		लघु	०.००	७१.०४	७८.९०	१४९.९४	०.३४	२१.४०	३२.५९	५४.३३	५००.१८	७०४.४५
		एकूण	०.००	३२३.५५	८०.०७	४०३.६२	८.४०	९५.९१	८८.८४	१९३.१५	१४३६.६४	२०३३.४१
२	नाशिक विभाग	मोठे	३००.०८	५८६.५४	६७४.८९	१५६१.५१	६९.५७	१७६.८७	२०६.८५	४५३.२९	६३०.६५	२६४५.४५
		मध्यम	१४.४४	१५८.०५	९९.९७	२७२.४६	१८.५७	५७.९२	५९.७९	१३६.२८	५३.००	४६१.७४
		लघु	३.५४	१२४.७६	७८.४३	२०६.७३	३.६०	४४.९१	५६.१९	१०४.७०	२६.७२	३३८.१५
		एकूण	३१८.०६	८६९.३५	८५३.२९	२०४०.७०	९१.७४	२७९.७०	३२२.८३	६९४.२७	७१०.३७	३४४५.३४
३	पुणे विभाग	मोठे	६१९.८७	२२३२.०२	३००८.७१	५८६०.६०	१३१.०३	३१४.०५	४५९.१९	९०४.२७	१५५६.७६	८३२१.६३
		मध्यम	२८.६९	२५०.१०	३४२.४७	६२१.२६	२२.४२	७१.२६	८२.३६	१७६.०४	६८.८९	८६६.१९
		लघु	८९.१२	४१५.७१	२९६.८३	८०१.६६	१८.३६	११४.८३	१०६.४१	२३९.६०	६२.८८	११०४.१४
		एकूण	७३७.६८	२८९७.८३	३६४८.०१	७२८३.५२	१७१.८१	५००.१४	६४७.९६	१३१९.९१	१६८८.५३	१०२९१.९६

परिशिष्ट
तक्ता क्र. ३८ (पुढे चालू)

सिंचन व बिगार सिंचन पाणी वापर (दलघमी) (२००९-१०)

अ. क्र.	विभाग	प्रकल्प प्रकार	सिंचन				बाष्पीभवन				बिगार सिंचन एकूण	एकूण सिंचन व बिगार सिंचन पाणी वापर (स्तंभ क्र. ७ + ११ + १२)
			खरीप	रब्बी	उन्हाळी	एकूण	खरीप	रब्बी	उन्हाळी	एकूण		
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)
४	औरंगाबाद विभाग	मोठे	६२.०९	२३७.९८	२५३.८४	५५३.९१	९८.७८	१४९.२०	२६३.२३	५११.२१	४१६.७९	१४८१.११
		मध्यम	५.२१	८४.६९	५७.२९	१४७.१९	२२.८८	६८.२१	८८.२३	१७९.३२	६७.५३	३९४.०४
		लघु	१.९९	१६६.७६	७९.९९	२४८.७४	२२.३९	१०५.८२	९१.४०	२१९.६१	२६.९२	४९५.२७
		एकूण	६९.२९	४८९.४३	३९१.१२	९४९.८४	१४४.०५	३२३.२३	४४२.८६	९१०.१४	५११.२४	२३७१.२२
५	अमरावती विभाग	मोठे	४.८३	२८५.५४	११.४४	३०१.८१	२८.९२	५०.०६	५९.८०	१३८.७८	७६.४७	५१७.०६
		मध्यम	०.९३	४७.०७	२०.०६	६८.०६	२३.४१	५४.८६	४४.८७	१२३.१४	४२.४०	२३३.६०
		लघु	३.१३	८२.०३	१५.२५	१००.४१	३४.४२	६८.३१	५२.९६	१५५.६९	२०.४१	२७६.५१
		एकूण	८.८९	४१४.६४	४६.७५	४७०.२८	८६.७५	१७३.२३	१५७.६३	४१७.६१	१३९.२८	१०२७.१७
६	नागपूर विभाग	मोठे	८३३.३६	६७९.३७	२३.५४	१५३६.२७	६४.४७	१०४.५१	१७७.१७	३४६.१५	२०६.६४	२०८९.०६
		मध्यम	१२७.०१	१५८.३१	१९.४६	३०४.७८	२४.२४	३९.३६	४४.९०	१०८.५०	६३.४४	४७६.७२
		लघु	१२५.१६	६६.७५	४.८५	१९६.७६	२२.०१	४७.१५	२५.८७	९५.०३	७.०५	२९८.८४
		एकूण	१०८५.५३	९०४.४३	४७.८५	२०३७.८१	११०.७२	१९१.०२	२४७.९४	५४९.६८	२७७.१३	२८६४.६२
महाराष्ट्र राज्य		मोठे	१८२०.२३	४२१४.८३	३९७३.०७	१०००८.१३	३९७.७३	८५७.९१	१२१५.४२	२४७१.०६	३७०३.४१	१६१८२.६०
		मध्यम	१७६.२८	७५७.३५	५३९.७७	१४७३.४०	११४.६२	३०२.९०	३२७.२२	७४४.७४	४१५.६२	२६३३.७६
		लघु	२२२.९४	९२७.०५	५५४.२५	१७०४.२४	१०१.१२	४०२.४२	३६५.४२	८६८.९६	६४४.१६	३२१७.३६
		एकूण	२२१९.४५	५८९९.२३	५०६७.०९	१३१८५.७७	६१३.४७	१५६३.२३	१९०८.०६	४०८४.७६	४७६३.१९	२२०३३.७२

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३९

जलविद्युत विकासासंबंधी विभागवार माहिती (मार्च २०१०)

मे.वॅ.

अ.क्र.	पूर्ण झालेले प्रकल्प	स्थापित क्षमता
१	२	३
	कोकण विभाग	
१	कोयना स्तर ३(४ X ८० मे.वॅ.)	३२०.००
२	भिरा अवजल (२ X ४० मे.वॅ.)	८०.००
३	भातसा (१ X १५ मे.वॅ.)	१५.००
४	तेरवानमेढे (१ X ०.२ मे.वॅ.)	०.२०
५	सूर्या (१ X ६ मे.वॅ.)	६.००
६	सूर्या उजवा कालवा प्रपात (१ X ०.७५ मे.वॅ.)	०.७५
७	डोलवहाल (२ X १ मे.वॅ.)	२.००
७	तिल्लारी (१ X ६० मे.वॅ.)	६०.००
	एकूण	४८३.९५
	पुणे विभाग	
१	राधानगरी (४ X १.२ मे.वॅ.)	४.८०
२	कोयना स्तर १ व २ (४ X ७० मे.वॅ. ४ X ८० मे.वॅ.)	६००.००
३	कोयना धरण विद्युतगृह (२ X २० मे.वॅ.)	४०.००
४	भाटघर (१ X १६ मे.वॅ.)	१६.००
५	वीर (२ X ४.५ मे.वॅ.)	९.००
६	पवना (१ X १० मे.वॅ.)	१०.००
७	येवतेश्वर (१ X ०.०७५ मे.वॅ.)	०.०७५
८	खडकवासला (२ X ८ मे.वॅ.)	१६.००
९	कण्हेर (१ X ४ मे.वॅ.)	४.००
१०	धोम (२ X १ मे.वॅ.)	२.००
११	उजनी (१ X १२ मे.वॅ.)	१२.००
१२	माणिकडोह (१ X ६ मे.वॅ.)	६.००
१३	डिंभे (१ X ५ मे.वॅ.)	५.००
१४	वारणा (२ X ८ मे.वॅ.)	१६.००
१५	दुधगंगा (२ X १२ मे.वॅ.)	२४.००
१६	कोयना स्तर ४ (४ X २५० मे.वॅ.)	१०००.००
	एकूण	१७६४.८७५

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ३९ (पुढे चालु)

जलविद्युत विकासासंबंधी विभागवार माहिती (मार्च २०१०)

मे.वॅ.

अ.क्र.	पूर्ण झालेले प्रकल्प	स्थापित क्षमता
१	२	३
अ	नाशिक विभाग	
१	वैतरणा भुयारी विद्युतगृह (१ X ६० मे.वॅ.)	६०.००
२	वैतरणा धरण पायथा विद्युतगृह (१ X १.५ मे.वॅ.)	१.५०
३	करंजवण (१ X ३ मे.वॅ.)	३.००
४	सरदार सरोवर प्रकल्प (५ X ५० मे.वॅ.) + (६ X २०० मे.वॅ.) गुजरात, मध्यप्रदेश व राजस्थान बरोबर आंतरराज्यीय प्रकल्प महाराष्ट्राचा वाटा २७%	३९१.५०
५	घाटघर जलविद्युत प्रकल्प (२ X १२५ मे.वॅ.)	२५०.००
	एकूण - अ	७०६.००
ब	मराठवाडा विभाग	
१	येलदरी (३ X ७.५ मे.वॅ.)	२२.५०
२	पैठण (१ X १२ मे.वॅ.)	१२.००
३	माजलगांव (३ X ०.७५ मे.वॅ.) एक संच	२.२५
	एकूण - ब	३६.७५
क	अमरावती विभाग	
१	शहानूर (१ X ०.७५ मे.वॅ.)	०.७५
२	वाण (१ X १.५ मे.वॅ.)	१.५०
	एकूण - क	२.२५
ड	नागपूर विभाग	
१	पेंच (२ X ८० मे.वॅ.) मध्यप्रदेश बरोबरचा आंतरराज्यीय प्रकल्प महाराष्ट्राचा वाटा ५३ मे.वॅ. (३३ टक्के)	५३.००
	एकूण - ड	३०४६.८३
इ	मे.टाटा	
१	भिरा (६ X २५ मे.वॅ.)	१५०.००
२	खोपोली (६ X १२ मे.वॅ.)	७२.००
३	भिवपुरी (६ X १२ मे.वॅ.)	७२.००
४	भिवपुरी (२ X १.५ मे.वॅ.)	३.००
५	भिरा उदंचन योजना (१ X १५० मे.वॅ.)	१५०.००
	एकूण - इ	४४७.००
फ	खाजगीकरणांतर्गतचे प्रकल्प	
१	भंडारदरा वि.गृ.१ (१ X १२ मे.वॅ.)	१२.००
२	वज्रा प्रपात ज.वि.प्र. (१ X ३ मे.वॅ.)	३.००
३	चासकमान (१ X ३ मे.वॅ.)	३.००
४	** ४भंडारदरा विद्युतगृह क्र.२ (१ X ३४ मे.वॅ.)	३४.००
५	निरा देवधर ज.वि.प्र. (१ X ६ मे.वॅ.)	६.००
६	टेभू ज.वि.प्र. (१ X ४.५ मे.वॅ.)	४.५०
७	कोनाल ज.वि.प्र. (२ X ५ मे.वॅ.)	५.००
	एकूण - फ	६७.५०
	एकूण (अ + ब + क + ड + इ + फ)	४३०६.३३

** सदर प्रकल्प दि.१९.१२.२००६ पासून खाजगी प्रवर्तक मे.डॉडसन यांना आगाऊ भाडेपट्टी तत्वावर हस्तांतरित करण्यात आला आहे.

परिशिष्ट

तक्ता क्र. ४०

जलविद्युत विकासासंबंधी विभागवार माहिती (मार्च, २०१०)

बांधकामाधीन जलविद्युत प्रकल्प

अ.क्र.	प्रकल्पाचे नांव	स्थापित क्षमता मे.वॅ.
१	२	३
	कोकण विभाग	
१	काळ जलविद्युत प्रकल्प (१ X १५ मे.वॅट)	१५.००
२	कुंभे जलविद्युत प्रकल्प (१ X १० मे.वॅट)	१०.००
	एकूण	२५.००
	पुणे विभाग	
१	कोयना डावा तीर धरण पायथा (२ X ४० मे.वॅट)	८०.००
	एकूण ३ प्रकल्प	१०५.००

परिशिष्ट :- शासन निर्णय

परिशिष्ट -I

कालव्यावरील प्रवाही/घनमापन/उपसा पाणी
वापरासाठी निरनिराळ्या हंगामातील निरनिराळ्या
पिकांसाठी सिंचनाचे सुधारित पाणी पट्टीचे दर.

महाराष्ट्र शासन,
पाटबंधारे विभाग,
शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धो)
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२,
दिनांक : १३ सप्टेंबर २००१

महाराष्ट्रातील सध्याचे पिण्यासाठी व औद्योगिक वापरासाठीचे पाणीपट्टीचे दर ऑगस्ट १९९८ मध्ये निश्चित केले आहेत. पाटबंधारे प्रकलपातून पाण्याची सोय उपलब्ध करून देण्यासाठी शासनास जो वार्षिक खर्च येतो त्यामध्ये व सध्या पाणीपट्टीमधून येणारे वार्षिक उत्पन्न यामध्ये बरीच तफावत आहे. पाटबंधारे प्रकल्पाच्या किमान देखभाल दुरुस्तीसाठी आवश्यक असलेला निधी पाटबंधारे प्रकल्पाच्या पाणीपट्टीतून मिळावा अशा स्वरूपाच्या वित्त आयोग, सिंचन आयोग, राष्ट्रीय जलधोरण यांच्या शिफारशी विचारात घेवून पाणीपट्टीचे दर वाढविण्याचा शासनाचा विचार चालू होता. त्यानुसार खालीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात आला आहे :-

शासन निर्णय :

अ) सर्वसाधारण :-

अ(१) सिंचनाच्या पाणीपट्टीचे दर सध्याच्या (दि.१/७/२०००) दरांच्या ५० टक्क्यांनी वाढविण्यात येत आहेत.

अ(२) वरील दरवाढ दिनांक १ सप्टेंबर २००१ पासून करण्यात येत आहे.

अ(३) वरीलप्रमाणे अस्तित्वात येणाऱ्या दरात प्रतीवर्षी जुलै पासून १५ टक्के दरवाढ होईल.

अ(४) ज्या ठिकाणी शेतकरी, लाभधारक (पाणी वापर संस्था) भांडवली गुंतवणूक करून स्वतःच्या खर्चाने पाणी उचलण्यासाठी खर्च करून सिंचन करतात, अशा ठिकाणी (जलाशयावर व कालव्यावरील उपसा, कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे व नदीवरील उपसा सिंचन अशा ठिकाणी) सध्याच्या दरात वाढ केलेली नाही. (परिशिष्ट-३/१ ते परिशिष्ट ३/३)

अ(५) जलाशयातून किंवा कालव्यातून कोणत्याही कारणास्तव पाणी सोडले असता त्या पाण्याची आकारणी व वसुली करण्यात यावी. या वसुली बाबत कोणत्याही कारणास्तव सुट देण्यात येऊ नये.

अ(६) ग्रामपंचायतीने वापरलेल्या पाण्याची वसुली जिल्हा परिषदेनेच पाटबंधारे विभाग/पाटबंधारे विकास महामंडळाकडे जमा करावी. जिल्हा परिषदेने ही रक्कम पाटबंधारे विभागाकडे न भरल्यास सदरची रक्कम ग्राम विकास विभागाने शासन स्तरावर पाटबंधारे विभागाकडे जमा करावी.

अ(७) नगरपालिका, महानगरपालिकेने पिण्यासाठी वापरलेल्या पाण्याची वसुली त्यांच्याकडून वेळेत होत नसल्यास शासन स्तरावर नगर विकास विभागाने ही पाणीपट्टीची सर्व रक्कम पाटबंधारे विभागाकडे जमा करावी.

अ(८) पाटबंधारे प्रकलपांच्या लाभक्षेत्रातील (तसेच कालव्यांच्या जलप्रदाय क्षेत्रातील) व महाराष्ट्र अधिनियम १९७६ मधील कलम २ (३) मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे सर्व मुख्य कालवे, शाखा कालवे, वितरिका, लघु वितरिका, जलमार्ग, पाट जलप्रवाह, जलनिस्सारण बांधकामे, पूर बंधारे अधिसूचित नदी नाले, ओढे व पाझर यांच्या कोणत्याही बाजूस त्यांच्या निकटतम हद्दीपासून ३५ मीटर अंतराच्या आत असलेल्या जुन्या व नव्या अशा सर्व विहिरींवर लागवड केलेल्या उस, फळझाडे, भाजीपाला अशा इतर बारमाही आणि कपाशी, भूईमुग व इतर नगदी पिकांवर प्रवाही सिंचनावरील दराच्या ह दराने पाणीपट्टीची आकारणी करावी. तथापि, अशा विहिरींवर लागवड केलेल्या गहू, हरभरा, ज्वारी, बाजरी, मका अशा अन्नधान्यांच्या पिकांवर कोणतीही आकारणी करू नये.

अ(९) सदर पाणीपट्टीचे दर जाहीर प्रकटनाद्वारे प्रसिध्द करण्याची कार्यवाही स्थानिक क्षेत्रिय अधिका-यांनी करावी.

ब) सिंचनासाठी पाणी वापर :

ब(१) मोठे, मध्यम व लघु प्रकल्पांवरील प्रवाही व ठिबक/तुषार सिंचनावरील पाणीपट्टीचे सुधारित दर परिशिष्ट क्रमांक १ मध्ये सूचविल्याप्रमाणे राहतील.

ब(२) कालव्यातून/पाणी वापरदारांच्या निधीतून बांधलेल्या जलाशयातून घनमापन पध्दतीने पाणी पुरवठा करताना आकारावयाच्या पाणीपट्टीचे/स्वामित्व शुल्काचे दर परिशिष्ट क्र.२ मध्ये दर्शविले आहेत.

ब(३) खाजगी उपसा सिंचनांचे प्रवाही व ठिबक पाणीपट्टीचे दर परिशिष्ट क्र. ३/१ ते परिशिष्ट ३/३ मध्ये दर्शविले आहेत.

ब(४) पाटबंधारे विभाग व सिंचन विकास महामंडळाच्या अधिपत्याखालील ३० मीटर खालील उपसा सिंचन योजना तसेच ३० मीटर पेक्षा जास्त उपसा असलेल्या सिंचनाच्या (प्रवाही व ठिबक) पाणीपट्टीचे दर परिशिष्ट क्र. ४ व ५ मध्ये दर्शविले आहेत.

ब(५) सिंचनाखाली आणण्यात आलेल्या नवीन क्षेत्रासाठी पाणीपट्टी आकारावयाचे धोरण खरीप व रब्बी हंगामाकरीता प्रचलित शासन निर्णय क्र. डब्ल्युटीआर १०७२/पा(४), दि. ४/५/१९७४ व खरीप हंगामातील तृणधान्ये व तेलबीया या पिकांसाठी शासन निर्णय क्र. बीकेएस १०८२/२२९०/सिंच्य(१), दिनांक ३० सप्टेंबर, १९८२ प्रमाणे कायम राहिल.

हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. १८४९ व्यय-६-अ, दि. ३०/४/२००१ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(ता. तु. सूर्यवंशी)

शासनाचे अवर सचिव

सदर शासन निर्णयातील परिशिष्ट : १, २, ३, ४ व ५ अनुक्रमे तक्ता अ, ब, क, ड व ई येथे आहेत.

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता -अ

निरनिराळ्या हंगामातील निरनिराळ्या पिकांचे प्रवाही/ठिबक सिंचनावरील पाणीपट्टीचे दर.

(पाणीपट्टीचे दर रु.प्रति हेक्टर)

अ. क्र.	पिकाचे नांव अगर हंगाम	१/७/२००० पासून	मोठ्या, मध्यम व लघु प्रकल्पांवर		
			१/९/०१ पासून	१/७/०२ पासून	१/७/०३ पासून
१	२	६	७	८	९
अ)	खरीप हंगाम				
१	खरीप हंगामी (संकरित धरुन) खरीप भात (करारनाम्यावर)	१२०	१८०	२०७	२३८
२	खरीप भात (मागणी नुसार)				
	खरीप भुईमूग, संकरित बियाणे आणि खरीपातील आधारभूत पिके	२४०	३६०	४१४	४७६
३	आगाऊ पाणी (खरीपमध्ये रब्बी पिकांसाठी)	६०	९०	१०४	११९
ब)	रब्बी हंगाम				
४	रब्बी हंगामी (गहु आणि भुईमूग सोडून)	१८०	२७०	३११	३५७
५	रब्बी गहु	२४०	३६०	४१४	४७६
६	खरीप आणि रब्बी कपाशी, रब्बी भुईमूग रब्बी उन्हाळी भात संकरित बियाण्ये आणि रब्बीमधील आधारभूत पिके	३६५	५४८	६३०	७२४
७	मागास आणि (रब्बीमध्ये खरीप पिकांना दिलेले पाणी)	६०	९०	१०४	११९
क)	उन्हाळी हंगाम				
८	उन्हाळी हंगामी	३६५	५४८	६३०	७२४
९	उन्हाळी भुईमूग उन्हाळी कपाशी (१ एप्रिल पासून)	७२५	१०८८	१२५१	१४३८
१०	उन्हाळी कपाशी (१ मार्च पासून)	९७०	१४५५	१६७३	१९२४
११	आगाऊ पाणी (उन्हाळी हंगामात दिलेले १ पाणी)	१८०	२७०	३११	३५७
१२	मागास पाणी (उन्हाळी हंगामामध्ये रब्बी पिकांना दिलेले १ पाणी)	९०	१३५	१५५	१७८
ड)	दुहंगामी पिके				
१३	दुहंगामी उदा. तूर, बटाटा इ. खरीप आणि रब्बीमध्ये	१८०	२७०	३११	३५७
	रब्बी आणि उन्हाळ्यामध्ये	३०५	४५८	५२६	६०५
इ)	बारमाही (प्रवाही)				
१४	रुस, केळी	३१७५	४७६३	५४७७	६२९७
ई)	इतर बारमाही (प्रवाही)				
१५	फळझाडे, लुसर्न गवत इ.	३१७५	४७६३	५४७७	६२९७
१६	शुगर बीट (आगाऊ आणि मागास दिलेले पाणी वगळून)	५४५	८१८	९४०	१०८१
	रब्बीतील भाजीपाला				
१७	खरीपातील भाजीपाला	३६५	५४८	६३०	७२४
१८	उन्हाळी हंगामातील भाजीपाला	१३६०	२०४०	२३४६	२६९७

१९	खरीप आणि रब्बीमधील कांदे	९१०	१३६५	१५७०	१८०५
२०	खरीप आणि रब्बी मधील एक मागास पाणी दिलेले कांदे				
२०	खरीप आणि रब्बी कांदे आणि उन्हाळी	१२७०	१९०५	२१९१	२५१९
	हंगामात एकापेक्षा जास्त पाणी दिलेले				
२१	रब्बी आणि उन्हाळी हंगामी कांदे	१४५०	२१७५	२५०१	२८७६
फ)	वाढावा (प्रवाही)				
२२	अडसाळी डिसेंबर पर्यंत प्रत्येक महिन्यात				
	खरीप	१५५	२३३	२६७	३०७
	रब्बी	२६५	३९८	४५७	५२६
२३	अडसाळी जानेवारीमध्ये	६३५	९५३	१०९५	१२५९
२४	अडसाळी फेब्रुवारीमध्ये	६९०	१०३५	११९०	१३६८
२५	अडसाळी मार्चमध्ये	१२००	१८००	२०७०	२३८०
२६	अडसाळी एप्रिलमध्ये	१४९०	२२३५	२५७०	२९५५
२७	सुरु फेब्रुवारीपर्यंत प्रत्येक महिन्यात	२६५	३९८	४५७	५२६
२८	सुरु मार्च मध्ये	९१०	१३६०	१५७०	१८०५
२९	सुरु एप्रिलमध्ये	१०५५	१५८३	१८२०	२०९२
ह)	पिक समुहाचे दर (प्रवाही)				
	ऊस ब्लॉक १:४	१०४५	१५६८	१८०३	२०७३
	फ्रुट ब्लॉक	३१७५	४७६३	५४७७	६२९७
	गार्डन ब्लॉक	१२३५	१८५३	२१३०	२४४९
	गार्डन सिजनल ब्लॉक	१३२५	१९८८	२२८६	२६२८
	तीन हंगामी ब्लॉक, दुहंगामी ब्लॉक	४५५	६८३	७८५	९०२
	रब्बी ब्लॉक	३२०	४८०	५५२	६३५
ज)	बारमाही (ठिबक/तुषार)				
	ऊस, केळी	२१२०	३१८०	३६५७	४२०५
च)	इतर बारमाही (ठिबक/तुषार)				
	फळझाडे लुसर्न गवत इ.	२१२०	३१८०	३६५७	४२०५
	शुगर बीट (आगाऊ आणि मागास दिलेले पाणी वगळून)	३६५	५४८	६३०	७२४
	खरीपातील भाजीपाला	२४०	३६०	४१४	४७६
	रब्बीतील भाजीपाला	३६५	५४८	६३०	७२४
	उन्हाळी हंगामातील भाजीपाला	९१०	१३६५	१५७०	१८०५
	खरीप आणि रब्बी मधील कांदे	६०५	९०८	१०४४	१२००
	खरीप आणि रब्बी मधील एक मागास पाणी दिलेले कांदे	६६५	९९८	११४७	१३१९
	खरीप आणि रब्बी कांदे आणि उन्हाळी	८५०	१२७५	१४६६	१६८६
	हंगामात एकापेक्षा जास्ती पाणी दिलेले				
	रब्बी आणि उन्हाळी हंगामी कांदे	९७०	१४५५	१६७३	१९२४

छ)	वाढावा (ठिबक/तुषार) अडसाळी डिसेंबर पर्यन्त प्रत्येक महिन्यात खरीप रब्बी अडसाळी जानेवारीमध्ये अडसाळी फेब्रुवारीमध्ये अडसाळी मार्चमध्ये अडसाळी एप्रिलमध्ये सुरु फेब्रुवारीपर्यन्त प्रत्येक महिन्यात सुरु मार्च मध्ये सुरु एप्रिलमध्ये	१०५ १७५ ४२५ ४६० ८०० ९९० १७५ ६०५ ७०५	१५८ २६३ ६३८ ६९० १२०० १४८५ २६३ ९०८ १०५८	१८१ ३०२ ७३३ ७९४ १३८० १७०८ ३०२ १०४४ १२१६	२०८ ३४७ ८४३ ९१२ १५८७ १९६३ ३४७ १२०० १३९८
ट)	पिक समुहाचे दर (ठिबक/तुषार) ऊस ब्लॉक १:४ फ्रुट ब्लॉक गार्डन ब्लॉक गार्डन सिजनल ब्लॉक तीन हंगामी ब्लॉक, दुहंगामी ब्लॉक रब्बी ब्लॉक	७०० २१२० ८२५ ८८५ ३०५ २१५	१०५० ३१८० १२३८ १३२८ ४५८ ३२३	१२०८ ३६५७ १४२३ १५२७ ५२६ ३७१	१३८८ ४२०५ १६३६ १७५५ ६०५ ४२६
ठ)	सांडपाण्यावरील पाणीपट्टीचे दर ऊस इतर बारमाही खरीप हंगामी रब्बी हंगामी गहू उन्हाळी पिके, भात (दुसवटा) कपाशी, भुईमूग	५९०० ४९९० २४० ३६५ ५१५ ९१० १२७०	८८५० ७४८५ ३६० ५४८ ७७३ १३६५ १९०५	१०१७८ ८६०८ ४१४ ६३० ८८८ १५७० २१९१	११७०१ ९८९७ ४७६ ७२४ १०२१ १८०५ २५१९

टिप : पाटबंधारे प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील (तसेच कालव्याच्या जलप्रदाय क्षेत्रातील) व महाराष्ट्र अधिनियम १९७६ मधील कलम २(३) मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे सर्व मुख्य कालवे, शाखा कालवे, वितरिका, लघु वितरिका, जलमार्ग पाटक जलप्रवाह जलनिस्सारण बांधकामे, पूर बंधारे, अधिसूचित नदी, नाले व ओढे आणि पाझर यांच्या कोणत्याही बाजूस ज्याच्या निकटतम हद्दीपासून ३५ मीटरच्या आत असलेल्या जुन्या व नव्या अशा सर्व विहिरींवर लागवड केलेल्या ऊस, फळझाडे, भाजीपाला अशा इतर बारमाही आणि कपाशी,भुईमूग व इतर नगदी पिकांवर प्रवाही सिंचनावरील दराच्या ह दराने पाणीपट्टीची आकारणी करावी. तथापि अशा विहिरींवर लागवड केलेल्या गहू, हरभरा, ज्वारी, बाजरी, मका अशा अन्नधान्य पिकांवर कोणतीही आकारणी करू नये.

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य (धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता -ब

घनमापन पध्दतीवर कालव्यातून/पाणी वापरदारांच्या निधीतून बांधलेल्या जलाशयातून पाणी पुरवठा करताना आकारावयाचे पाणीपट्टीचे/स्वामित्व शुल्काचे दर.

(रु. प्रति सहस्र घनमीटर)

अ.क्र.	स्थळ	हंगाम	१/७/२००० चे दर	१/९/०१ पासून	१/७/०२ पासून	१/७/० ३ पासून
१	२	३	४	५	६	७
१	कालव्यातून मायनरच्या मुखाशी (पाणीपट्टी)	खरीप रब्बी उन्हाळी	२४.०० ३६.०० ७३.००	३६.०० ५४.०० १०९.५०	४१.४० ६२.१० १२५.९०	४७.६० ७१.०० १४४.८०
२	कालव्यातून बारे जवळ (पाणीपट्टी)	खरीप रब्बी उन्हाळी	२७.०० ४०.०० ८०.००	४०.५० ६०.०० १२०.००	४६.६० ६९.०० १३८.००	५३.६० ७९.४० १५८.७०
३	पाणी वापरदारांकडून जलाशय बांधले असताना (स्वामित्व शुल्क)	सर्व हंगामांसा ठी	१२.००	१८.००	२०.७०	२३.८०

टीप : १) मायनरवर घनमापन पध्दतीने शासकीय नियमाप्रमाणे पाणी घेणाऱ्या सहकारी संस्थाना जर त्या संस्था इतर कोठल्याही योजनेखाली व्यवस्थापनासाठी अर्थसहाय्य (मॅनेजमेंट सबसीडी) घेत नवसतील त्यांनी वरीलप्रमाणे पाणीपट्टी दिल्यानंतर पाणीपट्टीच्या २० टक्के इतके अर्थसहाय्य लगेच देण्यात येईल व हे अर्थ सहाय्य प्रतिपूर्तीच्या स्वरूपात नसून प्रत्यक्ष राहिल.

२) पाणी वापर संस्थांनी घनमापन पध्दतीवर आकारलेली पाणीपट्टीची देयके निर्धारित दिनांकापर्यन्त भरल्यास, देयकाच्या मूळ रकमेवर (लोकल सेस सोडून) ५ टक्के सूट देण्यात येईल. तसेच वरील (१) प्रमाणे २० टक्के अर्थसहाय्यही मूळ रकमेवरच देण्यात येईल.

३) वरील सूट दिल्यानंतरच्या उर्वरित मूळ रकमेवर लोकल सेस आकारला जाईल.

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता -क - १

उपसा सिंचनावरील पाणीपट्टीचे दर १/७/२००१ पासून लागू
(खाजगी उपसा सिंचन योजनेच्या पाणी वापराबद्दल)

(रु. प्रति हेक्टर)

अ. क्र	उपसा सिंचनाचे ठिकाण	उस व केळी		इतर बारमाही		खरीप पिके	रब्बी पिके	उन्हाळी
		प्रवाही	ठिबक सिंचन	प्रवाही	ठिबक सिंचन			
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१	कालवा	१४९५	९९५	९९५	६६५	६५	१००	२००
२	जलाशय/धरण/उंचावणीचा बंधारा	७५५	४९५	५००	३३०	३५	५०	१००
३	लाभक्षेत्र मर्यादेमधील नदी बंधा-याच्या (फुग्याच्या) क्षेत्रात परंतु जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही	३७५	२५५	२५५	१६५	३०	३०	५०
४	नदी नाल्यावरील पहिला बंधारा किंवा धरणाच्या पलिकडील भागातून उपसा सिंचन खरीपातील वळवणीचा बंधारा	१२५	७५	८०	५५	निरंक	२०	२०

- अ) कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-यातून, नदीतून पाणी उचलून वाढवा धरून उस बागायतीसाठी करण्यात आलेल्या खाजगी उपसा सिंचन योजनांच्या पाणी वापराबद्दलचे पाणीपट्टीचे दर (लागण केल्यापासून पीक निघेपर्यन्त) खालीलप्रमाणे असतील.

(दर रुपये प्रति हेक्टर)

	प्रवाही	ठिबक
(१) अधिसूचित नद्या की जेथे धरणाच्या पाण्याच्या साठयामधून बारमाही पाणी सोडण्यात येते	९४०	६२०
(२) ज्या ठिकाणी कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे आहेत, अशा नद्यांवर जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही.	६५५	४३०
(३) ज्या ठिकाणी साठवणीचा फायदा नाही अशा नदीतून	१५५	१००

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता -क-२

उपसा सिंचनावरील पाणीपट्टीचे दर १/७/२००२ पासून लागू
(खाजगी उपसा सिंचन योजनेच्या पाणी वापराबद्दल)

(रु. प्रति हेक्टर)

अ.क्र	उपसा सिंचनाचे ठिकाण	उस व केळी		इतर बारमाही		खरीप पिके	रब्बी पिके	उन्हाळी
		प्रवाही	ठिबक सिंचन	प्रवाही	ठिबक सिंचन			
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१	कालवा	१६४५	१०९५	१०९०	७३०	७५	११०	२२०
२	जलाशय/धरण/उंचावणीचा बंधारा	८२५	५५५	५५०	३६५	३५	५५	११०
३	लाभक्षेत्र मर्यादेमधील नदी बंधा-याच्या (फुग्याच्या) क्षेत्रात परंतु जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही	४१०	२८०	२८०	१८०	३०	३०	५५
४	नदी नाल्यावरील पहिला बंधारा किंवा धरणाच्या पलिकडील भागातून उपसा सिंचन खरीपातील वळवणीचा बंधारा	१३५	८०	९०	६०	निरंक	२०	२०

- अ) कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-यातून, नदीतून पाणी उचलून वाढवा धरून उस बागायतीसाठी करण्यात आलेल्या खाजगी उपसा सिंचन योजनांच्या पाणी वापराबद्दलचे पाणीपट्टीचे दर (लागण केल्यापासून पीक निघेपर्यन्त) खालीलप्रमाणे असतील.

(दर रुपये प्रति हेक्टर)

	प्रवाही	ठिबक
(१) अधिसूचित नद्या की जेथे धरणाच्या पाण्याच्या साठयामधून बारमाही पाणी सोडण्यात येते	१०३०	६८०
(२) ज्या ठिकाणी कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे आहेत, अशा नद्यांवर जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही.	७२०	४७५
(३) ज्या ठिकाणी साठवणीचा फायदा नाही अशा नदीतून	१७०	११०

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता - क-३

उपसा सिंचनावरील पाणीपट्टीचे दर १/७/२००३ पासून लागू
(खाजगी उपसा सिंचन योजनेच्या पाणी वापराबद्दल)

(रु. प्रति हेक्टर)

अ.क्र	उपसा सिंचनाचे ठिकाण	उस व केळी		इतर बारमाही		खरीप पिके	रब्बी पिके	उन्हाळी
		प्रवाही	ठिबक सिंचन	प्रवाही	ठिबक सिंचन			
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१	कालवा	१८१०	१२०५	१२००	८०५	८५	१२०	२४०
२	जलाशय/धरण/उंचावणीचा बंधारा	९१०	६१०	६०५	४००	४०	६०	१२०
३	लाभक्षेत्र मर्यादेमधील नदी बंधा-याच्या (फुग्याच्या) क्षेत्रात परंतु जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही	४५०	३१०	३१०	२००	३५	३५	६०
४	नदी नाल्यावरील पहिला बंधारा किंवा धरणाच्या पलिकडील भागातून उपसा सिंचन खरीपातील वळवणीचा बंधारा	१५०	९०	१००	६५	निरंक	२०	२०

- अ) कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-यातून, नदीतून पाणी उचलून वाढवा धरून उस बागायतीसाठी करण्यात आलेल्या खाजगी उपसा सिंचन योजनांच्या पाणी वापराबद्दलचे पाणीपट्टीचे दर (लागण केल्यापासून पीक निघेपर्यन्त) खालीलप्रमाणे असतील.

(दर रुपये प्रति हेक्टर)

	प्रवाही	ठिबक
(१) अधिसूचित नद्या की जेथे धरणाच्या पाण्याच्या साठयामधून बारमाही पाणी सोडण्यात येते	११३५	७५०
(२) ज्या ठिकाणी कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे आहेत, अशा नद्यांवर जेथे वरील धरणातून पाणी सोडण्यात येत नाही.	७९०	५२०
(३) ज्या ठिकाणी साठवणीचा फायदा नाही अशा नदीतून	१८५	१२०

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंचन(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.

तक्ता -ड

पाटबंधारे विभागाच्या व सिंचन विकास महामंडळाच्या अधिपत्याखालील ३० मीटर खालील उपसा
सिंचन योजनांवरील सेवा शुल्काचे दर
(सर्विस चार्जेस)

(रु. प्रति हेक्टर)

अ.क्र.	हंगाम व पिकाचे नांव	१/७/२००० चे दर	१/९/२००१ पासून	१/७/२००२ पासून	१/७/२००३ पासून
१	दुहंगामी पिके				
१	तूर	२४०	३६०	४१४	४७६
२	हळद/मिरची	३३५	५०३	५७८	६६४
३	लांबधागा कपाशी व भुईमूग (उन्हाळी व खरीप)	६०५	९०८	१०४४	१२००
२	बारमाही पिके (प्रवाही)				
१	ऊस/केळी	२७२५	४०८८	४७०१	५४०५
२	इतर बारमाही पिके	१८८०	२८२०	३२४३	३७२९
३	वाढीव ऊस व केळी पिकाचा एक पाण्याचा दर	९०	१३५	१५५३	१७८५
३	बारमाही पिके (ठिबक)				
१	ऊस/केळी	१८१५	२७२३	३१३१	३६००
२	इतर बारमाही पिके	१२५५	१८८३	२१६५	२४८९
३	वाढीव ऊस व केळी पिकाचा एक पाण्याचा दर	६०	९०	१०३५	११९
४	खरीप पिके				
१	साळ (धान्य)	१८०	२७०	३११	३५७
२	इतर अन्नधान्य व चान्याची पिके	१५०	२२५	२५९	२९७
३	इतर नगदी पिके	२१०	३१५	३६२	४१६
५	रब्बी पिके				
१	गहू	२७०	४०५	४६६	५३५
२	इतर अन्नधान्य व चा-याची पिके	१८०	२७०	३११	३५७
३	इतर नगदी पिके	४२५	६३८	७३३	८४३
६	उन्हाळी पिके				
१	उन्हाळी अन्नधान्य/संकरित ज्वारी	३६५	५४८	६३०	७२४
२	नगदी पिके	६०५	९०८	१०४४	१२००
३	दुसवटा उन्हाळी भात	४५५	६८३	७८५	९०२
७	भाजीपाला				
१	खरीप	२७०	४०५	४६६	५३५
२	रब्बी	४२५	६३८	७३३	८४३
३	उन्हाळी	६०५	९०८	१०४४	१२००
८	आगाऊ व मागास पाणी (प्रत्येक पाण्यास)				
१	अन्न धान्य पिकास	५०	७५	८६.३	९९.२
२	नगदी पिकास	६५	९७.५	११२.१	१२८.९

टीप : वरील दर हे पाणी उचलण्याचे दर (सेवा शुल्क) असून सदर दराव्यतिरिक्त परिशिष्ट-१ नुसार निरनिराळ्या हंगालील निरनिराळ्या पिकांचे प्रवाही/ठिबक/तुषार सिंचन दराप्रमाणे एकत्र आकारणी करावी.

शासन निर्णय क्र. पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य(धोरण), दि. १३/९/२००१ चे सहपत्र.
तक्ता -इ

पाटबंधारे विभागाच्या व सिंचन विकास महामंडळाच्या अधिपत्याखालील ३० मीटर वरील उपसा
सिंचन योजनांवरील सेवा शुल्काचे दर
(सर्विस चार्जेस)

(रु. प्रति हेक्टर)

अ.क्र.	हंगाम व पिकाचे नांव	१/७/२००० चे दर	१/९/२००१ पासून	१/७/२००२ पासून	१/७/२००३ पासून
१	दुहंगामी पिके				
१	तूर	२५०	३७५	४३१	४९६
२	हळद/मिरची	३४५	५१८	५९५	६८५
३	लांबधागा कपाशी व भुईमूग (उन्हाळी व खरीप)	७२५	१०८८	१२५१	१४३९
२	बारमाही पिके (प्रवाही)				
१	ऊस/केळी	३२९०	४९३५	५६७५	६५३१
२	इतर बारमाही पिके	२२९०	३४३५	३९५०	४५४६
३	वाढीव ऊस व केळी पिकाचा एक पाण्याचा दर	११५	१७३	१९८	२२८
३	बारमाही पिके (ठिबक)				
१	ऊस/केळी	२१९५	३२९३	३७८६	४३५७
२	इतर बारमाही पिके	१५२५	२२८८	२६३१	३०२७
३	वाढीव ऊस व केळी पिकाचा एक पाण्याचा दर	७५	११३	१२९	१४९
४	खरीप पिके				
१	साळ (धान्य)	२६५	३९८	४५७	५२६
२	इतर अन्नधान्य व चान्याची पिके	१५०	२२५	२५९	२९८
३	इतर नगदी पिके	२१०	३१५	३६२	४१७
५	रब्बी पिके				
१	गहू	३३५	५०३	५७८	६६५
२	इतर अन्नधान्य व चा-याची पिके	२००	३००	३४५	३९७
३	इतर नगदी पिके	४२५	६३८	७३३	८४४
६	उन्हाळी पिके				
१	नगदी पिके	७२५	१०८८	१२५१	१४३९
२	दुसवटा उन्हाळी भात	८३५	१२५३	१४४०	१६५७
७	भाजीपाला				
१	खरीप	२८०	४२०	४८३	५५६
२	रब्बी	४२५	६३८	७३३	८४४
३	उन्हाळी	७२५	१०८८	१२५१	१४३९
८	आगाऊ व मागास पाणी (प्रत्येक पाण्यास)				
१	अन्न धान्य पिकास	५०	७५	८६.३	९९.२
२	नगदी पिकास	६५	९८	११२.१	१२८.९

टीप : वरील दर हे पाणी उचलण्याचे दर (सेवा शुल्क) असून सदर दराव्यतिरिक्त परिशिष्ट-१ नुसार निरनिराळ्या हंगामी निरनिराळ्या पिकांचे प्रवाही/ठिबक/तुषार सिंचन दराप्रमाणे एकत्र आकारणी करावी

परिशिष्ट - II

विहिरीवरील सिंचन पाणी पट्टी रद्द करणेबाबत..

महाराष्ट्र शासन

जलसंपदा विभाग

शासन निर्णय क्र. बीकेएस १०.०१/(५२३/२००८) सि.व्य.(धो)

मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२

दिनांक : १७/०६/२००९

संदर्भ :- शासन निर्णय क्र. बीकेएस १०.०१/(६९/२००९) सि.व्य.(धो), दि.०६.०९.२००९

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र पाटबंधारे अधिनियम, १९७६ मधील कलम ५५ अन्वये पाझर पाणीपट्टी आकारणीची तरतूद आहे. त्यानुसार संदर्भाधीन शासन निर्णयान्वये प्रकल्पाचे जलप्रदाय क्षेत्र किंवा कालव्याच्या निकटतम हद्दीपासून ३५ मी. अंतराच्या आत असलेल्या सर्व विहिरींवर लागवड केलेल्या बारमाही व नगदी पिकावर प्रवाही सिंचनाच्या १/२ दराने पाणीपट्टीची आकारणी केली जाते.

शेतकऱ्यांनी पाणी वापर संस्था स्थापन करून घनमापन पध्दतीने पाणी घेतल्यास त्यांनी प्रत्यक्ष घेतलेल्या पाणी वापरावर आकारणी करण्यात येत असल्याने संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील विहिरींवर शासनाकडून पाणीपट्टी आकारली जात नाही.

शासनाकडून विहिरींवर आकारण्यात येणारी पाणीपट्टी रद्द करण्याचे काही काळ शासनाचे विचाराधीन होते. याबाबत शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय :-

- १) संदर्भिय शासन निर्णय अधिक्रमित करण्यात येत असून विहिरीद्वारे भिजणा-या सर्व प्रकारच्या पिकावरील शासनाकडून आकारण्यात येणारी सिंचन पाणीपट्टी रद्द करण्यात येत आहे.
- २) ज्या ठिकाणी कालवे/ वितरिका किंवा जलाशय किंवा अधिसूचित नदी/नाले/ओढे यामधून पाणी प्रवाही पध्दतीने किंवा उचलून विहिरीत घेतले जाते व त्यामधून क्षेत्र

सिंचित केले जाते, अशा ठिकाणी त्या त्या स्रोतातून केलेल्या सिंचनासाठीचे पाणीपट्टीचे दर लागू राहतील.

- ३) हा शासन निर्णय उन्हाळी हंगाम २००९ मधील व त्यानंतरच्या पिकांना लागू राहिल.
- ४) विहिरीवर आकारण्यात येणारी बिगर सिंचन पाणीपट्टी पूर्वीप्रमाणेच आकारण्यात यावी.
- ५) हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौ. संदर्भ क्र.व्यय/ दिनांक २५.०५.२००९ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.
- ६) सदर शासन निर्णय शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक क्रमांक २००९०६२३९७४००४००९ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(च. आ. बिराजदार)
मुख्य अभियंता (पा) व सह सचिव

परीशिष्ट -III

बिगर सिंचन पाणीपट्टी दरात वाढ

महाराष्ट्र शासन,
जलसंपदा विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक :पापद- २००६/(३९६/०३)/ सिंच्य(धो)
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक -३१/७/२००६

- पहावे:- १) शासन निर्णय क्र.पापद १००१/(५/२००१)/सिंच्य.व्य.(धो), दि.१२.९.०१
२) शासन निर्णय क्र.संकिर्ण २००२/(१४८/२००२)/सिंच्य.व्य.(धो), दि.२८.११.०२
३) शासन निर्णय क्र.डब्ल्यूटीआर १०८१/४६३/सिंच्य., दि.२७.१.१९८६
४) शासन निर्णय क्र.डब्ल्यूटीआर १०८५/२६०/सिंच्य., दि.२०.१.१९८६
५) शासन निर्णय क्र.पापद २००३/(३९३/०३)/सिंच्य.व्य.(धो), दि.१५.७.०४

प्रस्तावना

महाराष्ट्रातील बिगर सिंचनाचे पिण्याच्या पाण्याचे व औद्योगिक पाणीवापराच्या पाणीपट्टीचे सध्याचे दर शासन निर्णय (पा.वि.) क्र.संकिर्ण-२००२/१४८/०२/सिंच्य (धो), दिनांक २८.११.२००२ नुसार निश्चित करण्यात आले होते. या शासन निर्णयातील परिशिष्ट-१, २, ३, मध्ये दि.१.७.२००३ करिता नमूद करण्यात आलेले दर, संदर्भ क्र.५ अन्वये सध्या अस्तित्वात होते. पाटबंधारे प्रकल्पातून पाण्याची सोय उपलब्ध करून देण्यासाठी शासनास जो वार्षिक खर्च येतो, त्यामध्ये सातत्याने वाढ होत आहे. पाटबंधारे प्रकल्पाच्या किमान प्रचालनाचा व देखभाल दुरुस्तीसाठीचा खर्च पाटबंधारे प्रकल्पाच्या पाणीपट्टीतून मिळावा अशा स्वरूपाची विविध वित्त आयोग, सिंचन आयोग, राष्ट्रीय जल धोरण यांच्या शिफारशी व राज्याच्या जलनितीमध्ये बाबी विचारात घेवून बिगर सिंचनाचा दि.१ सप्टेंबर,२००६ पासून निश्चित केलेल्या पाणीपट्टी दरामध्ये व त्यानंतरच्या प्रतिवर्षी १ एप्रिल पासून १५ टक्के दरवाढ प्रस्तावित केली आहे.

सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टीचे दर वरील क्रमांक ५ नुसार विहित करण्यात आले होते. सदरचे दर बिगर सिंचनाकरिता दि.३१ ऑगस्ट,२००६ पर्यंत लागू राहणार आहेत. दि.१ सप्टेंबर,२००६ पासून बिगर सिंचन पाणीपट्टीचे दर निश्चित करण्याबाबत शासन खालील प्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय-

- १) सिंचन पट्टीचे सन २००३-०४ मध्ये विहित केलेले दर १ जुलै, २००६ च्या पुढेही अस्तित्वात राहतील. बिगर सिंचन पाणीपट्टीचे दर १ सप्टेंबर, २००६ पासून सोबतच्या परिशिष्ट-१, २, ३ नुसार अस्तित्वात येतील.
- २) मत्स्योत्पादन कार्यक्रमासाठी पाटबंधारे प्रकल्पाच्या कालव्यातून पाणीपुरवठा घनमापन पध्दतीने करण्यात येतो व मत्स्योत्पादन हा कृषि व्यवसायाचा पूरक भाग असल्याने सदर पाणी पुरवठ्याकरिता सुध्दा घनमापन पध्दतीच्या सिंचनासाठी विहित केलेल्या दरानुसार आकारणी करण्यात यावी. अधिसूचित नदीनाले यांच्या पात्रात लागवड केलेल्या डांगरवाडी (खरबुज, कलिंगड वगैरे) या पिकांसाठी संदर्भ क्र.५ मधील मुद्दा क्र.४ नुसार कार्यवाही करण्यात यावी.
- ३) जलाशयातून किंवा कालव्यातून कोणत्याही कारणास्तव पाणी सोडल्यास त्या पाण्याची आकारणी व वसुली करण्यात यावी.
- ४) ग्रामपंचायत वापरलेल्या पाण्याची वसुली जिल्हा परिषदेने जलसंपदा विभागाकडे जमा करावी. जिल्हा परिषदेने ही रक्कम जलसंपदा विभागाकडे न भरल्यास सदरची रक्कम ग्रामविकास विभागाने शासन स्तरावर जलसंपदा विभागाकडे जमा करावी.
- ५) औद्योगिक पाणीवापराकरिता जर उद्योजकांने / संस्थेने पाण्यावर पुनर्प्रक्रिया करुन पुनर्वापर करण्याची यंत्रणा बसवून कमीत कमी २५ टक्के पाणी वापरात बचत केल्यास त्यांना पाणीपट्टीच्या दरात १० टक्के सूट देण्यात यावी.
- ६) या शासन निर्णयातील विविध संज्ञांचा अर्थ शासन निर्णय क्र.संकिर्ण-२००२/१४८/२००२/सिंच्य (धो), दिनांक २८.११.२००२ मध्ये नमूद केल्यानुसार राहिल.
- ७) राज्यातील बर्फ उद्योजकांना बर्फ बनविण्याकरिता पाणी पुरवठा केल्यास त्यांना परिशिष्ट-२ मधील वापराच्या प्रकाराच्या दरानुसार आकारणी करण्यात यावी.
- ८) सदर पाणीपट्टीचे दर जाहिर प्रकटनानुसार प्रसिध्द करण्याची कार्यवाही स्थानिक अधिकाऱ्यांनी तात्काळ करावी.

ब) औद्योगिक पाणी वापर

- १) औद्योगिक आकारणीसाठी जलसंपदा विभागाकडून पुरवठा होणाऱ्या पाणीपट्टीचे दर परिशिष्ट क्र.१ व २ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे राहतील.

पाणी वापरणाऱ्या संस्थेने अथवा उद्योजकांने अधिसूचित नदीवर धरण स्वखर्चाने बांधले असल्यास किंवा नियमानुसार बिगर सिंचन पाणी आरक्षण मंजूरीच्या प्रमाणात धरणाचा खर्च दिला असल्यास किंवा नदीवर पाणी उचलण्याच्या जागेच्या वरच्या बाजूस कोठेही धरण नसल्यास नदीतून पाणी पुरवठा करताना आकारावयाच्या पाणीपट्टीचे स्वामित्व शुल्काचे दर परिशिष्ट क्र.१ व २ मधील अ (३) अथवा ब मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे राहतील.

२) अधिसूचित नसलेल्या नदीवर औद्योगिक वापरासाठी परवानगी देण्यात आलेल्या पाण्यासाठी देखील स्वामित्व शुल्काचे दर परिशिष्ट क्र.१ व २ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे राहतील.

क) घरगुती पाणी वापर

१) घरगुती पाणी वापराचे दर परिशिष्ट क्र.३ प्रमाणे राहतील.

२) पाणी वापरणाऱ्या संस्थेने अधिसूचित नदीवर धरण स्वखर्चाने बांधले असल्यास अथवा नियमानुसार पाणीसाठ्याच्या प्रमाणात धरणाचा खर्च दिला असल्यास किंवा नदीवर पाणी उचलण्याच्या जागेच्या वरच्या बाजूस कोठेही धरण बांधले नसल्यास अशा नदीतून पाणी पुरवठा करताना आकारावयाच्या पाणीपट्टीचे स्वामित्व शुल्काचे दर परिशिष्ट क्र.३ मधील अ /- ३ अथवा ब नुसार राहतील.

३) अधिसूचित नसलेल्या पाण्याच्या पाण्यासाठी देखील पाणीपट्टीचे स्वामित्व शुल्काचे दर परिशिष्ट क्र.३ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे राहतील.

हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.३२२/०६/व्यय-१२, दिनांक १६ जून, २००६ नुसार प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

सही/-
शासनाचे उप सचिव

टिप:- सदर शासन निर्णयातील परिशिष्ट-१,२,३, अनुक्रमे परिशिष्ट फ,ग व ह येथे आहेत.

(शासन निर्णय दिनांक ३१.७.२००६ चे परिशिष्ट) परिशिष्ट

तक्ता - फ

पाण्याचा कच्चा माल म्हणून पेय जलाकरिता वापर होणाऱ्या औद्योगिक वापरसाठी

पाटबंधारे विभागाकडून पुरवठा होणाऱ्या पाण्याचे दर (रु./ १०,००० लिटर)

अ.क्र	वापराचा प्रकार	दि.१.७.२००३ व दि.१.७.२००४चे दर	१.९.२००६ पासून	१.४.२००७ पासून	१.४.२००८ पासून	१.४.२००९ पासून	१.४.२०१० पासून
१	२	३	४	५	६	७	८
अ)	औद्योगिक वापर						
१	नदीवर धरण बांधले असल्यास						
२	जलाशयातून कालव्यातून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने) / धरणाखालील नदीतून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने	१४५.००	१७०.००	१९०.००	२२०.००	२५०.००	२९०.००
३	मापदंडाप्रमाणे साठवण तलाव नसल्यास वापरणाऱ्या संस्थेने धरण स्वखर्चाने बांधले असल्यास / पाणी वापराच्या प्रमाणानुसार धरणाच्या बांधकामाचा खर्च दिला नसल्यास	३६०.००	४१०.००	४८०.००	५५०.००	६३०.००	७२०.००
ब)	नदीवर पाणी उचलण्याच्या जागेच्या वरच्या बाजूस कोठेही धरण बांधले नसल्यास	५०.००	६०.००	७०.००	८०.००	९०.००	१००.००
	नदीतून	५०.००	६०.००	७०.००	८०.००	९०.००	१००.००

टिप :- पाणी वापरकर्त्यांनी विहित मापदंडाप्रमाणे (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण १००१/(१५४/०१)/सि.व्य.(धो), दि.२१ जानेवारी,२००३) साठवण तलाव बांधला असल्यास त्याला वरील दरामध्ये २० टक्के सवलत देण्यात येईल.

तक्ता - ग
पाण्याच्या औद्योगिक वापरासाठी (पेयजल इ.उद्योग वगळून)
पाटबंधारे विभागाकडून पुरवठा होणाऱ्या पाण्याचे दर (रु./ १०,००० लिटर)

अ.क्र.	वापराचा प्रकार	दि.१.७.२००३ व दि.१.७.२००४चे दर	१.९.२००६ पासून	१.४.२००७ पासून	१.४.२००८ पासून	१.४.२००९ पासून	१.४.२०१० पासून
१	२	३	४	५	६	७	८
अ)	<u>औद्योगिक वापर</u>						
१	नदीवर धरण बांधले असल्यास	२९.००	३३.००	३८.००	४४.००	५१.००	५८.००
२	जलाशयातून						
	कालव्यातून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने) / धरणाखालील नदीतून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने)						
	ब) मापदंडाप्रमाणे साठवण तलाव नसल्यास	७१.५०	८२.००	९५.००	१०९.००	१२५.००	१४४.००
३	वापरणाऱ्या संस्थेने धरण स्वखर्चाने बांधले असल्यास / पाणी वापराच्या प्रमाणानुसार धरणाच्या बांधकामाचा खर्च दिला असल्यास	१०.००	१२.००	१३.००	१५.००	१७.००	२०.००
ब)	<u>नदीवर पाणी उचलण्याच्या जागेच्या वरच्या बाजूस कोठेही धरण बांधले नसल्यास</u>						
	नदीतून	१०.००	१२.००	१३.००	१५.००	१७.००	२०.००

टिप :- पाणी वापरकर्त्यांनी विहित मापदंडाप्रमाणे (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण १००१/(१५४/०१)/सि.व्य.(धो), दि.२१ जानेवारी,२००३) साठवण तलाव बांधला असल्यास त्याला वरील दरामध्ये २० टक्के सवलत देण्यात येईल.

(शासन निर्णय दिनांक ३१.७.२००६ चे परिशिष्ट) परिशिष्ट

तक्ता - ह

घरगुती वापरासाठी पाटबंधारे विभागाकडून पुरवठा होणाऱ्या पाण्याचे दर (रु./१०,००० लिटर)

अ.क्र	वापराचा प्रकार	दि.१.७.२००३ व दि.१.७.२००४चे दर	१.९.२००६ पासून	१.४.२००७ पासून	१.४.२००८ पासून	१.४.२००९ पासून	१.४.२०१० पासून
१	२	३	४	५	६	७	८
अ)	नदीवर धरण बांधले असल्यास						
१	जलाशयातून	१.३०	१.५०	१.७०	२.००	२.३०	२.६०
२	कालव्यातून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने) / धरणाखालील नदीतून (प्रवाही अगर उपसा सिंचन पध्दतीने)						
	ब) मापदंडाप्रमाणे साठवण तलाव नसल्यास	५.००	५.८०	६.६०	७.६०	८.७०	१०.१०
३	वापरणाऱ्या संस्थेने धरण स्वखर्चाने बांधले असल्यास / पाणी वापराच्या प्रमाणानुसार धरणाच्या बांधकामाचा खर्च दिला असल्यास	१.१५	१.३०	१.५०	१.७०	२.००	२.३०
	नदीवर पाणी उचलण्याच्या जागेच्या वरच्या बाजूस कोठेही धरण बांधले नसल्यास						
ब)	नदीतून	१.१५	१.३०	१.५०	१.७०	२.००	२.३०

टिप :- पाणी वापरकर्त्यांनी विहित मापदंडाप्रमाणे (शासन निर्णय क्र.संकीर्ण १००१/(१५४/०१)/सि.व्य.(धो), दि.२१ जानेवारी, २००३) साठवण तलाव बांधला
असल्यास त्याला वरील दरामध्ये २० टक्के सवलत देण्यात येईल.

परिशिष्ट - IV**बिगर सिंचन पाणीपट्टी दर****महाराष्ट्र शासन****जलसंपदा विभाग**

शासन निर्णय क्र. पापद २००७/(४४२/०७) सिंच्य (धो)

मंत्रालय, मुंबई - ३२

दिनांक :- २५ मार्च, २००८

पहावे- शासन परिपत्रक क्र. पापद २००३/(३९६/०३) सिंच्य.(धो), दि.३१/७/०६

प्रस्तावना :-

उपरोक्त शासन निर्णयान्वये महाराष्ट्रातील बिगर सिंचनाचे, पिण्याच्या पाण्याचे व औद्योगिक पाणी वापराच्या पाणीपट्टीचे दर सुधारीत करण्यात आले होते व सदर सुधारीत दर प्रतिवर्षी अंदाजे १५ टक्के वाढ करून सन २००६-०७ ते २०१०-११ या कालावधीकरीता परिशिष्ट क्र.१ ते ३ मध्ये नमूद केले होते. तथापि, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम २००५ दि. ८.३.२००५ रोजी अस्तित्वात आल्यामुळे तसेच दरवाढीबाबत कृषी विषयक, औद्योगिक, पिण्याच्या व इतर प्रयोजनासाठी वापरावयाच्या पाण्याचे दर निश्चित करण्याचे काम हे महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण यांचे कक्षात आहे. त्यामुळे संदर्भीय शासन निर्णयामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे बिगर सिंचनाचे दर हे दि.१.४.२००७ पासून बदलू नयेत तसेच त्यामध्ये कोणताही बदल करू नये असे महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण, मुंबई यांनी कळविले आहे. वर नमूद केलेल्या पार्श्वभूमीवर शासन बिगरसिंचनाच्या दरवाढीबाबत खालीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय :-

दिनांक १.४.२००७ पासून बिगर सिंचनाचे जे दर आहेत तेच दर (सन २००८-०९ या वर्षात) कोणतीही दरवाढ न करता पुढील आदेशापर्यंत लागू राहतील.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(चं.रा.तेजाळे)**शासनाचे उप सचिव**

परीशिष्ट -V

“पाणी वापर संस्थांना देण्यात येणाऱ्या देखभाल दुरुस्तीचे अनुदानाबाबत”

महाराष्ट्र शासन**जलसंपदा विभाग**

शासन निर्णय क्र. पावासं १००७/(३२३/२००७)/सिं.व्य. (धो.)

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

दिनांक : २२ जून, २००७

पहा : पाटबंधारे विभागाचा शा.नि. क्र. पावासं-१००१/(४४२/२००१)/सिं.व्य.(धो), दि. २३.७.२००१

प्रस्तावना :

पाटबंधारे प्रकल्पांवर शेतकऱ्यांच्या पाणी वापर संस्था स्थापन करून सिंचन व्यवस्थापनासाठी सिंचनक्षेत्र सहकारी पाणी वापर संस्थांकडे हस्तांतरित करण्याबाबतचा शासनाने दि. ५/७/२००१ रोजी निर्णय घेतला होता. या निर्णयास अनुलक्षून दि.२३/७/२००१ च्या शासन निर्णयानुसार सिंचन व्यवस्थापनात लाभधारकांचा सहभाग अनिवार्य करण्यात आला होता. तसेच राज्याने “महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५ नुसार सिंचन व्यवस्थापनाचे काम, पाणी वापर संस्थेकडे सोपविण्याचे निश्चित केले आहे. दि. २३.७.२००१ च्या शासन निर्णयानुसार व्यवस्थापकीय व परीक्षण दुरुस्तीकरिता द्यावयाच्या अनुदानाऐवजी पाणी वापर संस्थेकडून मिळणारे पाणीपट्टी रकमेतील काही हिस्सा दरवर्षी पाणी वापर संस्थेला परिरक्षण व दुरुस्तीसाठी देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. दि. २३.७.२००१ चा शासन निर्णय अधिक्रमित करून शासनाने आता खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय :

दि. २३.७.२००१ च्या शासन निर्णयातील अ.क्र. १ व २ अनुसार सिंचन प्रणाली तयार असलेल्या वितरिक्केवर वैयक्तिक बागायतदारास पाणी पुरवठा न करता, फक्त पाणी वापर संस्थेमार्फतच पाणी पुरवठा करण्याचे निर्देश आहेत आणि याची अंमलबजावणी ३ वर्षात पूर्ण करणे अभिप्रेत होते. आता या शासन निर्णयाद्वारे सदर अंमलबजावणीची मुदत दिनांक ३१.१२.२००९ पर्यंत वाढविण्यात येत आहे.

२. दिनांक २३/७/२००१ च्या शासन निर्णयातील परिच्छेद ५ अन्वये राज्यातील पाटबंधारे प्रकल्पांवरील पाणी वापर संस्थांना व्यवस्थापकीय अनुदानाची तरतूद आहे. आता या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून व्यवस्थापकीय अनुदान देणे बंद करण्यात येत आहे. पाणी वापर संस्था व कार्यकारी अभियंता यांचे संयुक्त खाते बंद करून संयुक्त खात्यात जमा असणारी व्यवस्थापकीय अनुदानाची रक्कम पाणी वापर संस्थेच्या खात्यात जमा करावी.

३. दि. २३.७.२००१ च्या शासन निर्णयानुसार पाणी वापर संस्थेच्या क्षेत्रातील उप वितरिकांच्या देखभाल दुरुस्तीची जबाबदारी पाणी वापर संस्थेकडून पार पाडली जाण्यासाठी पाणी वापर संस्थेला देण्यात येणारे अनुदान या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून बंद करण्यात येत आहे.

४. पाणी वापर संस्थाना द्यावयाचे अनुदान

संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील पाणीपट्टी (उपकरासह) वसूल करून शासनाकडे जमा करण्याची जबाबदारीही पाणी वापर संस्थेची आहे. तसेच कालवे, वितरिका, लघुवितरिका इ. वितरण प्रणालीही वेगवेगळ्या स्तरावरील पाणी वापर संस्थेकडे, देखभाल, दुरुस्ती व परिचालनाची जबाबदारी सुध्दा संस्थेची आहे.

यासाठी संस्थेने वसूल करून शासनाकडे जमा केलेल्या पाणीपट्टीच्या रकमेच्या उपकराची रक्कम वगळून खालील तक्त्यात नमूद केलेल्या टक्केवारीइतकी रक्कम, त्या त्या पाणी वापर संस्थेला अनुदान म्हणून देण्यात येईल.

प्रकल्प	पाणी वापर संस्थेचा वाटा				
	मूलभूत संस्था	उच्चस्तरीय संस्था			
	लघु वितरिकास्तरीय पा.वा.संस्था	वितरिकास्तरीय पा.वा.संस्था	कालवास्तरीय पा.वा.संस्था	प्रकल्पस्तरीय पा.वा.संस्था	एकूण
लघु प्रकल्प	७५%	निरंक	निरंक	निरंक	@७५%
मध्यम प्रकल्प	५०%	१५%	१०%	*३%	७८%
मोठे प्रकल्प	५०%	२०%	२०%	*३%	९३%

वर नमूद केलेले अनुदानाची रक्कम हे त्या त्या संस्थांनी पाणीपट्टीची रक्कम शासनाकडे जमा केल्यानंतर देय होईल.

* मोठ्या व मध्यम प्रकल्पावरील प्रकल्पस्तरावरील पाणी वापर संस्थांचे कार्य पाहून त्यांना देय असलेले अनुदान शासनाच्या पूर्व परवानगीने ५ टक्क्यांपर्यंत वाढविण्यात येईल.

@ लघु प्रकल्पावरील कालवास्तरीय / वितरिकास्तरीय संस्था कार्यरत असल्यास लघु वितरिका संस्थांना ५० टक्के व उच्च स्तरीय संस्थांना २५ टक्के अनुदान देण्यात येईल.

अ) “महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५” मधील कलम ५२ नुसार पाणी वितरणाचे व सदस्यांना पाणीपट्टी आकारण्याचे व त्यांचेकडून पाणीपट्टी वसुलीचे अधिकार पाणी वापर संस्थांना देण्यात आलेले आहेत. तसेच त्या त्या पाणी वापर संस्थेच्या क्षेत्रातील वितरणव्यवस्थेच्या देखभाल दुरुस्तीचे कामही सोपविण्यात आलेले आहे. यासाठी उपरोक्त वर्गवारीनुसार देय होणारे अनुदान दोन

टप्प्यात देण्यात यावे. देय अनुदानाच्या ५०% रक्कम त्वरित देण्यात यावी व उर्वरित

रक्कम संबंधित कार्यकारी अभियंतानी वितरण व्यवस्था सुस्थितीत असल्याचे प्रमाणित केल्यानंतर त्या त्या पाणी वापर संस्थेला देण्यात यावी.

- (ब) पाणीपट्टीवरील वसूल करण्यात आलेला स्थानिक उपकर शासनामार्फत स्थानिक स्वराज्य संस्थेला देण्यात येत असल्याने संबंधित पाणी वापर संस्थेने संबंधित कालवा अधिकाऱ्याकडे जमा करावा.
- (क) उच्चस्तरीय पाणी वापर संस्था स्थापन झालेली नसल्यास त्या क्षेत्रातील वितरणव्यवस्थेची दुरुस्ती शासनास करावी लागणार असल्याने उच्चस्तरीय पाणी वापर संस्थांचा अनुज्ञेय रकमेचा हिस्सा शासनाकडे राहिल.
- (ड) वर नमूद केलेल्या ४ (अ) नुसार द्यावयाचे अनुदान खालील नमूद केलेल्या लेखाशीर्षाखाली उपलब्ध अनुदानातून द्यावे.

i) मोठ्या प्रकल्पासाठी प्रकल्पनिहाय अनुदान :- २७०१, मोठे व मध्यम पाटबंधारे (८०)(८००)(०९) मोठ्या प्रकल्पांतर्गत पाणी वापर संस्थाना देखभाल व दुरुस्ती अनुदान

ii) मध्यम प्रकल्पासाठी नियंत्रक अधिकारी निहाय अनुदान :- २७०१. मोठे व मध्यम पाटबंधारे (८०)(८००)(१०) मध्यम प्रकल्पांतर्गत पाणी वापर संस्थांना देखभाल व दुरुस्तीसाठी अनुदान.

iii) लपा प्रकल्पासाठी नियंत्रण अधिकारी निहाय अनुदान :- २७०२, लपा प्रकल्पांतर्गत पाणी वापर संस्थांना देखभाल व दुरुस्तीसाठीचे अनुदान.

यासाठी नियंत्रक अधिकाऱ्यांनी नियमित अथवा पुरवणी मागणीद्वारे अनुदान अर्थसंकल्पित करून घ्यावे.

५. हा शासन निर्णय वितरण प्रणाली असलेल्या प्रकल्पावर सहकार कायद्यान्वये स्थापन करण्यात आलेल्या सहकारी पाणी वापर संस्थांनासुध्दा लागू राहिल.

हा शासन निर्णय अनुक्रमे नियोजन विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र. ६२६/१४६१, दि. २२.८.०६ व वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र. ५८३/०६/व्यय १२, दि. ३०.९.२००६ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या WWW.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात येत असून त्याचा सांकेतांक २००७०६२२१७२००१००१ हा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(दि.मा.सोनवलकर)
शासनाचे उप सचिव

परिशिष्ट - VI

महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा -

महाराष्ट्र शासन

जलसंपदा विभाग

शासन निर्णय क्र.सीडीए-१००५/(४१७/२००५)/लाक्षेवि(कामे)

मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२

दिनांक : २१ ऑगस्ट, २००९

प्रस्तावना :-

राज्याच्या जलनिती (जुलै, २००३) अनुसार सिंचन व्यवस्थापनात लाभधारक शेतकऱ्यांचा सहभाग असण्यासाठी सिंचन प्रणालीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन होणे आवश्यक आहे. यास कायद्याचे पाठबळ देण्यासाठी महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन कायदा मे, २००५ मध्ये करण्यात आला.

सहभागी सिंचन व्यवस्थापन यशस्वी होण्यासाठी पाणी वापर संस्थांचे व्यवस्थापन कार्यक्षम असणे व पाणी वापर संस्थांनी स्वबळावर सुदृढ (सेल्फ सस्टेनेबल) होणे आवश्यक आहे. यास्तव पाणी वापर संस्थांना कार्यक्षम व्यवस्थापनाकरीता महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा योजना सुरु करण्याचे शासनाच्या विचाराधिन होते.

शासन निर्णय :

सिंचन व्यवस्थापनात लाभधारकांचा सहभाग यशस्वी होण्यासाठी कार्यान्वित पाणी वापर संस्थांचे व्यवस्थापन कार्यक्षम राहून संस्था नेहमीसाठी स्वबळावर सुदृढपणे कार्यरत राहणे आवश्यक आहे. पाणीवापर संस्थांना प्रोत्साहन देण्याकरिता पाणीवापर संस्थांच्या व्यवस्थापनामध्ये स्पर्धा निर्माण होण्यासाठी महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत दरवर्षी पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा आयोजित करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. प्रादेशिक व राज्यस्तरावरील पुरस्कार वितरण समारंभ दरवर्षी “ दि.२६ फेब्रुवारी ” रोजी (कै.शंकररावजी चव्हाण, केंद्रिय माजी गृहमंत्री व महाराष्ट्र राज्याचे माजी मुख्यमंत्री यांचा स्मृतीदिन) “ सिंचन दिनाच्या ” दिवशी आयोजित करण्यात यावा.

१) महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान :

महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियानाकरीता कार्यकारी संचालक, पाटबंधारे विकास महामंडळ यांच्या अध्यक्षतेखाली कृती समिती गठीत करण्याबाबत स्वतंत्र शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. या समितीमध्ये महामंडळाच्या कार्यक्षेत्रातील मुख्य अभियंता, सिंचन विभागाचे अधिक्षक अभियंता, कृषि सहसंचालक व पाणी वापर संस्थांच्या क्षेत्रात कार्यरत अशासकीय संस्था हे सदस्य आहेत. या समितीचे सदस्य सचिव स्थानिक सिंचन विभागाचे कार्यकारी अभियंता राहतील. दि. १ ते १० सप्टेंबर दरम्यान कृती समितीची बैठक कार्यकारी संचालक यांच्या अध्यक्षतेखाली घेण्यात यावी. महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियानाची औपचारिक सुरुवात दरवर्षी दि.१५ सप्टेंबर पासून करण्यात यावी.

महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियानात पुढील प्रमाणे कार्यवाही करण्याबाबत कृती समितीने सर्व संबंधित कालवा अधिका-यांना सुचना द्याव्यात. तसेच याप्रमाणे कार्यवाहीचे संनियंत्रण महामंडळस्तरावर करण्यात यावे.

- १) महाराष्ट्र सिंचन पध्दतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन कायदा २००५ व नियम २००६ मधील तरतूदी पाणी वापर संस्थांना अवगत करण्यात याव्यात.
- २) पाणी वापर संस्था संदर्भातील शासन निर्णय / शासन परिपत्रक यातील तरतूदी पाणी वापर संस्थेच्या निदर्शनास आणाव्यात.
- ३) कार्यक्षम व्यवस्थापनासाठी पाणी वापर संस्थांनी कोणत्या उपाय योजना कराव्यात, याबाबत पाणी वापर संस्थांना माहिती देण्यात यावी.
- ४) पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धेबाबत सर्व पाणी वापर संस्थांना माहिती देण्यात यावी. स्पर्धेत सक्रीय सहभागी होण्याचे आवाहन सर्व पाणी वापर संस्थांना करण्यात यावे.
- ५) अभियान कालावधीत प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील प्रत्येक पाणी वापर संस्थेची आमसभा आयोजित करावी. आमसभेत विभागाचे अधिकारी यांनी मार्गदर्शन करावे.

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा :

महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियानांतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धा प्रदेशस्तरावर व राज्यस्तरावर घेण्यात येईल. या स्पर्धेसाठी कार्यान्वित पाणी वापर संस्थांकडून नामांकन मागविण्यात येतील. या स्पर्धेसाठी इच्छुक पाणी वापर संस्थांनी विभागाचे कार्यकारी अभियंता यांचेकडे १५ सप्टेंबर ते १५ ऑक्टोबर दरम्यान विहित नमुन्यात प्रादेशिक स्तरावरील पुरस्कारासाठी नामांकने दाखल करावीत.

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धेसाठी प्राप्त झालेल्या नामांकनानुसार प्रादेशिकस्तर/राज्यस्तरावरील पुरस्कारासाठी छाननी करण्यात येईल. या करीता छाननीसमिती गठीत करण्याबाबत स्वतंत्र शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. या समित्यांची सर्वसाधारण रचना खालील प्रमाणे आहे. या समितीमध्ये आवश्यकतेनुसार बदल करण्याचे अधिकार जलसंपदा विभागास राहतील.

प्रदेशस्तरीय छाननी समिती :-

१)	प्रदेशाबाहेरील मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग	अध्यक्ष
२)	प्रदेशातील सहसंचालक कृषी	सदस्य
३)	सहकार सह निबंधक	सदस्य
४)	प्रदेशातील पाणी वापर संस्थेच्या क्षेत्रात कार्यरत अशासकीय संस्थेचा एक प्रतिनिधी	सदस्य
५)	विद्यापीठ/अभियांत्रिकी महाविद्यालय व तत्सम यांचे प्राचार्य किंवा सिंचन विषयाशी संबंधित एक प्राध्यापक	सदस्य
६)	पाणी वापर संस्थांचा एक प्रतिनिधी	सदस्य
७)	प्रदेशातील सिंचन व्यवस्थापनाचे कार्यकारी अभियंता	सदस्य सचिव

राज्यस्तर छाननी समिती :

१)	सचिव (जलसंपदा)	अध्यक्ष
२)	सचिव (लाक्षेवि)	सदस्य
३)	प्रधान सचिव (कृषी)	सदस्य
४)	प्रधान सचिव (जलसंधारण)	सदस्य
५)	महासंचालक, वाल्मी, औरंगाबाद	सदस्य
६)	सहकार आयुक्त, पुणे	सदस्य
७)	पाणी वापर संस्थेच्या क्षेत्रात कार्यरत अशासकीय संस्थेचा एक प्रतिनिधी	सदस्य
८)	पाणीवापर संस्थांचा एक प्रतिनिधी	सदस्य
९)	उप सचिव (लाक्षेवि) जलसंपदा विभाग	सदस्य सचिव

४) मुल्यमापनाची पध्दत : पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन पुरस्कार स्पर्धेकरीता प्राप्त नामांकनाची छाननी/तपासणी खालील दर्शक व कागदपत्रे यांचे आधारे करण्यात यावी. प्रत्येक दर्शकासाठी एकूण अनुज्ञेय गुण (वेटेज) त्या दर्शकासमोर दर्शविले आहेत. दर्शकामध्ये व गुणांमध्ये आवश्यकतेनुसार बदल करण्याचे अधिकार जलसंपदा विभागास राहतील.

क्र.	दर्शक	गुण
१	१.१) संस्थेच्या कामकाजात सर्व सदस्यांचा सक्रिय सहभाग	१०
	१.२) संस्थेच्या दैनंदिन कामकाजात व निर्णय प्रक्रियेत महिला सदस्यांचा सहभाग	१०
	एकूण (१)	२०
२	२.१) एक दशलक्ष घनमीटर पाण्यात भिजलेले क्षेत्र	१०
	२.२) पाणी वाटपातील समानता	५
	२.३) पाण्याचा हिशोब ठेवण्याची पध्दत	५
	एकूण (२)	२०
३	३.१) प्रती घनमीटर प्रत्यक्ष कृषी उत्पन्न	१०
	एकूण (३)	१०
४	४.१) संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील लागवडी योग्य क्षेत्र व प्रत्यक्ष भिजलेले क्षेत्र	१०
	एकूण (४)	१०
५	५.१) पाणीपट्टी आकारणी व वसूल	१०
	५.२) संस्थेचा ताळेबंद, नफा, तोटा	५
	५.३) लेखापरिक्षण	५
	एकूण (५)	२०
६	६.१) शेतचारी/शेतचर ची नियमित परिरक्षण व दुरुस्ती	१०
	६.२) उप-वितरिकेची नियमित परिरक्षण व दुरुस्ती	१०
	एकूण (६)	२०
	सर्व एकूण	१००

प्राप्त नामांकनाची छाननी/तपासणीचा कालावधी खालीलप्रमाणे राहिल.

प्रादेशिक स्तर तपासणी १ नोव्हेंबर ते ३१ डिसेंबर

राज्यस्तर तपासणी १ जानेवारी ते ३१ जानेवारी

विविध स्तरावरील प्राप्त नामांकनाच्या तपासणीतून प्रादेशिकस्तरावर प्रथम व द्वितीय आणि राज्यस्तरावर प्रथम, द्वितीय व तृतीय पुरस्कारासाठी पाणी वापर संस्थांची निवड करण्यात येईल.

५) पुरस्कार प्राप्त संस्थांनी त्यांचा दर्जा भविष्य काळात राखणे आवश्यक आहे. यासाठी संबंधित सिंचन विभागाचे कार्यकारी अभियंताकडून पुरस्कार प्राप्त पाणी वापर संस्थेच्या दर्जाचे वार्षिक मुल्यांकन करण्यात यावे. तसेच पुरस्कार प्राप्त संस्थांना पुढील ५ वर्षे स्पर्धेत सहभागी होता येणार नाही.

६) पुरस्कार वितरण समारंभ :- प्रादेशिक व राज्यस्तरावरील पुरस्कार वितरण समारंभ दरवर्षी “ दि.२६ फेब्रुवारी ” रोजी (कै.शंकररावजी चव्हाण, केंद्रिय माजी गृहमंत्री व महाराष्ट्र राज्याचे माजी मुख्यमंत्री यांचा स्मृतीदिन) “ सिंचन दिनाच्या ” दिवशी आयोजित करण्यात यावा.

७) पुरस्काराची रक्कम पुढीलप्रमाणे राहिल.

प्रादेशिकस्तर पुरस्कार :-	प्रथम क्रमांक रु. ३ लक्ष व प्रशस्तीपत्र
	द्वितीय क्रमांक रु. २ लक्ष व प्रशस्तीपत्र
राज्यस्तर पुरस्कार :-	प्रथम क्रमांक रु. ७ लक्ष व प्रशस्तीपत्र
	द्वितीय क्रमांक रु. ५ लक्ष व प्रशस्तीपत्र
	तृतीय क्रमांक रु. ३ लक्ष व प्रशस्तीपत्र

८) पुरस्कार रकमेचा विनियोग :-

- अ) पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन स्पर्धेतर्गत पाणी वापर संस्थांना प्रत्येक स्तरावर वितरीत करण्यात येणाऱ्या पुरस्काराच्या रकमेचा विनियोग करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना देण्यात येत आहेत.
- १) पुरस्कार प्राप्त झालेल्या पाणी वापर संस्थेची विशेष आमसभा बोलवून त्या सभेत विनियोगाबाबत निर्णय घेण्यात यावा.
  - २) पाणी वापर संस्थेच्या प्रशासकीय व कार्यालयीन नवीन बाबींसाठी पुरस्कार रकमेच्या ५ टक्के पर्यंत खर्च करता येईल.
  - ३) पाणी वापर संस्थेच्या दृष्टीने सामुहिक उपयोगाची यंत्रसामुग्री उपकरणे (छोटे ट्रॅक्टर, मळणी यंत्र इ.) खरेदी करणेबाबत आमसभेच्या सर्वसंमतीने निर्णय घेण्यात यावा. तसेच प्रति घनमीटर पाण्यात जास्तीतजास्त कृषी उत्पादन करणेसाठी उपाययोजना करण्याकरिताही निर्णय घेण्यात यावा.
  - ४) पुरस्काराच्या रकमेतून कोणत्याही परिस्थितीत पाणीवापर संस्थेच्या दैनंदिन स्वरूपाचा खर्च करता येणार नाही.
  - ५) शिल्लक राहणारी पुरस्काराची रक्कम पाणी वापर संस्थेच्या नावे राष्ट्रीयकृत बँकेत मुदत ठेव, राष्ट्रीय बचत प्रमाणपत्र वगैरे मध्ये गुंतवावी. प्राप्त व्याजाच्या रकमेचा विनियोग आमसभेच्या मान्यतेने करता येईल.

वरील सूचना पुरस्कार प्राप्त करणाऱ्या पाणी वापर संस्थांच्या निदर्शनास आणण्यात याव्यात. वरील सूचनांची अंमलबजावणी पाणी वापर संस्था करित आहेत किंवा कसे याची पाहणी संबंधित कार्यकारी अभियंता व विभागीय लेखापाल यांच्यातर्फे करण्यात यावी.

९) पुरस्कार योजनेचे पुनर्विलोकन :

महात्मा फुले पाणी वापर संस्था अभियान व त्या अंतर्गत पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर पाणी वापर संस्था व्यवस्थापन स्पर्धा ५ वर्षासाठी राहिल. ५ वर्ष पूर्ण झाल्यावर या पुरस्कार योजनेचा आढावा घेण्यात येईल व आवश्यकतेनुसार योजनेत सुधारणा करण्यात येईल.

१०) पुरस्कार योजनेवर होणारा खर्च, मुख्य लेखाशिर्ष २७०१ मोठे व मध्यम पाटबंधारे (योजनेतर) व २७०२ लहान पाटबंधारे (योजनेतर) या मुख्य लेखाशिर्षाखाली उपलब्ध होणा-या निधीतून करण्यात यावा.

हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. ३३६/व्यय-१२ दि.२०/०८/२००९ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईट उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २००९०८२११६३५०६००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(चं.रा.तेजाळे)
शासनाचे उपसचिव